

БЪЛГАРСКАТА КНИГА ПО СВЕТА

Тази книга е дело на студентите от II курс, специалност „Книгоиздаване“, във Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Тя е резултат от занятията по дисциплината „Учебно издателство – майсторски клас“ с преподавател Георги Александров през академичната 2019/2020 година.

БЪЛГАРСКАТА КНИГА ПО СВЕТА

Факултет по журналистика и масова комуникация
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
София, 2020

Съдържание

• 9 •

Пътуване с българската книга

• 13 •

Анна Христова
Има ли подкрепа?

• 23 •

Мария Маркова
Паисиевата история с чужди думи

• 35 •

Александра Алексиева
По следите на един загадъчен превод

• 43 •

Дилена Питова
В търсене на своя Вапцаров

• 53 •

Йоанна Томова
Аз съм само щерка твоя вярна

• 61 •

Патрисия Лозанова
Това, което Радичков даде на света

• 71 •

Елена Никитова
На крилете на Фондацията

• 83 •

Александър Александров
За естествената физика на превода

• 99 •

Лора Пеева
Сериозният сатирик

© Александра Алексиева, Александър Александров, Анастасия Гергова, Анна Христова, Ася Боборачка, Валерия Власенко, Венелин Лазаров, Виктория Койчева, Габриела Танева, Габриела Цанкова, Георги Георгиев, Десислава Иванова, Дилена Питова, Елена Никитова, Йоанна Томова, Лора Пеева, Маргарита Спасова, Мария Маркова, Михаела Григорова, Мишел Паликарска, Олга Янкова, Патрисия Лозанова, Петя Георгиева, Райко Газепов, Ралица Радева, Румяна Панджарова – автори, 2020

© Виктория Койчева – корица, 2020

© Факултет по журналистика и масова комуникация
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

ISBN 978-619-7567-01-4

• 109 •

Виктория Койчева
Магистрала към признанието

• 119 •

Михаела Григорова
Да следваш съдбата си

• 127 •

Десислава Иванова
Сред най-големите

• 143 •

Ася Боборачка
За Къщата и изчезващото занимание

• 151 •

Михаела Григорова
Българският ме избра

• 161 •

Петя Георгиева
От кулата в Пиза до парка „Заимов“

• 171 •

Габриела Цанкова
Българската мечта на една американка

• 179 •

Румяна Панджарова
Огънят, който не изпепелява, а създава

• 197 •

Анастасия Гергова
С българска поезия в сърцето

• 223 •

Венелин Лазаров
Има нещо българско в Дания

• 233 •

Мишел Паликарска
Всеки превод е предизвикателство

• 245 •

Валерия Власенко
Литературата обича смелите

• 251 •

Олга Янкова
7355

• 261 •

Георги Георгиев
Поезия във времето и пространството

• 269 •

Райко Газепов
От двете страни на океана

• 277 •

Ралица Радева
На един клик разстояние

• 287 •

Габриела Танева
За България с любов

• 295 •

Маргарита Спасова
Кръговратът на книгообмена

Пътуване с българската книга

Тази книга е преди всичко възможност. Възможност да влезем в ролите, които по-скоро, отколкото ни изглежда, ще се превърнат в наши професионални длъжности. Възможност да проведем разговори с хора, от които много може да се научи. Възможност да изследваме дългия във времето и пространството път на българската книга по света.

А с възможностите идват и отговорности. Въпреки че ни е рано да превръщаме това в свое задължение, разбрахме колко важно за българската литература е да получи глас на различни езици. Да бъде чута не само тук, но и зад граница.

Имахме шанса да се върнем назад във времето до първите преводи на български писатели, но и да отидем напред във времето, за да разберем какво може да очаква светът от българската литература. Пътувахме на север и юг, на изток и запад, и с гордост открихме преводи на български книги на неочаквано много места по света.

Разбрахме колко негостоприемни за преводна литература са книжните пазари в някои страни. Осъз-

нахме, че българската книга не е съвсем непозната на света, но и че не е достатъчно позната. Научихме колко много работа и средства са нужни за отпътуването на една българска книга в чужбина.

Усетихме с огорчение скептицизма на чуждите издатели към издаване на български произведения. Но открихме и прекрасното чувство да знаеш, че някой издава родната ни литература, защото вярва в нея.

Узнахме от авторите за радостта им да видят своята книга на чужд език. За щастието, което чуждестранните читатели им носят. За разочарованието от това колко малко български книги могат да се намерят на рафтовете извън България.

Научихме за щастливите случайности, които срещат преводачите с българския език. За предизвикателствата при превода и за недооценения им труд. За желанието им да превеждат – толкова силно, че вместо откъс от двадесет страници превеждат цял роман, без дори да имат идея кой ще го издаде.

Разговаряхме с хората, които се грижат за българската книга в чужбина и организират пътешествията ѝ по света. От тях разбрахме за нелеката задача да подбиращ само толкова произведения, колкото можеш да разпространиш зад граница, а не толкова, колкото ти се иска. Забелязахме напредъка в популяризирането на българската книга, както и колко много още предстои да се направи. Осъзнахме, че родната ни литература

е в добри ръце, но и че ръцете, в които се намира, не са достатъчни.

Проуяхме колко важно е да разпространяваме българската литература по света и се надяваме, че някой ден, когато сме достатъчно квалифицирани, също ще ѝ помагаме да продължава своето околовсетско пътешествие.

Търсихме и намерихме, написахме и редактирахме, а после коригирахме, странирахме и подготвихме за издаване нашата книга. Това, което ни остава сега, е да споделим всичко, на което тази възможност ни научи.

*Студентите от II курс,
специалност „Книгоиздаване“
2019/2020 г.*

Анна Христова

Има ли подкрепа?

*Всяка държава трябва да има институция,
която да подкрепя националната литература,
превода и популяризирането ѝ в чужбина.*

Светлозар Желев

Има ли подкрепа за издаването на българската литература в чужбина? Това беше основният въпрос, на който исках да намеря отговор, когато потърсих директора на Националния център за книгата Светлозар Желев. Знаех, че основна цел на тази институция е да допринася за издаването, разпространението, превода и популяризирането на българската литература в чужбина.

За мое голямо удоволствие Светлозар Желев прие да се срещнем и да отговори на въпросите ми. Нарича себе си почти на шега „активист“ в областта на съвременната литература и книгоиздаване. Той е човек, направил много за българската литература с желание трудът и творчеството на българските автори и преводачи да бъдат оценени.

С първия си въпрос исках да го върна към учредяването на Националния център на книгата:

– Как възникна идеята за създаването на такъв център към Националния дворец на културата?

– Национален център за книгата в България имаше до 2006 г., когато беше премахнат от тогавашния министър на културата. След това години наред съм писал колко е важно той да бъде възстановен, защото всяка държава трябва да има такава институция, която да подкрепя националната литература, превода и популяризирането ѝ в чужбина. Това е единственият начин произведенията

на българските автори да пресекат границите ни и да бъдат четени навън. През 2014 г. тогавашният директор на Националния дворец на културата ме покани да създадем такъв център извън Министерството на културата. Тогава започна работата по възстановяването му като част от Националния дворец на културата. Ето, вече са минали повече от пет години от неговото съществуване.

– Ще разкажете ли повече за дейността на Националния център за книгата и на Литературен клуб „Перото“?

– Интересното в структурата на Националния център за книгата е, че той има физическа и виртуална част. Физическата част е Литературен клуб „Перото“, а виртуалната част са двете програми на Националния център за книгата. Едната програма е „Българска книга“, чрез която подкрепяме издаването на български автори в страната с няколко основни приоритета – дебютни автори, класически автори и поезия. Защото, естествено, това са най-трудните и най-рисковите за издателите проекти. Втората програма е „Преводи“, която подкрепя издаването на българската литература в чужбина. „Перото“, от своя страна, е литературното сърце на София. То е литературна сцена, бар, книжарница, читалня, място за срещи – всичко на едно място, каквато беше и нашата идея. Виждал съм сходни места в чужбина, каквито наистина много ми се искаше да има и в София. За тези близо пет години, защото Литературен клуб „Перото“

беше създаден на 16 септември 2015 г., в него са се провели повече от хиляда събития. Това е наистина изключително. Най-големите български автори и най-интересните чужди писатели, които са идвали в България, са били на сцената на „Перото“ за срещи с читателите си. Приходите от Литературен клуб „Перото“ се изразходват за осъществяване на програмите към Националния център за книгата. НДК е търговско дружество, а не бюджетна организация, и за да осигури пари за тези изключително важни дейности, трябва да се генерират пари. Това е начинът, по който го правим.

– Какви според Вас са възможностите за по-широко международно разпространение и утвърждаване на българската литература?

– Много неща трябва да бъдат свършени и много път трябва да бъде извървян. От една страна, хубаво е, че освен Националния център за книгата в държавата има и други програми, които подкрепят превода. Такива са програмите на Националния фонд „Култура“ и на Столичната община, които са изключително важни, защото българската литература все още не е добре позната в чужбина. Имаме много малко автори, които са популярни зад граница. Все още нашата литература не е поставена на световната литературна карта. Много е важно всички институции, обединени заедно, да осъществяваме тези дейности, които да дадат възможност на българската литература да се популяризира и все повече чуждес-

транни издателства да проявят интерес към нея. За тази цел спомага участието по световни фестивали. България има щанд на Панаира на книгата във Франкфурт благодарение на общата работа на Асоциация „Българска книга“, Министерството на културата и Агенцията за малки и средни предприятия. Надяваме се такъв национален щанд да има и на други известни панаири и събития. Много е важна също добрата комуникация с преводачите от български на чужд език. Това са група от хора, които са защитници и посланици на българската литература по света. Благодарение на техните усилия българската литература успява да бъде все още превеждана. Много е трудно наистина и се изискват постоянни усилия, защото интересът засега е много малък. Подкрепата, която държавата осъществява, още не е достатъчна, но се радвам, че през последните години по програма „Преводи“ на фонд „Култура“ парите бяха удвоявани всяка година. Започнаха от 25 000 лв., а миналата година стигнаха до 200 000 лв. Това са прекрасни стъпки напред. Такъв е и смисълът на Националния център за книгата – да бъде контактна точка за всички хора, които имат интерес към литературата ни. Другото съществено, което правим, е издаването на каталози. Вече са четири. В тях представяме най-значимите български книги. Интересът към каталозите е все по-голям, като за представянето им организираме конференции, на които каним чужди издатели и българисти от чужбина. Изграждаме мрежа, която е едно

от най-важните неща, на които сме посветили своята дейност. Всяка от тези дейности сама по себе си не е достатъчна. Всички те трябва да се извършват заедно и устойчиво. Ако спрем някоя от дейностите си дори за кратък период от време, ще бъде убийствено.

– Какви критерии трябва да покрива едно произведение, за да получи подкрепа?

– В Националния център за книгата има експертен съвет. Той се състои от петима литератори – авторитетни имена в съвременната българска литература. В момента негови членове са проф. д-р. Амелия Личева, доц. Дария Карапеткова, Митко Новков, проф. д-р. Милена Кирова и Теодора Радева. Те взимат решението дали една книга ще бъде подкрепена, или не. Критериите, естествено, са качеството на произведението и неговата важност за литературния контекст. От голяма важност е оценката на издателството, което работи по тази книга – какво е тяхното реноме, какво ще направят за популяризирането ѝ.

– Какво още трябва да се направи, за да се увеличат чуждоезичните преводи на български автори?

– Има неща, които са много важни за увеличаването на преводите. Едно от тях е създаването на литературни медии, които да отразяват и публикуват българската литература. Това е една от стъпките за популяризирането ѝ. Такъв пример

е неправителствената фондация „Елизабет Костова“, която се занимава с популяризирането на българската литература в англоезичния свят. Благодарение на нея и семинарите, които организира, където кани различни литературни медии, в повече от 20 от тях излязоха публикации, посветени на българската литература.

– Каква е процедурата след одобрението на един автор?

– След като авторът бъде избран от експертния съвет, той се предлага за одобрение и от ръководството на НДК, чийто борд на директорите взима окончателното решение дали ще бъде подкрепен и каква да бъде сумата на тази подкрепа. Досега не е имало отказ за книга, предложена от експертния съвет. След като бъде одобрена, книгата минава процедура, която подробно е описана на сайта на НДК. След това парите се превеждат и започва работата по нейното издаване.

– Кои са най-големите предизвикателства и трудности?

– Освен необходимостта да бъдем постоянни и единни, другото голямо предизвикателство, а може би и най-голямото, са парите. Винаги финансирането е най-големият проблем. Ако има по-добро финасиране, ще имаме достатъчно възможности да подкрепяме още повече качествени автори. Има много форми на изявя, чрез които България може да популяризира своята литера-

тура, като особено важна е инвестицията в нови преводачи. Преводачите ни са ужасно малко. Те са буквално по един-двама на език, като има и много езици, на които няма кой да превежда. Би било много хубаво, ако заедно с Министерството на образованието се осигурят стипендии за студенти, изучаващи български език в чужбина, чрез които да ги стимулираме допълнително, защото нашият език не е от най-лесните.

– Различават ли се процедурите по двете програми – „Българска книга“ и „Преводи“? За коя от тях има повече кандидати?

– Няма разлика в отношението на експертния съвет. Двете програми са еднакво значими за нас. Почти наравно са кандидатите, като за програма „Преводи“ може би са малко повече. За Националния център за книгата е важно да подкрепя четенето. В Литературен клуб „Перото“ организираме вечери, посветени и на чуждестранната литература. За да четат хората български автори, те трябва по принцип да четат. Целта ни е да покажем, че нашите писатели са също толкова добри, колкото и чуждестранните.

– Как решавате кои произведения да бъдат включени в англоезичните каталози?

– Отново решава експертният съвет, който предлага кои книги да влязат в каталозите. Специално за детския каталог съм изключително бла-

годарен на Вал Стоева, която изготвя за нас един разширен списък с най-интересното от детската ни литература.

– Как се осигурява финансирането на двете програми и увеличава ли се то през годините?

– Програмите „Българска книга“ и „Преводи“ се финансират от НДК, от Литературен клуб „Перото“. Другите ни спонсори може да видите на сайта на НДК. Много е хубаво, че зад каузата ни застанаха и „Виваком“, които са наш спонсор от миналата година. Националният център за книгата не се финансира от държавата.

След изчерпателния разговор със Светлозар Желев отговорът на въпроса ми в заглавието е очевиден. Има подкрепа за българските автори и преводачите на техните произведения. Това, което се изисква, е постоянство и неспиращ труд, които в един момент ще бъдат възнаградени, защото нашата литература заслужава да бъде още по-високо оценена.

Мария Маркова

Паисиевата история
с чужди думи

*Това е една от знаковите книги,
крито ни свързват.*

Евгения Панчева

Кой не е чувал за „История славянобългарска“! Тя е първото възрожденско произведение на българската историография. Написана е от Паисий Хилендарски в Хилендарския и Зографския манастир в периода 1760 – 1762 г. Като пътуващ монах, събиращ дарения за Хилендарския манастир, той обикаля села и градове и отбелязва многобройни свидетелства за историята на българите. Първият препис на „История славянобългарска“ е дело на Софроний Врачански (1765 г.). Първият подтик за написването на Историята е забравата на славното минало на нашия народ. Това е гневна книга и този гняв е насочен към тези, които се отказват от своя род и език. Българите са имали велика история и велики царе, но не са знаели за миналото си. Паисий Хилендарски става духовният водач на нацията. „История славянобългарска“ е творба, която преплита елементи на история, автобиография и публицистика. Написана на достъпен език, тя е израз на необходимостта от национално самосъзнание.

Но какво ли би казал Отец Паисий, ако можеше да види преводите на своята „История славянобългарска“? Той е човекът, който е величаел българския език, този, който е подтиквал народа да чете и пише на своя език.

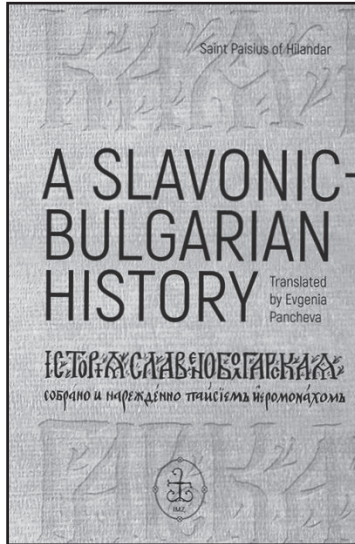
Нужно ли е книгата за национално „пробуждане“ да се чете на чужд език? Разбира се, че ДА! Съществуват много преводи на български книги

на чужди езици, но „История славянобългарска“ е феномен, който отдавна е получил мястото си на почетната стълбичка на националното ни самосъзнание и спомага за познанието на нашето велико минало. Това е и причината да тръгна по стъпките на преводите на няколко езика: френски, английски, персийски, турски и италиански. Някои от тях са дело на наши сънародници, а други – на чужденци с изявен изследователски интерес към историята на Балканите. Исках да разбера каква е причината за всеки от тях да се заеме с превода точно на тази книга с изключително значение за националната ни идентичност.

Паисий на английски език

Евгения Начева-Панчева е български литератор, историк и професор по английска литература (Средновековие и Ренесанс) в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Завършва с отличие Първа английска гимназия. През 1984 г. се дипломира в специалност „Английска филология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Ръководител е на Катедра „Англицистика и американистика“ през периода 2011 – 2015 г. Преизбрана е като ръководител на Катедрата за мандата 2015 – 2019 г. Получава редица престижни награди. През 2018 г. излиза нейният превод на „История славянобългарска“, издание на Фондация „Наследство на Зографската Света обител“.

Въпреки ангажиментите си проф. Панчева сподели малко повече за превода си.

Изданието на английски език в превод на Евгения Панчева
© Фондация „Наследство на Зографската Света обител“

– **Защо решихте да преведете точно „История славянобългарска“?**

– Стана така, че този път изборът бе направен от други. Не съм професионален преводач и това ми дава пространства за свободно реене из текстовете, но в този случай идеята беше на монасите от Зографската Света обител. Когато с мен се свърза отец Атанасий, библиотекарят на манастира, бях изключително развълнувана и доста уплашена, но веднага приех. Идеята на изданието беше да се направи нов превод на английски. Вече имаше

първи превод, дело на Красимир Кабакчиев, издаден през 2012 г. по повод 250-годишнината на Историята. Този превод е правен по новобългарския текст на акад. Петър Динеков от 1955 г. Монасите от Зограф имаха идеята за нов превод на английски по новата версия на езиковеда Димитър Пеев, излязла като част от много красив академичен двутомник, чийто първи том е фототипно издание на Зографския препис.

Вторият том, с който работих, съдържа много сериозен научен апарат с предговор от отец Атанасий, библиография и над 500 изключително изчерпателни обяснителни бележки. Те виждаха необходимостта да се работи по новия превод на Димитър Пеев като наложена от идеологическите наслоявания в превода от петдесетте години на миналия век. Това беше огромно предизвикателство, но и невероятен шанс за мен да се потопя в автентичната атмосфера на Историята и да изпробвам едни по-архаични регистри на английския език.

– **Колко време Ви отне да преведете цялата История?**

– Текстът не е дълъг, около 110 страници. Първото му „сваляне“ и последвалите авторедакции отнеха около година, но впоследствие многократно преработвах отделни пасажии и фрази. Не по-лека беше задачата с превода на обяснителните бележки – там се наложиха множество

исторически и географски справки, които не само обогатиха собствените ми познания, но и ми подсказаха интересни паралели с английски средновековни текстове. Надявам се да успея някой ден да напиша нещо по темата.

– **В кои страни се разпространява книгата?**
– За съжаление, нямам точна информация за това.

– **Това ли е за Вас книгата, която свързва българите в България и извън нея?**

– Дори Паисиевата история да не е такава книга, със сигурност тя е един от най-важните мостове между различните поколения българи, както и между сънародниците ни тук и в чужбина. Това е една от знаковите книги, които ни свързват.

– **Кога излезе книгата с Вашия превод?**
– Преводът излезе през 2018 г. За този тип книги с „бавна ликвидност“, както казва Георги Господинов, това съвсем не е толкова отдавна.

– **Смятате ли, че английският език, който се ползва из целия свят, ще допринесе за по-голямо популяризиране на Историята?**

– Вероятно и това има значение, разбира се. Трябва да спомена обаче, че Паисий е превеждан и на други езици, включително на персийски от проф. Иво Панов.

Паисий на френски език

Книгата, която поставя началото на Българското възраждане, е преведена на френски език от Атанас Попов. Тридесет и шест годишният юрист и лингвист живее и работи в Люксембург от 1991 г. Превежда предимно драматургия и юридически текстове, които надхвърлят 60 книги, предимно на български, но нашият сънародник мечтае да направи литературата ни достъпна и до френскоговорящите народи, затова се заема с превода на „История славянобългарска“.

Покрай работата си по превода Атанас Попов установява, че преди 9 септември 1944 г. Историята на Паисий е четена в два варианта – или в оригинал с пояснителни бележки за значението на отделни думи, или в превод. След 50-те години на XX век започва да се чете само преводът на академик Петър Динеков.

Много съм благодарна на Атанас Попов, който откликна на желанието ми да разкаже малко повече за превода на книгата, който е неговата дипломна работа по българистика.

– **Защо решихте да преведете точно „История славянобългарска“?**

– Защото исках да се възползвам от познанията по историческа граматика на научния ми ръководител.

– **Колко време ви отне да преведете цялата История?**

– Година и половина. Тя е кратка, но трудно се чете в оригинал, на места дори е скучна. Много от думите нямат значението, което използваме в съвременния български език. Например всеизвестното „неразумний юроде“ – юроде според моето издание, но през 30-те години, юроде означава глупак. Не означава нито народ, нито юродив. При Паисий трудното е, че нямаме речник, който да обяснява значението на неговата лексика. Езикът му е много неясен, получава се някакво смесване на църковнославянски и по-съвременни говори, но дори в предговора езикът пак е с падежи и е много архаичен.

– **В кои страни се разпространява книгата?**

– Във Франция, Белгия и Люксембург.

– **Това ли е за вас книгата, която свързва българите в страната и извън нея?**

– Боя се, че не. В днешно време се чете малко, предимно в интернет и в социалните мрежи. Мисля, че българите ги свързва езикът, общата им култура и произход, както всички други нации.

Паисий на персийски език

През януари 2018 г. в Института за културно наследство в Техеран е официалната премиера на изданието на „История славянобългарска“ на персийски език. Сред присъстващите са и преводачите проф. д-р Иво Панов и гл. ас. Алиреза Пурмохаммад, които са преподаватели от специалност „Иранистика“ към Катедра „Класически Изток“ в Софийския университет.¹

Този преводачески тандем вече е отличен за работата си върху първия том на български език на „Шах-наме“ („Книга за царете“) на персийския класик Абулгасем Фердоуси със специалната награда за изключително високи постижения на Съюза на преводачите за 2012 г. и годишната награда „Бронзов лъв“ на Асоциация „Българска книга“ за най-добър издателски проект.

Издаването на „История славянобългарска“ в Иран съвпада с два важни за двустранните отношения юбилея: 25-ата годишнина от създаването на специалност „Иранистика“ и 120-ата годишнина от установяването на дипломатически отношения между Иран и България.

¹ „История славянобългарска“ за първи път на персийски език. Съюз на преводачите в България [онлайн]. 29 януари 2018. Достъпно на: <https://www.bgtranslators.org/index.php/.html>

Паисий на турски език

Голяма част от българските медии отбелязаха турския превод на „История славянобългарска“, който предизвика голям интерес.

В интервю за вестник „Монитор“ младата българистка Тууче Конач споделя как се е насочила към работата върху превода на основополагащата книга на Възраждането:

Хванах се с превода на „История славянобългарска“, защото това произведение е изключително важно и за нас, и за вас. Важно е за българската история и за изграждането на националната идентичност на българите, но е важно и за разбирането за този исторически извор в Турция в контекста на Османската империя и културното пространство на Балканите.²

Тууче Конач завършва специалността „Български език и литература“ в Анкарския университет, където огромен принос за интереса ѝ към нашата история и литература има известният преводач и изследовател проф. Хюсеин Мевсим. Продължава образованието си в Тракийския университет в Одрин, където записва магистърска програма по балканистика. Магистърската теза на Тууче Конач е посветена на „История славянобългарска“ като фактор за изграждането на българското национално самосъзнание. Работата

² Българистка от Анкара преведе на турски „История славянобългарска“. В: *Монитор* [онлайн]. 15 октомври 2019. Достъпно на: <https://www.monitor.bg/bg/a/view/bylgaristka-ot-ankara-prevede-na-turski-istorija-slavjanobyhgarska-177996>

върху този първи цялостен превод на турски език ѝ отнема година и половина. Ценно съдействие ѝ оказват редакторката и консултантката на превода д-р Менент Шукриева от Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, както и д-р Мюмюн Исов.

Паисий на италиански език

Професорът от Университета в Перуджа Армандо Питасио посвещава научната си дейност на културата и историята на Балканите, но фокусът на изследователския му интерес е България. Италианският учен посвещава много от публикациите си на нашата страна в широк исторически спектър от Средновековието до наши дни. Той изследва миналото на балканските градове, проследява процесите на Възраждането по време на Османската империя, пише върху ролята на православната църква за формирането на държавата ни. Една от последните му книги – „История на съвременна България“, отразява историческите събития от Освобождението до присъединяването ни към Европейския съюз.³

Изследователят на нашето минало и съвременност превежда на италиански език „История славянобългарска“, макар и с някои съкращения. Превода на Паисиевата история проф. Питасио публикува в книгата си „Балканите в хаос“, в коя-

³ Pitassio, Armando. *Storia della Bulgaria contemporanea*. Aguaplano [онлайн]. 2012. Достъпно на: <https://www.aguaplano.eu/scheda/Storia-della-Bulgaria-contemporanea-54>

то търси корените на националното самосъзнание сред народите на Балканите по време на османското владичество.⁴

Докато аз и колегите ми работихме върху тази книга, бяхме приятно поласкани от жеста на проф. Питасио. Научил за нашата студентска книга от друг голям приятел на България – проф. Джузепе дел’ Агата, той ни изпрати екземпляр от книгата си с превода на Паисиевата история.

***

Макар толкова трудна за четене и превод, „История сляванобългарска“ буди интерес сред преводачи от България и от цял свят. Книгата продължава да се разпространява в много европейски страни и така показва, че българската история не може да бъде забравена.

Александра Алексиева

По следите на един
загадъчен превод

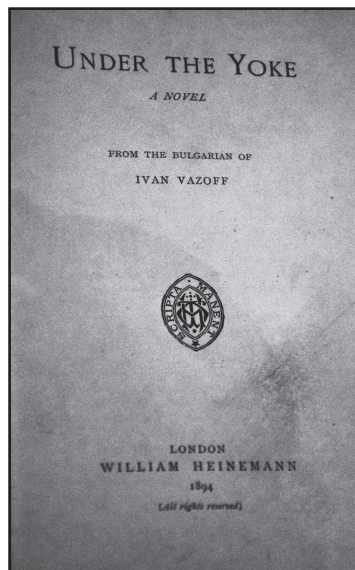
*Преводачът по-скоро е едноличен и се казва
Иван Евстратиев Гешов.*

Владимир Прендафилов

⁴ Pitassio, Armando. *Balcani nel caos. Storie e memorie di Vasilije Petrovic, Paisij Hilendarski, Sofronij Vracanski*. Edizioni scientifiche italiane. 2003. Достъпно на: https://www.unilibro.it/libri/f/editore/edizioni_scientifiche_italiane.

Иван Вазов пише „Под игото“ по време на изгнанието си в Одеса. Разделен на три части, романът излиза в „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“ през 1889 и 1890 г. В печата се изразяват мнения за издаването на цялостния текст в книга, за да стигне до по-широк обществен кръг.

Въпреки добрия прием от читателите романът не излиза като самостоятелно издание в България цели четири години. Малко известен факт е, че „Под игото“ се появява като отделна книга първо на английски език.

Заглавната страница на първото англоезично издание, Къща музей „Иван Вазов“ в София
Снимка: Георги Георгиев

Сред различните източници и изследвания по проблематиката на първото англоезично издание на „Под игото“ се откроява студията на Владимир Трендафилов „Английският Вазов: преводачът на „Под игото“. Богата и ценна информация по темата се съдържа и в публикацията на проф. Александър Шурбанов и проф. Майкъл Холман „Българският роман, който профърча из Европа“, включена като предговор в луксозното издание на романа от 2015 г. на издателство „Захарий Стоянов“. В този текст се изказва и предположението защо се отлага издаването на романа в неговата цялост в България:

Книгоиздателите все още не са много и не са свикнали да влагат средства в такива по-сериозни и рисковани начинания; Министерството на просвещението също не е готово да субсидира отпечатването; Вазов, довчера изгнаник, съвсем не е в приятелски отношения с властта, а и в литературните среди неговите успехи не се нравят на всички – има, както му е редът, достатъчно събрата по перо, които открито или подмолно пречат на неговия възход.¹

„Под игото“ излиза на английски език под номер 14 в поредицата „Международна

¹ Шурбанов, Александър, Майкъл Холман. Българският роман, който профърча из Европа. Вазов, Иван. Под игото: Роман в три части: из живота на българите в предвечерието на Освобождението. София: Захарий Стоянов, 2015.

библиотека“ на издателство „Уилям Хайнеман“ в края на 1893 г. Водещ на поредицата е литературният критик Едмънд Гос, който написва и предговора към английското издание.

Очевидно водещият на поредицата е изразил безрезервно възхищение от романа на Вазов, за което свидетелства и оценката на проф. Шурбанов и проф. Холман в споменатата им публикация, че в неговия предговор „се чувства по-скоро вдъхновението на литератор, който се е срещнал със силно въздействаща творба на една млада и непозната, но толкова обещаваща литература на другия край на Европа.“ Те цитират и ласкателните думи на Гос, че „Под игото“ може „да изкуши и най-заетите от нас да свърнат встрани към изучаването на български.“²

В първото английско издание името на преводача не е посочено и до днес няма безспорни доказателства кой всъщност е той. За най-вероятно се приема предположението, че романът е преведен от проф. Уилям Морфил от Оксфордския университет.

Владимир Трендафилов задълбочено изследва загадката около превода, като поставя под съмнение тази общоприета теза.³ Той се

² Пак там.

³ Трендафилов, Владимир. Английският Вазов: преводачът на „Под игото“. В: Балкански идентичности [онлайн]. Достъпно на: <https://balkansbg.eu/bg/>

съсредоточава върху ролята на Иван Евстратиев Гешов, когато Едмънд Гос уведомил за желанието си да включи „Под игото“ във водената от него поредица още през лятото на 1893 г. В писмото си до него Гос споменал, че вече е получил романа „в много добър превод“. Отговор на въпроса кой е преводачът изследователите намират в статия на самия Гешов, излязла през 1894 г. в списание „Българска сбирка“, озаглавена „Иван Вазов и английската критика“: *Името на преводача не фигурира в книгата, но като съди човек по качества на превода, може да дойде до заключението, че той се дължи на г. У. Р. Морфилл, професор на славянските езици в Оксфордския университет.*

Според Владимир Трендафилов обаче това заключение не е достатъчно и посочва друго, според него далеч по-малко известно, твърдение в статията „Иван Вазов: балкански поет и романист“ на Радослав Цанов, поместена в американското списание „Поет Лор“ (Poet Lore) петнадесет години след излизането на романа в Лондон:

Английският превод от 1893 г. (У. Хайнеман, Лондон) бе дело на проф. Морфил от Оксфорд и д-р Гешев [Гешов – В. Т.].

Това изречение дава основание на Владимир Трендафилов да поставя под съмнение

дори убедеността на проф. Майкъл Холман, според когото има достатъчно езикови основания да се смята, че преводачът е англичанин, тъй като са допуснати очевидни грешки като например: думата „забрадка“ е преведена като „hood“ (качулка), а „бит“, в смисъл „битът на народа“ – като „battle“ (битка).

След обстойно проучване на многобройни източници Владимир Трендафилов ясно формулира своето заключение кой всъщност е истинският преводач, макар и пожелал да остане в сянка:

„Морфил едва ли е преводачът на Вазовия роман. Вероятно той само го е редактирал, колкото да сбърка на места смисъла (тези места, които Холман е уловил) – но също така да съкрати по-нефункционалните от негова гледна точка пасажии и да изглади някои стилови грешки и неравности. Преводачът по-скоро е едноличен и се казва Иван Евстратиев Гешов.“⁴

След първото английско издание интересът към „Под игото“ бързо се засилва. В последните години на XIX век се появяват преводи на шведски, полски, френски, румънски, датски, хърватски. Международната известност на романа през годините расте и той се превръща в българското класическо произведение, преведено на най-много езици.

⁴ Пак там.

Чуждоезични издания на „Под игото“,
Къща музей „Иван Вазов“ в София
Снимка: Георги Георгиев

Загадката около първото чуждоезично издание на „Под игото“ навярно никога няма да бъде разбулена. Но тя като че ли губи значение днес, когато романът вече е преведен на повече от 65 езика, включително на японски, китайски, албански, чувашки и хинди.

Дилена Питова

В търсене на своя Вапцаров

*„Вяра“ е неговото най-превеждано
стихотворение навярно заради таланта и
искреността, с които е написано.*

Катя Зографова

Когато говорим за български поет или писател, не пропускаме да споменем за творчеството му, което предизвиква отзвук не само в пределите на страната, но и по света. Ако произведенията му са превеждани на чужди езици, не забравяме да го изтъкнем, защото това показва истинската им стойност. Замисляйки се обаче осъзнаваме, че в действителност нямаме пълна представа кой, кога и къде е бил превеждан. С потапянето в тази тема можем да открием интересни сведения за българските поети и писатели и да се гордеем на колко много езици са издавани техните произведения.

Несъмнено в българската литература има много автори, чиито творби са разпространени по цял свят. Трудно е да се обхванат всички имена, но няма как да се пропусне един от най-превежданите ни поети – Никола Вапцаров. Неговите стихотворения са преведени на повече от петдесет езика, което показва огромния интерес към творчеството му и до днес.

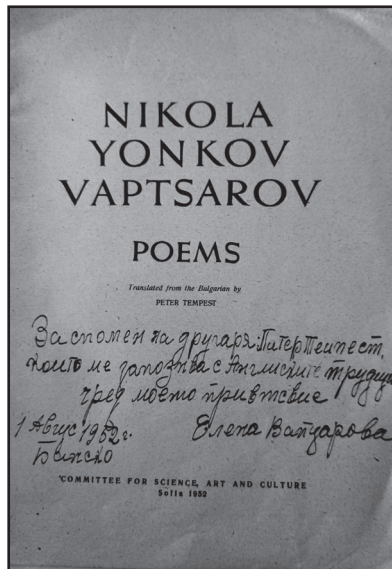
В подножието на Пирин планина в китното градче Банско на 7 декември 1909 г. се ражда поетът Никола Йонков Вапцаров. Получава образованието си във Военноморското училище във Варна. След това работи като огняр, механик и техник във фабрики в Кочериново и София. Всички важни случки и лични преживявания на поета през нелекия му живот са отразени в неговото творчество. През 1940 г. Никола Вапцаров

успява да издаде стихосбирка, озаглавена „Моторни песни“. Той е арестуван и осъден на смърт, а присъдата е изпълнена на 23 юли 1942 г. Поетът е награден посмъртно с наградата за мир в Полша през 1952 г.

Творбите на Никола Вапцаров поражда интерес у всеки, който се докосне до тях. Той е харесван както в България, така и извън нея. Само няколко години след смъртта му се появяват първите преводи на неговите стихотворения, които го прославят по света. Нишката, по която проследяваме преводите, започва през 1945 г., а край едва ли ще има. През този дълъг път е редно да отправим поглед към началото – родното място на Никола Вапцаров.

Музеен комплекс – Банско отваря вратите си, за да отговори на всички въпроси, които възникват, за любимия поет и всичко, свързано с него. В центъра на Банско се намира Къщата музей „Никола Вапцаров“, където е живял самият той в ранните си години. За живота, творбите и едни от първите преводи на поета разказват уредниците Мая Амиджева и Георги Питов. Пътят на преводите започва едва три години след смъртта на Никола Вапцаров. Сред първите езици се нареждат есперанто и руски език – превод, направен от Христо Радевски. Преведено е не само творчеството на поета, поместени са и текстове за него. В няколко последователни години се добавят преводи на английски, френски, полски, немски и унгарски. И макар всички чуждоезични издания

да правят впечатление, едно от тях със сигурност ще остане в съзнанието на всеки, който го види. През 1952 г. се появява издание на английски език със стихотворения на Никола Вапцаров в превод на Питър Темпест. Отваряйки го, човек първо спира поглед не на заглавието, а на това, което пише под него: *За спомен на другаря Питър Темпест, който ме запозна с Английските трудеци чрез моето приветствие. Елена Вапцарова, 1 август 1952 г., Банско.*

Стихосбирка на английски език с послание от Елена Вапцарова, Къща музей „Н. Й. Вапцаров“ в Банско

Екземплярът, предназначен за преводача, се превръща в богатство не само заради самия превод, а и заради сърдечните думи на майката на поета.

С течение на времето се появяват още преводи: на румънски от Луи Виктор Тулбуре, на италиански, дело на В. Андреони, М. Де Мичели и Л. Пампури, на чешки, албански, гръцки. През 1954 г. стихотворенията на Никола Вапцаров излизат в Буенос Айрес, в превод на Хулио Галер, а през 1959 г. – в Индонезия, благодарение на Лагу Манусия.

Уредниците на музея разказват за нестихващия интерес към творбите на Вапцаров и целия му живот. Доказват го преводите не само в близки, но и в далечни страни. Хората от различни краища на света намират в произведенията на поета нещо сходно, нещо актуално, което може да бъде пренесено към тяхната действителност.

Всеки има свой собствен Вапцаров, казва Катя Зографова, главен уредник на музея на поета в София. В скромния апартамент на улица „Ангел Кънчев“ се пазят както споменът за един от най-ярките поети в българската литература, така и богат архив от нови преводи на произведенията му. Несравнимо е усещането от досега с толкова много култури, обединени от нещо познато, нещо родно. Винаги е интересно да разгърнеш страниците на „Моторни песни“ на английски, немски, френски, руски, вглеждайки се в текста на любимите стихотворения, но и в илюстрациите, които правят изданието уникално. Погледът се спира на една не много голяма жълта книга. На корицата ѝ семпло е изписано „Никола Вапцаров“, а около него се разполага красива илюстрация на градче,

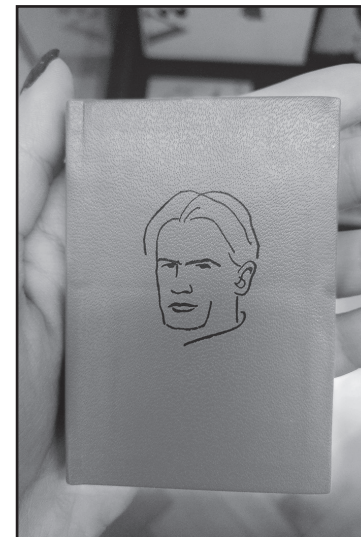
сгущено в планината, което сякаш загатва за родното място на твореца. Много други преводни издания се отличават с фотографии, авторски илюстрации, в някои са включени снимки от живота на поета.

Обичаен въпрос е кои са езиците, благодарение на които творбите на поета и знанието за самия него достигат до страни от цял свят. Може би е нормално, когато пред нас стои подобен въпрос, първо да се спрем на най-разпространените езици. В архива на музея на Вапцаров в София обаче откриваме издания, за които никой не подозира. Турски, сръбски, португалски, азербайджански, украински са само част от езиците, на които година след година се появяват произведения на и за поета. Впечатление прави красивото индийско издание, в което творбите на Никола Вапцаров са преведени на хинди, бенгалски, пенджаби и малаялам.

През 2016 г. в София е издадена биобиблиография на Никола Вапцаров за периода от 1980 до 2009 г. В нея откриваме списък на езиците и страните по азбучен ред, на които е превеждан поетът: аварски, азербайджански, албански, английски, арабски, арменски, беларуски, бенгалски, вьетнамски, грузински, гръцки, датски, есперанто, естонски, иврит, индонезийски, испански, италиански, китайски, литовски, македонски, малаялам, молдовски, монголски, немски, норвежки, пенджаби, полски, португалски, румънски, руски, словашки, словенски, сърбохърватски, сръбски,

тамилски, турски, украински, унгарски, фламандски, френски, хинди, чешки, чувашки.

На много от тези езици е преведено прочутото стихотворение „Вяра“, което става повод за издаването на две самостоятелни издания. Сред множеството богатства в архива на музея вниманието се спира върху тези две малкоформатни книжки на Българската академия на науките. Едната е издадена през 1968 г. и съдържа „Вяра“ на 29 езика. Другата е издадена няколко години по-късно, като преводите на прочутото стихотворение в нея вече са на 37 езика. Някои от тях

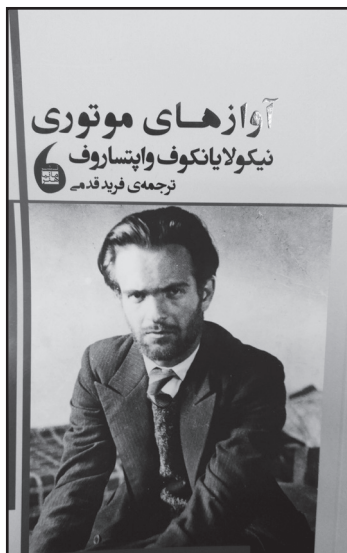

Малкоформатното издание с „Вяра“ на 29 езика, Музей „Н. Й. Вапцаров“ в София

са бенгалски, индонезийски, китайски, литовски, монголски – езици, които успяват да представят Вапцаров пред по-голяма част от света. Катя Зографова споделя, че „Вяра“ е неговото най-превеждано стихотворение навярно заради таланта и искреността, с които е написано. Ние, безверниците днес, харесваме Вапцаровата вяра и заради начина, по който той я представя. Всеки може да намери своя личен смисъл, независимо в коя част на света

се намира. Затова можем да твърдим, че Никола Вапцаров е модерен поет, който изразява глобални теми по топъл, сърдечен, човешки начин.

Още едно доказателство за това, че творбите на поета, а и самият той, продължават да вълнуват света, е първият превод на „Моторни песни“ на персийски език, направен от Фарид Гадами през 2019 г.

„Моторни песни“ на персийски език,
Музей „Н. Й. Вапцаров“ в София

По покана на Международно дружество „Елиас Канети“ той отсяда за известно време в Русе. Попада случайно на стихотворения на Никола Вапцаров на английски език и, възхитен от неговото модерно мислене, решава да ги преведе на персийски. Благодарение на стиховете му, Фарид Гадами открива българската литература и в момента работи върху

антология на фарси, в която освен Никола Вапцаров ще включи и други именити български поети и писатели.¹

Творчеството на поета е включено и в различни антологии по цял свят. За живота му е разказано в многобройни издания. Заради своите идеи и начин на мислене Никола Вапцаров продължава да предизвиква огромен интерес както в България, така и в чужбина. Едва ли ще дойде ден, в който стихотворенията му ще спрат да се превеждат, разпространяват и обсъждат. Те засягат много актуални теми и универсални ценности, които хора от всяко кътче на света могат да свържат с действителността си. Никола Вапцаров оставя след себе си огромно богатство, което ще продължи да се предава от човек на човек, напомняйки ни да не спираме да вярваме.

¹ Митев, Владимир. Как звучи Вапцаров на персийски език? Барикада [онлайн]. 16 август 2019. Достъпно на: <https://www.baricada.org/2019/08/16/ghadami-vaptsarov-rousse>

Йоанна Томова

Аз съм само
щерка твоя вярна

*Ако има нещо, с което да се отъждествява
българската поезия по света, това е Багряна.*

Кирил Кадийски

Елисавета Багряна е ненадмината българска поетеса, утвърдила своя творчески почерк, автор на детски книги и преводач. Тя навлиза в литературния живот на 20-те години на миналия век, когато доминира мъжкото говорене и писане – дръзка и необвързана с определено литературно течение. Творческият ѝ път преминава през различни идейно-художествени търсения. Пише за жената и нейната съдба: за бунта срещу всичко, което я ограничава, за правото ѝ на свободен избор, за копнежа ѝ към неизвестното и далечното. Образът на жената в нейната поезия не се вписва в обичайните социални стереотипи на съпруга и майка.

Голямата поетеса публикува под псевдонимите Елизабета Б., Елисавета Бленова, Ничия Долче, Микаела и Багряна. Нейни творби са преведени на тридесет езика и са издадени в много страни, сред които Франция, Чехословакия, Югославия, Съветският съюз, Румъния, Италия, Швеция, Полша.

През януари 1925 г. получава наградата за поезия на Съюза на българските писатели за цикъла „Вечната и святата“, отпечатан в сп. „Златорог“. Три пъти получава наградата за поезия на Министерството на народното просвещение. През 1936 г. излиза третата ѝ стихосбирка – „Сърце човешко“. Четири години по-късно заедно с група общественици и интелектуалци подписва

апела до Народното събрание в защита на българското еврейство. През 1943 г. проф. Стефан Младенов издига номинацията ѝ за Нобелова награда.

Името на Багряна за първи път излиза извън пределите на страната ни в началото на 30-те години на миналия век. В София тя се запознава със сръбския поет Раде Драйнац, който представя творчеството ѝ в своя статия, поместена в белградския вестник „Правда“ през юни 1930 г. Малко по-късно посещава Белград. При това посещение се среща с поетесата Десанка Максимович, с която установяват много близко приятелство и творческо сътрудничество, като взаимно превеждат стиховете си.

През 1931 г. списание „Букс Аброуд“ помества статия за българската литература, в която Багряна е представена с най-ласкави думи. На следната година парижкото списание „Ревю мондиал“ отпечатва нейни творби в превод на Андре Мазон.¹

Интересът към творчеството на Багряна в бивша Югославия се запазва. Скоро след края на Втората световна война, през 1946 г., нейни творби са включени в сборника „Български детски песни“ („Бугарске дечје песме“). „Мансарди и мечти“ е заглавието на самостоятелна стихосбирка на Багряна, публикувана в 1965 г. в Загреб. Преводът на сърбо-

¹ Василев, Йордан. Летопис. – Динеков, Петър, Милена Цанева, Иван Сарандев, Рая Кунчева (ред.) В: Елисавета Багряна. Нови изследвания. София: Издателство на БАН, 1989, с. 185 – 190.

хърватски е дело на В. Балентович. В антологията на българската поезия на XX век (*Bugarska poezija XX века*), излязла в Белград през 1969 г., Багряна присъства с десет стихотворения, преведени от Десанка Максимович. Нейни стихотворения са включени и в поетичния сборник *Slovenske rime*, излязъл в Белград през 1976 г.²

Международната известност на Елисавета Багряна бързо се разраства. През 1957 г. френското издателство „Сегерс“ публикува книга с избрани нейни стихотворения в превод на Николай Дончев и Виолета Йонова. Същата година в Дамаск на арабски език излиза нейна стихосбирка със заглавие „Жена зад решетките“. През 1960 г. поетесата посещава Бразилия като делегат на конгреса на Международния ПЕН клуб. Година по-късно полският поет Ян Шпйевак издава нейна стихосбирка във Варшава, а през 1963 г. в Прага е публикувана книгата „Метеорити“ с нейни стихове, преведени от Лумир Чиврни. В Рим през 1966 г. излиза нейна стихосбирка на италиански език. Три години по-късно Багряна е удостоена със златен медал от Международната асоциация за поезия с център в италианската столица. Словашкият превод на стиховете ѝ, направен от Павол Хоров, излиза в Братислава през 1966 г. под заглавие „Пламтящо дърво“. Година по-късно в Букурещ Виктор Тулбуре също превежда нейна стихосбирка. Интерес

² Трашлиев, Иван. Елисавета Багряна на сърбохърватски език. – В: Динеков, Петър и др. Цит. съч., с. 181 – 184.

към поезията на Багряна проявяват и в Швеция. През 1970 г. в Стокхолм са публикувани стихове в превод на Карин Давидсон и Гун Бергман. В началото на 70-те години в Атина излиза книга за пореден път с нейно участие, преведена на гръцки от поетесата Рита Буми Папа.³

Това е силен творчески период за поетесата. Стихосбирката „Контрапункти“ от 1972 г. ѝ носи наградата на Съюза на българските писатели, а през 1973 г. излизат два тома с лирика – „Амазонка“ и „Кладенецът“. Ражда се и стихосбирката „Светлосенки“ (1977). През 1979 г. в серията „Български преводачи“ излиза том с избрани преводи от Багряна с предговор от Блага Димитрова, а през 1983 г. е публикувана стихосбирката ѝ „На брега на времето“.

Честването на 70-годишния юбилей на Елисавета Багряна в Сливен през 1963 г. събира много гости, сред които са и видният френски българист Роже Бернар и съветският поет Нил Гилевич. За празничното отбелязване на този юбилей свидетелства Георги Йорданов в мемоарната си книга „Срещи“: *Чудесни думи за нея казаха Роже Бернар и други гости. Почитател на поезията ѝ още от началото на 30-те години, той е превеждал на френски нейни творби. [...] Нил Гилевич също беше превеждал нейни стихове на руски и на белоруски език. Приятно ми бе да го*

³ Василев, Йордан. Летопис. – В: Динеков, Петър и др. Цит. съч., с. 185 – 190.

слушам с каква убеденост разказва [...] какво достойно място заемат в световната литература творбите на големите български писатели. Не пропускаше да говори и за поезията на Багряна.⁴

Голямата поетеса си отива от този свят малко преди да навърши 98 години.

В написано слово в нейна памет поетът Кирил Кадийски казва: *Ние, които се люшкаме от тоталния нихилизъм до парвенюшката грандомания, когато стане въпрос за голяма поезия, можем да се утешим, че имаме Багряна. Име, което буди респект, без снизходителни уговорки и поощрителни компромиси. Ако има нещо, с което да се отъждествява българската поезия по света, това е Багряна.*

Кирил Кадийски подчертава, че големият френски поет Ален Боске в своята антология „Сто най-добри стихотворения от световни поети“ включва Багряна. Където и да станело дума за българската поезия, първо питали за поетесата. Боске винаги бързал да се осведоми: *Как е Багряна?* Госпожа Сегерс, съпругата на видния поет и издател, попитала Кадийски най-напред: *Жива и здрава ли е Багряна?* Едуард Моник в ЮНЕСКО по повод на проект за една антология на съвременната българска поезия, забелязвайки отсъствието на Багряна, възкликнал: *Но тя нали е класик!*

⁴ Елисавета Багряна – достолепна, величествена, неотразима. В: *Труд* [онлайн]. 5 март 2017. <https://trud.bg>

Издателство „Нов златорог“ издава изящна малка книга, в която са подбани преводи на прочутото стихотворение „Потомка“ на шестнадесет езика. Сред преводачите са Марина Цветаева, Андре Мазон, Анна Камиенска, Лумир Чиврни, Волфганг Кьопе. Тази творба е превеждана най-много на чешки – това е и език, на който е направен и първият превод. Преводът на Марина Цветаева, макар и направен по-рано, е публикуван след смъртта на руската поетеса, но пък има десетки издания.⁵

Незабравим остава финалът на това стихотворение, което най-известната българска поетеса ни е завещала: *„Аз съм само щерка твоя вярна,/ моя кръвна майчице-земя!“*

⁵ Кадийски, Кирил. Едни ги няма, други са далече. In *memoriam* [онлайн]. Достъпно на: http://www.kadiiski.com/proza/prozi_egndsd.html

Патрисия Лозанова

Това, което Радичков даде на света

*„Неосветените дворове“ и любовта ми към
тази книга предопределиха живота ми.*

Ула Росен

Големият български писател Йордан Радичков (1929 – 2004) оставя след себе си богато литературно наследство, което включва сборници с разкази, новели, пътеписи, романи, детски книги, пиеси и филмови сценарии. Сред тях са любимата на поколения деца книга „Ние, врабчетата“ (1968), сборниците „Свирепо настроение“ (1965) и „Барутен буквар“ (1969), пиесите „Суматоха“ (1967), „Януари“ (1974) и „Лазарица“ (1979), както и сценариите за филмите „Привързаният балон“ (1967) и „Последно лято“ (1973). Творчеството на Радичков е преведено на 37 езика, като пиесите му и филмите по негов сценарий са представени в много страни по света.¹

Нека да започнем с една от най-известните книги на автора в чужбина, а именно „Неосветените дворове“. В интервю за Дарик Радио по случай преиздаването ѝ в България, неговият внук, който носи името му, споделя интересната история за нея и популярността ѝ по света.² Историята на книгата започва още през 1963 г., когато Йордан Радичков е изпратен от Съюза на българските писатели да напише очерк за Сибир. След

¹ Ул. „Йордан Радичков“. Litera Tours [онлайн]. Достъпно на: <https://literatours.bg/location/ul-yordan-radichkov>

² Йордан Радичков-внук в следобедния блок [видео]. YouTube, 25 февруари 2019. Достъпно на: https://www.youtube.com/watch?v=PnCIE_7xmcw [19.03.2020]

това става известна из цяла Европа и Русия. Прави впечатление във Франция, където се появява в едно от най-големите издателства – „Галимар“. Това е голямо постижение и за българската литература, защото е една от първите книги на български, публикувана в това издателство. В Швеция за първи път авторът е публикуван и преведен с тази книга. Тъй като шведите много харесват езика и историите му, започва едно много дълго приятелство между Радичков и скандинавските страни. Там той е превеждан едновременно на шведски, финландски и датски, а по-късно е поканен да напише втори пътепис за Швеция, а именно „Малка северна сага“. В книгата се разказва за впечатленията на автора от пътуванията му до Швеция през различни сезони и по различни поводи – от най-дългия ден до участието му на кръгли маси с Кърт Вонегът и Хайнрих Бьол.

Ула Росен е шведската преводачка на Йордан Радичков, която започва преводаческата си кариера с „Неосветените дворове“. Книгата я развълнува толкова дълбоко, че усеща желание да я сподели и решава да я преведе.³ Ентузиасизирана от тази идея, тя отива в издателство и търси съдействие относно публикуването на превода. Трудно успява да склопи издателите и то само за книга с меки корици в

³ Росен, Ула. Моята първа среща с Йордан Радичков. В: *Култура* [онлайн]. Бр. 9 (2576). 27 февруари 2004. Достъпно на: <http://newspaper.kultura.bg/bg/article/view/9429>

джобен формат. За щастие известният шведски поет, писател и преводач Артур Лундквист посвещава на книгата възторжена рецензия от цяла страница във в. „Дагенс нюхетер“. Следват награди, преиздания, покана към Радичков да посети Швеция, а Ула Росен става утвърден преводач. Години по-късно тя ще си спомни: *„Неосветените дворове“ и любовта ми към нея предопределиха живота ми. Този първи опит ме научи на три основни правила, които ми помагаша при всеки следващ превод. Първо правило: не робувай сляпо на речниците. По онова време нямаше никакви българо-шведски речници – налагаше се да минавам по най-заобиколни пътища: от български през руски, английски, немски. Кошмар, въздишах в началото. Благословена свобода, осъзнавах постепенно. Имах свободата сама да намеря най-точния израз... След като открия думата, схвана значението, мисълта, проверя всички възможни употреби и привлека всички възможни източници, идва ред на истинската работа. Срещата между мен и автора. От този момент нататък влиза в сила второто правило, на което ме научиха „Неосветените дворове“. Отдай на автора цялата си любов, разбиране, привързаност, вярност, преданост. Вложи всичко от себе си, ако искаш да уловиш и разбереш гласа му... Третото правило, на което ме научи първият ми превод, гласи: гледай да уловиш вътрешния ритъм на текста.*⁴ По ду-

⁴ Пак там.

мите ѝ усещаме колко много е допринесъл Радичков да се насочи към нейната истинска страст – да превежда.

По случай Международния ден на преводача през 2016 г. Фондация „Следваща страница“ провежда интересни интервюта с преводачите на Йордан Радичков, които разказват за работния си процес, затрудненията с превода и как им е повлиял авторът.

Хана Капринска, която превежда на полски език, споделя, че в текстовете на Радичков огромна роля играе извънезиковият контекст. Чуждестранният читател трудно би отчел всички тези асоциации. Работата на преводача е да намери такива езикови средства, с които да може да въздейства на чуждата аудитория. За да превеждаш Радичков, трябва не само да си вникнал в текстовете му, но и да си го възприел емоционално.

Известната българистка проф. Мари Врина-Николов споделя, че нейният първи превод от български на френски език още като студентка е бил именно на произведението „Луда трева“ на Йордан Радичков. Години по-късно тя открива името му в списъка с членовете на Съюза на българските писатели и решава да се свърже с него. За нейно изумление той, тогава може би най-признатият автор в България, добродушно я приема в дома си. Мари Врина-Николов разказва, че дългогодишното им приятелство ѝ помага много по-ясно да разбира това, за което

Радичков пише. По нейните думи той има много метафоричен начин на писане и хората го определят като най-трудния за превеждане автор.

Последните преводи на Радичков са на испански език на книгите „Барутен буквар“ и „Ноев ковчег“, които испанците признават като близки до техните разбирания. Преводът е дело на Виктория Лефтерова. Според нея работата по произведенията на Радичков е труден процес, не толкова като терминология или думи, колкото като граматика, словосъчетания и стилистически похвати.

В един отзив на испанска читателка откриваме интересен поглед над текстовете му. Тя разказва как Йордан Радичков помага на чуждите читатели да открият себе си в тях, макар и да не са българи. Те остават с впечатлението, че този автор умело успява да опише не само българската селска реалност, но и тази по чуждите земи. В краткия пролог на Виктория Лефтерова, която прави испанския превод на книгата му „Барутен буквар“, е включен един цитат, който обяснява този феномен удивително добре: *Радичков е не само голям индивидуален разказвач, но и представител на една голяма европейска култура. Той е идеалният посланик за такава мисия: с корени в българското минало, но способен да говори на сърцата на италианците, на европейците и на хората от цял свят и да бъде разбран.*

Италия е може би една от страните, които са най-отворени към българската литература и я познават добре. Наистина знаков в представянето на Радичков на италиански език се оказва дългогодишният му приятел проф. Джузепе дел'Агата, един от най-изтъкнатите слависти и българисти. Дватама се запознават през далечната 1979 г. и бързо стават големи приятели. Професор Дел'Агата пръв в Италия привлича вниманието на студентите си, а след това и на редица известни издатели и преводачи, към явлението Радичков. Така „Ние, врабчетата“ зачуруликва на италиански, а след тях излизат още няколко сборника с разкази и новели. Ето и няколко думи от този отличен познавач на творчеството на Радичков за началото на неговата популярност в Италия: *Един мой студент, който впоследствие стана много добър преводач на Радичков, успя да уреди издаването на две от книгите му на италиански в едно от най-добрите издателства „Мариети“. Скоро Радичков получи и престижната награда за белетристика „Гринцане Кавур“, която се дава след гласуване на учениците от последните класове на средните училища в цяла Италия, а не от литературната мафия. Това стана през 1984 г. и изведнъж се появиха над 50 рецензии. Беше направо бум. Някои го сравняваха с Габриел Гарсия Маркес, макар че Радичков не беше чел нищо от него. Той е самобитен и като смисъл, и като форма. За мен*

направо е гениален. Един от най-големите европейски писатели. Обичам го и като мислител.⁵ Според него Йордан Радичков е по-добър от повечето литературни нобелови лауреати. Това, за което говори Джузепе дел' Агата, е преводът на Данило Манера на подборка от разказите на Радичков, наречена „Черказки хроники“, издадени от авторитетното издателство „Мариети“. Кратките истории са избрани от три книги: „Свирепостта“, „Водолей“ и „Вятърът на спокойствието“ и представляват революционен феномен. Изданието има изключителен успех. Публикувани са над петдесет отзива – почти всички ентусиазирани, някои от критици с международна слава като Мария Корти и Клаудио Магрис. Издателство „Мариети“ публикува още два тома превод от българския език, редактирани от Манера, един от тях е „Януарското яйце“, отново на Радичков. Дългият ред на успехите му стимулира Манера да преиздаде първия си сборник, този път под заглавието „Верблюди и други Черказки хроники“.

Както вече споменах, неговите пиеси са обиколили света и са харесвани от широката публика. Внукът му разказва за голямото значение, което преводите на пиесите му имат, при

⁵ Георгиева, Аглика. Проф. Джузепе дел' Агата: Радичков е по-добър от много нобелисти. В: *Новинар*. 23 май 2013. България – Италия [онлайн]. 2 юни 2013. Достъпно на: https://www.bulgaria-italia.com/bg/bg_news/news/02028.asp

откриването им от чуждестранни издателства и преводачи. Постановките са представяни на много места из Европа. В Русия той присъства повече и по време на процеса на създаване на спектаклите. Една от интересните истории идва с пиесата „Суматоха“, която е поставена в Прага по време на събитията от 1968 г. Пиесата е забранена, защото се смята за опасна, тъй като суматоката в спектакъла е изобразена с шума от танкови вериги.

Йордан Радичков е един от българските писатели, представени за Нобеловата награда по литература, макар и досега България да не е била удостоявана с нея. Освен престижната италианска награда „Гринцане Кавур“ (1984) за най-хубава чуждестранна творба, писателят получава и Кралския шведски орден „Полярна звезда“ (1988). През 1996 г. Радичков е включен в Почетния списък на Международния съвет за детската книга за сборника „Малки жабешки истории“.

Произведенията на Йордан Радичков несъмнено оставят дълбок отпечатък в съзнанието не само на българските, но и на чуждестранните читатели. Той дава поле за изява на много преводачи и успява да представи един фантастичен свят на всички свои почитатели. За двадесетгодишния период 1989 – 2009 г. Радичков е българският писател с най-много преводни издания. Той е изключително забележителна фигура за чуждоезичния превод на българската

литература. Много от преводачите, участвали в анкетата на Фондация „Следваща страница“ посочват личния контакт с него като един от съществените мотиви изобщо за занимание с българска литература.⁶

Харесах за финал думите на шведската му преводачка Ула Росен, вдъхновени от „Неосветените дворове“: *И без да съм била някога в Сибир, имам толкова ярки спомени от часовете, прекарани край огъня в юртата на евенките, тордохатата – през широкия отвор над главата ми пада сняг, а понякога в дупката сяда шаманският бог, люлее крака и разказва легендата за белия елен.*⁷

Елена Никутова

На крилете на Фондацията

*Като писател и човек съм
получила много от България и
имах желанието да се отблагодаря.*

Елизабет Костова

⁶ Бурова, Ани, Биляна Курташева, Вера Траянова, Надежда Радулова, Нева Мичева, Светлана Илиева, Яна. Генова и екип на Фондация „Следваща страница“. Превод и преход. Българската литература в превод (1989 – 2010): статистики, коментари, препоръки. Next Page [онлайн]. Януари 2011. Достъпно на: <http://www.npage.org/uploads/.pdf>

⁷ Росен, Ула. Цит. съч.

Фондация „Елизабет Костова“ е създадена, за да поощрява развитието на съвременната българска литература и на българските автори. Гледаме на своята дейност като особена чест да общуваме и да се съюзим с всички вас, за да създадем нови възможности за българските писатели – да усъвършенстват работата си и да градят връзки с други автори, включително англоговорящи колеги от целия свят.¹

Това са думите на Елизабет Костова, поставени като мото на сайта на учредената от нея фондация на 24 май 2007 г. в София. Фондацията е неправителствена организация в обществена полза, с мисия да подкрепя българските писатели и българската литература. Нейните цели са да поощри преподаването и професионализацията на творческото писане в България, да окуражава, предизвиква и публикува талантиливи писатели, да създава контакти между български, американски и английски автори, да подпомага обучението на англоговорящи преводачи на съвременна българска литература, да подкрепя публикуването на български писатели на английски език и да популяризира и развива четенето на български писатели в България и чужбина. Елизабет Костова е Председател на Съвета на директорите и Президент, а Председател на Управителния съвет е Юлиан Попов.

¹ Elizabeth Kostova Foundation for Creative Writing [онлайн]. Достъпно на: efk.bg.

Фондацията е инициатор на много проекти, конкурси, програми, семинари и лекции, за да осъществи своите цели за популяризирането на български автори извън пределите на страната. Част от тези инициативи са годишният Созополски семинар по творческо писане, награди и стипендии за превод, конкурси по творческо писане, семинари, провеждани от писатели, които пишат на английски или български език. Организиран се също публични четения и лекции върху литературата. Фондацията има програми по творческо писане в българското образование. Някои от проектите насърчават както връзките между самите български писатели, така и контактите им с техните колеги по света. Целта е не само да се подкрепят писателите в изграждането на техните общности, но и да се поощри интересът на преводачи от Америка и Великобритания към българската художествена литература.

В своя разговор с Филип Греам, писател, редактор и пътешественик, по повод на семинара по творческо писане, организиран през 2018 г. за единадесети път в Созопол от Фондацията, Светлозар Желев, член на Учредителния съвет, успява да намери отговор на въпроса „Възможна ли е мисията на издаването и разпространението на нашите автори по света?“² Пред Българската

² Созополски семинар по творческо писане на Фондация „Елизабет Костова“. Култура.БГ [онлайн]. Българска национална телевизия. 22 юни 2018. Достъпно на: <https://www.bnt.bg/bg/a/sozopolski-seminar-po-tvorchesko-pisane-na-fondatsiya-elizabet-kostova>

национална телевизия Филип Греам споделя, че е посещавал множество международни конференции и семинари, но според него този работи наистина уникално. Той събира писатели от България и целия свят, които могат, освен да се докоснат до природата, културата и туристическите обекти на страната, в която се намират, да погледнат на писането от много по-дълбока гледна точка. Работи се върху културния обмен и целият работен процес е много по-дълбок и прекрасен от всяка друга конференция, на която е присъствал. По негови думи мисията на Фондацията да издават и разпространяват български автори в англоговорящите страни е напълно успешна и дори е надхвърлила очакванията.

Програмите, които организира Фондацията, не свършват дотук. Програмата за писатели, която се дели на две: „Издания в САЩ“ и „Издания във Великобритания“, цели превод и издаване на съвременни български романи на английски език. Всяка година Фондацията обявява конкурс за издаване на съвременен български роман на английски език в Съединените щати. Проектът се реализира от 2010 г. насам и е в партньорство с издателство „Оупън Летър“ (Open Letter), базирано в Университета в Рочестър. Конкурсът е насочен към автори на съвременна българска литература, които имат поне един роман, публикуван в България. Фондацията организира конкурса и осигурява превода от български на английски език

на наградното заглавие, а след това издателство „Оупън Летър“ го публикува на английски език.

През 2011 г., съвместно с британското издателство „Истрос Букс“ (Istros Books), Фондация „Елизабет Костова“ обявява конкурс, насочен към преводачи на съвременна българска литература на английски език, за участие в резидентска програма в издателството при превод на откъс от роман, написан от българска писателка. Участието в програмата е съпроводено с публикация на завършения превод на произведението на английски език от издателство „Истрос Букс“. През 2013 г., заедно с издателство „Питър Оуен Пъблишърс“ (Peter Owen Publishers), е обявен конкурс за издаване на съвременен български роман на английски език във Великобритания. Подобно на програмата за издаване на роман в САЩ, тази програма е насочена към съвременни български автори, които имат поне един роман, публикуван в България.

Не по-малко значимо за Фондацията е и поетическото наследство на България, което има богати литературни традиции. През 2015 г. Фондацията е домакин на първата голяма международна поетическа конференция в България. Основните участници в програмата включват изтъкнати поети от България и англоезичния свят, заедно с техни открития в поезията, както и специалисти в превод на поезия. Програмата включва преводачески работилници, лекции и четения, проведени в Копривщица, както и Акция „Джобна поезия“ и

Международен литературен поетически пърформанс, състояли се в София.

Друг важен проект на Фондацията се нарича СПА (София поетически анимирана), който установява контакти между писатели от различни европейски държави с творци от музикални и визуални изкуства.

Колкото и да говорим и разказваме за успешните проекти на Фондацията, никога няма да успеем да вложим същата емоция, която влага самата Елизабет Костова, когато описва една от най-успешните си дейности.

С първия си въпрос към нея в нашето дистанционно интервю потърсих подбудите за този мащабен проект.

– Какво Ви мотивира за това начинание в подкрепа на българската литература?

– Две неща ме мотивираха да създам Фондацията. Едното е съвсем просто: обичам България. Като писател и човек – пътувайки и общувайки с роднини – съм получила много от нея и имах желание да се отблагодаря. Действието в първия ми роман, „Историкът“, се развива отчасти в България през 50-те години и след търговския му успех ми се прииска да ѝ върна част от вдъхновението, което ми беше дала. Искях да бъда полезна на българските писатели, защото в разговори с колеги по време на обиколката ми при представянето на „Историкът“ ми беше направило впечатление, че има сравнително малко писа-

телски награди, стипендии и независими програми по творческо писане. По това време – 2006 г., за немалко отлични български писатели и поети все още не беше толкова лесно да публикуват цели свои книги дори на собствения си език – отчасти и заради огромната вълна от комерсиална преводна литература, заляла страната от Запад след 1989 г. Беше иронично, че популярността на „Историкът“ в България също беше част от този проблем. Затова имах желание да се включа в решаването му.

Не успях да намеря институция, която да финансира подобна инициатива и реших да създам своя собствена. Моят приятел и първи издател Светлозар Желев също имаше желание да участва в подпомагането на съвременната българска литература и през 2008 г. заедно създадохме годишния Созополски семинар по творческо писане, предоставящ възможност на млади и утвърждаващи се писатели от България и англоезичния свят да работят с известни писатели, редактори, преводачи, литературни журналисти и издатели. От самото начало искахме да станем проводници на нови влияния и примери за литературната общност тук, подбирайки участниците демократично и на базата единствено на професионалните им качества – и включвайки писатели и преводачи, които не разполагат със средства за участие в други международни писателски работилници и програми. Искяхме също така да отдадем дължимото на професията на литературния преводач и

конкретно на литературния превод от английски на български език и издаването на сериозна преводна художествена литература.

За тази цел създадохме наградата за литературен превод „Кръстан Дянков“, която се присъжда ежегодно от специализирано жури за превод на роман, издаден на английски език след 1980 г. и публикуван в България през предходната година. Наградата има и финансово изражение. Освен нея създадохме и още няколко организирани на съревнователен принцип инициативи за писатели и преводачи – писателски и издателски стажове в Обединеното кралство и САЩ; ежегоден конкурс за български роман, чийто победител получава възможност за превод и публикация на английски език; участия на български писатели в различни международни литературни конференции. Всяка година през юни паралелно със Созополския семинар организираме и литературния фестивал „Столица Литература“ в София с програма от публични четения и дискусии. Създадохме и независимия уебсайт www.contemporarybulgarianwriters.com – единственото засега място в интернет, представящо българските писатели по организиран начин пред глобална публика.

– Вие ръководите екип, който обенинява усилията на Ваши съмишленици и в Съединените щати, и в България.

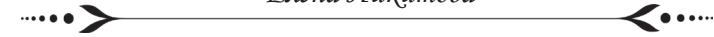
– Да, голяма част от тази дейност и многостранното ѝ финансиране са факт благодарение

на последователните усилия на Изпълнителния директор на Фондация „Елизабет Костова“ Милена Делева и сътрудничката ѝ Симона Илиева, както и на талантивите студенти от стажантската ни програма и на литературните специалисти, които участват на доброволен принцип в различни журирания. Към момента Фондацията има директорски борд както в България, така и в САЩ. Домакини сме на литературни събития не само в София и Созопол, но и в САЩ – най-често в Ню Йорк, които сплотяват българската артистична общност в града и запознават американската публика със съвременната българска литература.

– Тринадесет години след основаването ѝ смятате ли, че Фондацията постигна първоначално поставените цели?

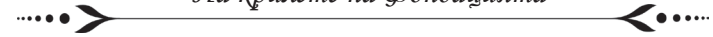
– Повечето от основните ни цели са постигнати. Созополският семинар е бил домакин на повече от 300 литературни специалисти – като някои от тях са от далечни страни като Австралия, Сингапур и Нигерия. Мнозина от младите и утвърждаващи се писатели, участвали в семинара, са вече носители на важни литературни награди, а творбите им са публикувани от престижни български и англоезични издателства. Носители на наградата „Кръстан Дянков“ са повече от двадесет литературни преводачи, което създава видимост за сериозния им интелектуален труд. Използваният от Созополския семинар метод за преподаване на творческо писане вече се прилага широко в

българските образователни институции – не само в резултат на нашата работа, но и благодарение на усилията на немалко независими университетски преподаватели. През последните години цели седем литературни списания в САЩ посветиха свои специални броеве на съвременната българска литература. В обратната посока, в резултат на контакти, осъществени в рамките на програмите ни, в България бяха публикувани произведения на редица англоезични автори. Всъщност някои от най-впечатляващите сред тези примери са резултат на спонтанно, а не формално общуване между участниците в програмите ни – като например превода и издаването на произведения на български автори на английски и други езици, и интереса към тях от страна на престижни български издателства. Поне осем от англоезичните ни преподаватели и участници се връщаха в България, за да пишат, живеят, работят и преподават тук, допълнително засилвайки връзките на тази международна литературна общност.

Но, разбира се, в друг смисъл целите ни никога не могат да бъдат постигнати изцяло, защото литературният живот на една нация е процес, в който постоянно се появяват млади нови писатели и други литературни специалисти. Като организация се стремим не само да осигуряваме преки възможности, но и да вдъхновяваме. Някои от участниците в Созополските семинари вече създадоха собствени литературни работилници в различни краища на страната, различни от София

и Созопол, като на свой ред служат за вдъхновение. За съжаление, в момента дейността, с която се занимаваме, е застрашена както в САЩ, така и в България от ограничения на свободата на словото и медийната свобода, и по-общо от съкращения в бюджетите за култура. Писателите винаги ще намират начин да пишат, но това, от което имат нужда, е подкрепа за издаване на произведенията им и достигане до различни публики. Погледнато най-общо, те са гласовете на своите нации и култури – и на цялото човечество.

***

Дейността на Фондацията вдъхва увереност, че мястото на българската книга на световния книжен пазар не е незабележимо. Можем само да черпим вдъхновение от хора като Елизабет Костова и целия ѝ екип, които всеотдайно подкрепят и подпомагат творците на съвременната българска литература.

Александър Александров

За естествената
физика на превода

*С времето разбрах,
че онова, което е персонално,
в крайна сметка е и универсално.*

Георги Господинов

The Physics of Sorrow, Fisica della malinconia, Fizika tuge, Physik der Schwermut, De wetten van de melancholie, Физика на тагата, Fizika žalosti, Physique de la mélancolie, نرحالءاي زي ف, Melankoliens fysik, Hüzünün Fiziği, Fizyka smutku, Fyzika smutku, Περί φυσικής της μελαγχολίας, Física de la tristeza, Fizika e Trishtimit... или „Физика на тъгата“.

Natural Novel, Prirodni roman, Un roman naturel, Naravni roman, En naturlig roman, Natürlicher Roman, Romanzo natural, Dabiskais romans, Una novela natural, Powieść naturalna, Natürlich roman, Doğal Roman, Un roman naturel, Náttúruleg skáldsaga, Природен роман, Природний роман та інші історії, Naturlig roman, Естественый роман, Roman natyral, Natuerlicher Roman, Prirodni roman, Prirozeny roman... познавате го като „Естествен роман“.¹

Георги Господинов е един от най-превеждащите български съвременни писатели. Той често е причисляван към постмодернизма и заема изключително важно място в развитието на родната ни литература.

Роден е на 7 януари 1968 г. в Ямбол. Завършва българска филология в Софийския университет, а по-късно става доктор по нова българска лите-

ратура към Института за литература при Българската академия на науките. Неговото творчество е разнообразно и може да се каже, че е писал в повечето литературни жанрове. Георги Господинов започва творческия си път с поезия. Първата му стихосбирка е „Лапидариум“ (1992), следват още „Българска христоматия“ (1995) и „Черешата на един народ“ (1996). По-късно творчеството му преминава към белетристиката и през 1999 г. издава първото си произведение в проза – „Естествен роман“. През 2004 г. се изявява и като драматург с пиесата си „D.J.: Апокалипсисът идва в 6 вечерта“. Така се превръща в писател, творил в основните литературни жанрове. Апогеят на кариерата му е една от най-емблематичните му творби – „Физика на тъгата“. Тя излиза през 2011 г. и създава прецедент в българската съвременна литература. Романът е постмодернистичен и засяга теми за общочовешката екзистенция и емпатия. Основен похват в творчеството му е автофикцията. Тези произведения поставят името на Георги Господинов в списъка на творците, променили литературата ни. Днес текстовете му говорят на 23 езика, сред които английски, немски, италиански, испански, турски, гръцки. Неговите идеи и начини на писане очароват хора от цял свят. През годините е получил множество отличия и награди, а неговото транслитерирано име стои в домове и книжарници из много кътчета на света. Това са негови, но и наши поводи за гордост.

¹ Това са преводните заглавия на романите на Георги Господинов, публикувани в чужбина до март 2020 г. – Б.а.

Георги Господинов излиза на световната литературна сцена в началото на ХХІ век с първия превод на „Естествен роман“, публикуван през 2001 г. Изданието е на сръбски език и излиза под логото на издателство „Геопоетика“, а преводачка е Мария Йоанна Стоянович. Вторият превод, който също играе важна роля за успеха на романа в чужбина, е на френски език. Той е публикуван през 2002 г. със заглавието *Un roman naturel*. Преводачка е Мари Врина-Николов, а издателството – „Фебюс“. От този момент творчеството на постмодерниста започва да се разпространява из цяла Европа, а днес неговите книги се откриват дори и в огромните книжарници в Съединените щати.

Имах възможност да установя контакт с Георги Господинов. Не беше възможно да задам всички многобройни въпроси, които ме вълнуват, но най-напред попитах за първите преводи на „Естествен роман“. На въпроса дали все още пази спомена за работния процес и емоциите покрай излизането на дебютния си роман на чужд език писателят отговори: *Първите преводи на „Естествен роман“ бяха преди повече от 15 години, на сръбски и френски. Помня, че Мари Врина, преводачката на френски, която тогава не познавах, ми беше издирила отнякъде телефона и попита имам ли нещо против да преведе откъс от романа, за да го предложи на френско издателство. После разбрах, че така я*

увлякъл преводът, та превела цялата книга още преди да намери издател. За щастие, френската издателска къща „Фебюс“ се интересува и книгата излезе. Беше вълнуващо, разбира се, спомням си ясно, когато държах френското издание.

„Естествен роман“ получава множество гръмки отзиви. За него пишат едни от най-четените и авторитетни издания в целия свят. Ето и някои от мненията:²

... съставен от фрагментите и парчетата на всекидневния живот. (Андерсън Тепър, „Ню Йорк Таймс“, 5 юни 2005);

... първият роман на Господинов съчетава личното и философското. [...] Получилата се в резултат на това смес е едновременно земна и интелектуална. Но още по-впечатляващи от академичните фокуси са Господиновите прями, майсторски уловени моментални снимки на живота в посткомунистическа България. („Гардиан“, 19 февруари 2005);

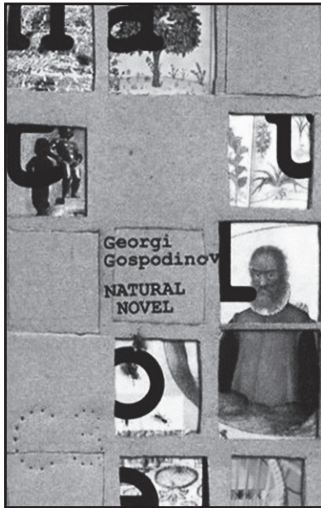
Георги Господинов иска да ви пръсне мозъка... (Ед Парк, „Вилидж Войс“, 28 март 2005);

Георги Господинов разказва така, сякаш текстът изниква като растение, а четенето се превръща в разходка... (Йорг Магенау, „Литературен“, 2007).

Със своя „Естествен роман“ Георги Господинов печели множество отличия както в България,

² Изброените цитати са поместени в специалното издание на „Естествен роман“ на издателство „Жанет 45“ от 2019 г. – Б. а.

така и по света. И до днес този „малък изискан шедьовър“, както го нарича „Франкфуртер Алгемайне Цайтунг“, продължава да развива своята естествена история и обикаля из света с различни корици, преведен на много езици, но носещ едни и същи послания.

Ирландското издание на „Естествен роман“
© Dalkey Archive Press

Истинската слава за автора идва години по-късно, когато излиза новият му роман, озаглавен „Физика на тъгата“.

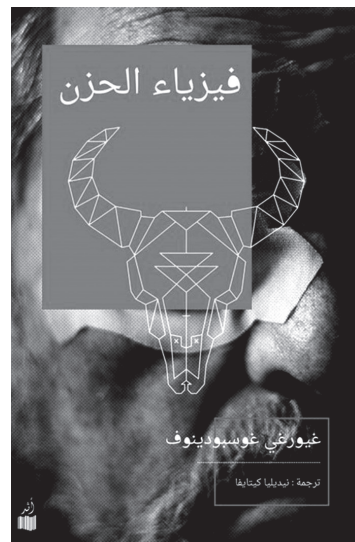
Ще си позволя да направя едно малко отклонение. Не можех да не задам въпрос за връзката между тези две най-значими книги в творчеството на Георги Господинов. Попитах го за тезата, с която започва своя „Естествен роман“ и какви са релациите ѝ с тематиката на „Физика на тъгата“.

Началните изречения приковават вниманието на читателя: *Във всяка секунда на този свят има една дълга върволица от плачещи хора и една по-малка – от смеещи се. Но там има и трета върволица, която вече не плаче и вече не се смее. Най-тъжната от трите. За нея ми се говори.*³ Интересно ми беше защо иска да пише точно за тези хора, а ето и отговора на автора: *Благодаря, че правите тази връзка между „Естествен роман“ и „Физика на тъгата“. Аз също мисля, че такава връзка има. Защо пиша за тази трета върволица? Защото хората, които още се смеят или плачат, по-лесно могат да бъдат спасени. Но тези от третата група са наистина най-дълбоко в тъгата. Тях трябва да разговорим, да чуем техните истории, да разчупим тяхното мълчание. Това ме интересува и като писател.*

„Физика на тъгата“ печели престижни награди в България: „Български роман на годината“ на Националния дарителски фонд „13 века България“; Национална награда за литература „Христо Г. Данов“ (2012); Наградата на София за литература (2012); Наградата на читателите „Цветето на Хеликон“ (2012); Националната награда за най-добър български роман (2013). През 2016 г. печели международната награда „Ян Михалски“. Романът достига до финалните селекции за седем литературни отличия, сред които наградата на

³ Господинов, Георги. Естествен роман. Специално издание. Пловдив: Жанет 45, 2019, с. 13.

Американския ПЕН клуб за преводна книга, италианската „Стрега Еуропео“, немската „Брюке Берлин“, за които за първи път сред номинираните попада български писател.

„Физика на тъгата“
на арабски език

превод от български на чужд език. През следващата година романът получава и престижната награда на AATSEEL⁵ в категорията „Най-добър превод на английски език“.

През 2019 г. Георги Господинов получава още едно отличие. Той става първият българин, спечелил Литературната награда на Централна

⁴ Господинов, Георги. Физика на тъгата, Пловдив: „Жанет 45“, 2019, с. 341.

⁵ American Association of Teachers of Slavic and East European Languages.

Европа „Ангелус“. „Физика на тъгата“ (в превод на Магдалена Питлак, изд. „Видавництво Литерацкие“) е обявена за най-добрата книга, издадена на полски език за 2019 г.

Наградата „Ангелус“ е полска международна награда, учредена през 2006 г. Призът се връчва ежегодно за най-добра прозаична книга от жив автор, написана или преведена на полски, чийто произход е от Централна Европа. Водещ критерий за журито е работата му да се занимава с теми, релевантни на настоящето, които насърчават размисъла и задълбочават познанието на света към други култури.⁶ Сред лауреатите на наградата са Светлана Алексиевич, Петер Естерхази, Юрий Андрухович, Миленко Йергович, Сергей Жадан, Мартин Полак, Петер Надаш и Йозеф Шкворецки.⁷

Георги Господинов споделя в свои интервюта, че думата *тъга* е трудна за превод. Аз обаче исках да разбера на кой език тази дума му звучи най-красиво. *На всички езици „тъга“ звучи по раз-*

⁶ Награда „Ангелус“ за „Физика на тъгата“ на Господинов. Площад СЛАВЕЙКОВ [онлайн]. 20 октомври 2019. Достъпно на: <https://www.ploshtadslaveikov.com/nagrada-angelus-za-fizika-na-tagata-na-gospodinov>

⁷ Георги Господинов е лауреат на Литературната награда на Централна Европа „Ангелус“ за книгата „Физика на тъгата“. Полски институт [онлайн]. 21 октомври 2019. Достъпно на: <https://institutpolski.org/georgi-gospodinov-e-laureat-na-literaturnata-nagrada-na-tsentralna-evropa-angelus-za-knigata-fizika-na-tagata/#.Xebuywi1R37A>

личен начин – сподели той. – И на всички е красиво. Но на мен българската дума ми харесва най-много, защото е кратка и докато я изговаряш, все едно преглъщаш нещо, което не си успял да изговориш. Писал съм за фонетиката на тази дума. На турски думата също е много хубава – „хюзюн“. Орхан Памук пише за нея повече. На турски „Физика на тъгата“ звучи като „Физика на хюзюна“. На словенски беше преведена като „Физика жалости“. На италиански – „меланхолия“. На немски – „швермут“. Може да се напише отделна статия за преводимостта и непреводимостта на тази дума. Защото, когато я превеждаш, превеждаш не просто думата, а състояние, концепт и контекст.

Литературната критика отново е впечатлена. Суперлативите са още повече и романът достига до по-широка публика. За него се изказват авторитетни издания като „Ню Йоркър“, „Либерейшън“, „Гардиън“ и „Таймс“.

В началото на 2020 г. Георги Господинов получава международната литературна награда ЧЕПО за сборника с разкази „И всичко стана луна“. В Италия книгата е издадена от издателство „Воланд“ в превод на професор Джузепе дел’ Агата.⁸

⁸ Денева, Диляна. Георги Господинов спечели международна награда за сборника „И всичко стана луна“. Аз чета [онлайн]. 16 януари 2020. Достъпно на: <https://azcheta.com/georgi-gospodinov-specheli-mezhdunarodna-nagrada-za-sbornika-i-vsichko-stana-luna/>

Тук е мястото да вмъкна и факта, че световноизвестният художник и режисьор Теодор Ушев е вдъхновен да създаде свои късометражни филми по произведения на Георги Господинов. През 2016 г. излиза филмът „Сляпата Вайша“ по едноименния разказ от сборника „И други истории“ (изд. „Жанет 45“). Премиерата му е на 20 февруари 2016 г. по време на филмовия фестивал „Берлинале“. В България е прожектиран за първи път на 13 март 2016 г. по време на София филм фест в Дома на киното. През следващата година осемминутният филм е сред петте номинации за награда „Оскар“ в категорията за късометражен анимационен филм. След 8-годишен труд през 2019 г. Теодор Ушев представя втората си късометражна лента по мотиви от творчеството на Георги Господинов. Премиерата е на 7 септември на един от най-престижните фестивали за кино в света – TIFF, провеждан в Торонто. Филмът е по „Физика на тъгата“ и оценките за него са още по-високи. Освен с инова-

Плакат на филма „Сляпата Вайша“ © NFB

тивната техника⁹, с която Теодор Ушев си служи, критиката отбелязва, че тази негова анимация е изключително висок връх в кариерата на твореца. Звезден актьорски състав се включва във филма с глас зад кадър. Росиф Съдърланд и неговият световноизвестен баща, холивудският актьор Доналд Съдърланд, озвучават английската версия на филма, а френската е озвучена от популярния канадски кинорежисьор Ксавие Долан и неговия баща Манюел Тадрос. Анимацията се разпространява официално на френски и английски език.¹⁰ В края на 2019 г. филмът „Физика на тъгата“ става едно от двете предложения за „Оскар“ на Националния филмов борд на Канада. А в началото на 2020 г., късометражната анимация влиза в шортлиста на наградите „Оскар“. За съжаление, българинът не успява да получи престижната номинация.

Исках да разбера също по какъв начин Георги Господинов приема факта, че е един от най-превежданите български автори и че неговото име присъства по книжарниците из целия свят. Поинтересувах се дали идеята, че е в библиотеките

⁹ Теодор Ушев използва техника от древното изобразително изкуство. Тя се нарича енкаустика и произхожда от Древен Египет. Представлява рисуване на ръка, а изображението се променя чрез нагряване и рисуване с горещ пчелен восък с пигмент. – Б. а.

¹⁰ „Физика на тъгата“ на Теодор Ушев тръгна по световните екрани. Impressio [онлайн]. 10 септември 2019. Достъпно на: <https://impressio.dir.bg/kino/fizika-na-tagata-na-teodor-ushev-tragna-po-svetovnite-ekrani>

на хиляди семейства, говорещи различни езици, го кара да се чувства по някакъв особен начин: *Това е усещане, което в голяма степен дължим на преводачите – отговаря писателят с уважение към преводаческия труд. – Прекрасно усещане е. Имал съм много срещи с чужди читатели след това и винаги е изненадващо, че тези непознати хора преживяват текста ти по много личен начин. Изведнъж виждаш как твоите лични истории, личните истории на твоите герои осъществяват връзка с хора от съвсем други места. Случвало ми се е в Цюрих например хора със съвсем друго минало да казват след четенето, че могат да се разпознаят в една или друга история въпреки различния си опит. С времето разбрах, че онова, което е персонално, в крайна сметка е и универсално. Усещането, че животът се случва другаде, далеч от теб например важи както за някой от провинциално българско градче, така и за малък град някъде в Чочария, Италия.*

Авторът сподели, че няма любим превод на творбите си. Той се обоснова с това, че езиците са над 25, повечето от тях не разбирам, така че няма как. Но като допълнение посочи, че ирландското издание на „Естествен роман“ в превод на Зорница Христова заема малко по-специално място в сърцето му: *Оказа се, че това е първата българска книга, която стъпва на остров Ирландия, имам предвид първия превод. И изобищо рецепцията на „Естествен роман“ там беше нещо много любопитно и различно. Иначе особено добра*

връзка с читателите са имали книгите ми на италиански, немски, английски, френски, на славянските езици и на турски.

Творчеството на Георги Господинов се радва на добър прием от читателите. Успех е, когато български писател успява да се добере до класациите на големи вериги книжарници. Всеки нов превод на негова творба е събитие в различните страни. Неговото словесно майсторство остава високо оценено не само от критиците, но и от публиката. При излизането на испанския превод на „Физика на тъгата“ (изд. „Фулгенцио Пимегел“, превод Мария Вутова, 2018), самата преводачка споделя, че книгата е била част от задължителните препоръки на някои от най-големите книжарници в страната в продължение на цели три седмици. Последвали множество отзиви от читатели, които намират романа за *най-добрата книга, която прочетох през 2018 г.* Това не важи единствено за Испания. Читателите разбират и съпреживяват текстовете му. Ситуацията е същата в Италия (изд. „Воланд“, превод Джузепе дел’ Агата, 2013), Сърбия (изд. „Геопоетика“, превод Ивана Стоичков, 2013), Турция (изд. „Метис“, превод Хасине Шен Карадениз, 2017), Германия (изд. „Литературферлаг Дрошл“, превод Александър Зитцман, 2014 – 2015), САЩ (изд. „Оупън Летър“, превод Анджела Родел, 2015).

Георги Господинов пътува много и посещава различни страни по света. Това може би го е превърнало в един много космополитен човек.

Исках да разбера по какъв начин и къде среща българската книга в чужбина и дали, когато влезе в голяма чуждестранна книжарница, може лесно да срещне познато българско име на лавиците. Отговорът му по-скоро предизвиква тревожни мисли: *Предпочитам да съм откровен и трябва да кажа, че интересът към българската книга по света не е такъв, какъвто ни се иска. Няма дълги редици с български книги по книжарниците, не пишат често за българска литература, не сме били и не се очертава скоро да сме избрана страна на Франкфуртския панаир, да речем. Това е реалността. Затова всеки път, когато видя някъде рецензия за българска книга навън или книга в чужда книжарница, се радвам от сърце. Защото всеки отзив и всяка награда за българска книга навън отваря вратата за още и още български автори.*

Запазвам надежда, че ни предстои да постигнем много в тази посока. Наблюдението на Георги Господинов показва, че трябва да продължаваме да работим върху големия проблем – как светът да разбере повече за качествената българска литература. Неопровержим факт е, че достигането на една книга до чуждия пазар е трудно, а доста често и невъзможно начинание. Въпреки това има хора и организации, които се борят с този проблем и ежегодно постигат значими успехи. Те правят опити повече български писатели да бъдат публикувани на различни езици по света. Много са факторите, които влияят върху изявата на българските автори в чужбина, но всички бихме били

щастливи, ако след време се преодолеят бариерите, които спират нашето слово да излезе от пределите на страната ни.

В края на април 2020 г. излезе новият роман на Георги Господинов – „Времеубежище“. Това е роман за „света от вчера и света от утре“. Теми, които винаги са присъствали в творчеството му, но тук намират своето цялостно развитие. Книгата тепърва ще се превежда на много езици.

Творбите на Георги Господинов продължават да пътуват по света и да се радват на добра рецепция от читателите. Това се дължи на многобройни фактори, но най-показателни са неговите универсални теми, добрият подбор на думи, отличителният стил, идеите, които интегрира в творчеството си.

За финал искам да споделя и последния си въпрос към писателя: дали мечтае за превод на определен език. Отговорът му беше лаконичен: *По света има толкова много езици. Всяка книга си има време, за да стигне до един или друг език, не бива да се прищипорва. Чудя се например как би звучала на японски и на португалски „Физика на тъгата“.*

Лора Пеева

Сериозният сатирик

Винаги съм изтъквал моята принадлежност към културната традиция на Балканите.

Алек Попов

Понякога изглежда, че четенето на книги сякаш е на предела на възможностите си и ще бъде заменено с технологичните „дубликати“ в интернет. Една кратка статистика обаче доказва, че книгата все още има своите привърженици и те не са никак малобройна част от обществото ни.

Според данни от национално представително изследване, проведено от Институт Отворено общество – София през 2018 г. всеки трети от пълнолетните (36%) изобщо не отделя време за четене на книги, но пък всеки четвърти (24%) чете ежедневно. Интересно е обаче, че редовните потребители на интернет отделят време за четене доста по-често – всеки трети (31%) чете книги почти всеки ден, докато едва всеки пети (22%) изобщо не чете книги.¹ Така че този „дуел“ завършва с добра новина. Четенето на книги едва ли ще бъде отстранено от медийната арена на XXI век.

След краткия статистичен увод можем да обърнем поглед към по-вълнуващата тема – българската книга, излязла извън пределите на нашата страна. Пътят ѝ често е бил осеян с трудности и непостигнати цели. Напоследък обаче хора от все повече точки на света оценяват и се радват

на българската литература. Но тя достига до все повече хора по света благодарение на усилията на много хора, посветили живота си на нейното създаване и разпространение. Тяхна е заслугата пътят на родната книга да не бъде със знак „няма изход“, а да води във всички посоки на света.

Искрено се радвам, че мога да представя една такава личност.

Алек Попов е един от най-превежданите български автори. Той е роден на 16 януари 1966 г. в София. Завършва Националната гимназия за древни езици и култури „Св. Константин Кирил Философ“ и българска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Важна част от неговата биография е и ролята му на директор на Дома на детската книга в София и редактор на сп. „Родна реч“. Той е член на Сдружението на българските писатели и е избран за член-кореспондент на Българската академия на науките в направление „Творци на изкуството“. Алек Попов е отличен и за приноса си към развитието на балканската литература с наградата „Прозарт“.

Той е от писателите-художници, както аз избирам да ги наричам. Чрез слово той съумява да нарисува картина, която всеки читател интерпретира по свой начин. Изисканите му словесни рисунки съдържат много хумор и сатира, примесени с остра самоирония и свобода на въображението. С грациозен шрих Алек Попов предава интелигентния хумор – тънката линия, по която върви

¹ Белчева-Петрова, Драгомира и Петя Брайнова. Демография на четенето на книги в България. Институт Отворено общество – София [онлайн]. 24 май 2018 г. Достъпно на: <http://www.osf.bg/>

самоиронията и фикцията като свобода на човешката мисъл.

Авторът твори повече от двадесет и пет години, създавайки различни по жанр произведения. Едни от най-популярните му заглавия са „Мръсни сънища“, „Пътят към Сиракуза“, „Мисия Лондон“, „Черната кутия“. Алек Попов е добре познат не само на балканската, а и на световната читателска аудитория. Благодарение на своите неподражаеми сюжети той е един от най-търсените съвременни български писатели.

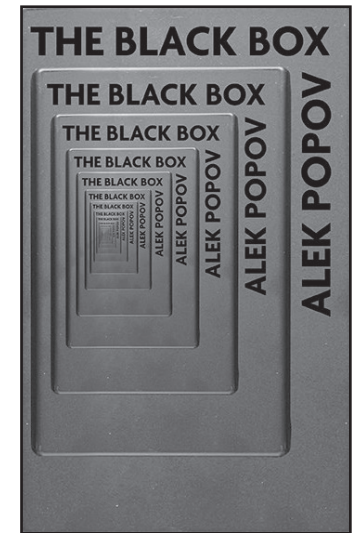
Романът „Мисия Лондон“ е една от първите книги, към които се проявява интерес в чужбина. Първоначално Алек Попов среща огромно предизвикателство – нежеланието на нито едно българско издателство да повярва в сюжета и да осигури отпечатването и разпространяването на тази книга. Авторът е принуден, с помощта на свои приятели, сам да издаде романа, за да се опита да даде живот на своето неценено тогава творение. Скоро след това светва прожекторът на интереса и всичко тръгва дори неочаквано добре.

След този труден старт романът „Мисия Лондон“ вече има своите преводни дубликати в Сърбия, Македония, Франция, Италия и Естония. Романът е екранизиран с помощта на Димитър Митовски и Деляна Манева и така се превръща в един от най-гледаните български филми, като се задържа в кината цели тридесет седмици след премиерата си.

Друга изключително известна книга на автора носи заглавие „Черната кутия“. Романът преплита в себе си два паралелни свята на успехия и неуспехия българин. Сюжетът върви отново по тънката линия на черния хумор, ужаса като част от човешкото съзнание и разбъркания пъзел, чието нареждане ще даде отзвук на очакваните от всекиго отговори. „Черната кутия“ отново е преведен в много страни, сред които Латвия, Македония, Италия, Германия, Австрия, Турция и Сърбия.

След издаването на първоначалния вариант авторът го преработва и публикува под заглавие „Черната кутия – ниско прелитащи кучета“. По думите му той стига до тази преработка поради желанието си да усъвършенства романа не само в детайлите, но и като цялостен текст.

Алек Попов е от тези творци, чиито книги се харесват от читателите в страни с най-различни литературни традиции. Писателят е носител на редица награди. Няма човек, който да не бъде поласкан от получаването дори само на едно отличие, а какво ли е да постигнеш международно

Английското издание на „Черната кутия“, 2015 г.
© Peter Owen Publishers

признание? Попитах го какво означават за него наградите, а в отговора му открих очарователна скромност:

За мен лично наградите никога не са били критерий при избора на книга за четене. При присъждането им често играят роля критерии, които нямат много общо с качеството на текста. Но те все пак са част от това, което наричаме „литературен живот“. Може би най-пресен е споменът за последната – наградата „Прозарт“, която получих в Скопие, за принос към балканските литератури. Винаги съм изтъквал моята принадлежност към културната традиция на Балканите, особено в карнавалните ѝ аспекти. Никога не съм се срамувал от нея и възможността да съм допринесъл с нещо за развитието ѝ би била ласкателна.

Бих искала да обърна специално внимание на всяка една от наградите на Алек Попов, но ще спомена може би най-интересните. Призванията на Алек Попов са изключително разнородни, точно заради способността му да не ограничава себе си и творчеството си в един жанр или стил. Той е от писателите, които не престояват дълго в зоната си на комфорт, а напротив – импровизират, ровят се и стигат до дълбини, непознати за тях и възможностите им. В книгите му можем да открием фантасти-

ка, както и криминална интрига, често примесен с исторически нотки.

Захари Карабашлиев нарича Алек Попов „най-забавният сериозен български автор“. Всяка творба е съвкупност от сериозна проблематика, резултат на проучвания, и нейната забавна интерпретация, оцветена с чувство за хумор с такъв финес, че понякога остава неразбрана. Имената на героите също са измислени с доза хумор и привличат вниманието на читателите – Храста, Винт, баронеса Хафбрейн, сър Галфън и Медвед.

Сериозната проблематика, примесена със свежото чувство за хумор, правят книгите на Алек Попов толкова търсени от читателите. Нищо в творчеството му не е еднотипно, затова и наградите му са толкова различни.

През 1994 г. писателят е удостоен с наградата „Павел Вежинов“ за криминален разказ от Българското национално радио. На следната година получава наградата „Гравитон“ за фантастика. Наградата „Хеликон“ за най-добра белетристична книга за 2002 г. му е присъдена за сборника с разкази „Ниво за напреднали“. През 2005 г. печели и Националната награда за драматургия „Иван Радоев“ за пиесата „Мисия Лондон“. Романът „Черната кутия“ му донася наградата „Елиас Канети“ през 2007 г., а на следната година и „Цветето на Хеликон“ за най-продавана българска книга в тази верига книжарници.

С въпросите си към Алек Попов потърсих неговата лична оценка за творчеството му.

– Представяли сте много Ваши книги в чужбина. Кое е най-вълнуващото и запомнящо се събитие за Вас и защо?

– Не съм кой знае колко публичен човек и тези събития всъщност ме натоварват. Понякога обаче се получава интересен разговор с публиката и това може да бъде дори приятно. Нямам нищо против читателите да задават въпроси. Ако трябва да изнасям монолози или тържествени речи, направо се поболявам. Иначе обичам да чета. Предпочитам лично да чета, когато е възможно, а не артисти. Наскоро бях в Мюнхен на среща с читатели, организирана от Българо-немското културно дружество. Публиката беше много интелигентна, на такива представяния по правило идват интелигентни и културни хора, получи се хубав разговор. Свободен и разнообразен. Какво друго да каже човек? Невинаги най-мащабните събития са най-приятни.

– Коя е книгата, към която е имало най-голям интерес в чужбина?

– На този етап към „Мисия Лондон“ и „Черната кутия“. По някаква причина „Черната кутия“ стана доста популярна в немскоезичния свят. Имаше няколко издания в Австрия и Германия, излязоха и много добри ревюта. Понякога липсва логично обяснение защо едно нещо става попу-

лярно, а друго – не. Поне на пръв поглед. В Чехия пък стана много популярен сборникът с разкази „Зелевият цикъл“. Като цяло в дипломатическите кръгове на Балканите доста успешно циркулира „Мисия Лондон“. Това едва ли е особено изненадващо.

– Творите ли нещо ново?

– В момента работя върху нов роман, който като стил и тематика се доближава до „Мисия Лондон“. Политическа сатира с приключенски елементи. Темите са демография, миграция, търсене на корените на фона на тънки политически сметки. Място на действието – Далечният изток. За любителите на този жанр ще бъде приятна изненада. Мисля, че с тази творба ще завърша цикъла по деконструкция на посткомунистическия преход и свързаната с него митология. Ще се насоча към по-друг тип произведения, които са повече в стила на разказите ми.

***

Дълго време се чудех какво да бъде моето заключение, но все не намирах правилните думи. За моя радост обаче някой друг преди мен е успял да ги намери и то още през далечната 1939 г. На 30 януари същата тази година думите на един ярък български писател са публикувани във в. „Вестник на вестниците“, бр.109 – 110. Елин Пелин

коментира проблемите на българската книга, които са много актуални и за наши дни и не бих могла да имам по-добър завършек от тези негови слова:

Всички сме навикнали да се оплакваме, че книгата не върви, че българската книга никак не върви.

Киното, радиото, спортът, лесното пътуване създават интерес, откриват по-широк хоризонт за ума и за душата и създават по-издигнат и по-културен човек, който покрай всички тия работи ще потърси и книгата. Но ще потърси по-хубавата книга, по-изящната, по-дълбоката.

Никакви оплаквания, никакви апели, никакви съчувствия няма да помогнат за успеха на българската книга. Самата тя трябва да си помогне.

Виктория Койчева

Магистрала към признанието

Време е европейската и световната литература да усетят българското влияние.

Здравка Евтимова

Здравка Евтимова – преводач и редактор по професия, писател по душа. Произведенията ѝ са преведени в тридесет и две страни. Израснала с измислените приказки на баба си и с невероятните истории на баща си, писането сякаш е в кръвта ѝ. За нея то е като въздуха – жизнено необходимо.

27 ноември 2019 г. – ден изпълнен с емоции, с колебливи мисли и вълнения. Денят на моята среща със Здравка Евтимова. Уговорихме се да се чакаме пред Народния театър – емблематично място за града и дом на множество истории. Часът приближаваше шест вечерта. Тръпнех в очакване и притеснение дали ще успея да я видя отдалеч и да я разпозная. В ръцете си стисках листовите с подготвените въпроси, пръстите ми замръзваха от студа, но в този момент не чувствах нищо друго освен вълнение. Седнахме в „Коста“ срещу театъра. Срещата имаше за цел да науча повече за публикациите ѝ в чужбина, но на мен ми се искаше да знам и още нещо. Искях да разбера коя е тя като творец:

– **Имате ли някакъв ритуал, който изпълнявате преди да седнете да пишете или да превеждате?**

– Нямам никакъв ритуал. Просто, за да седна да пиша, ми е нужно време. Само време. Независимо от коя част на денонощието. Може би ритуал е точно свободното време. Да имам десет минути, петнадесет, два часа, тогава съм много щастлив

човек. Става дума за писането. То е необходимост. Иначе се чувстваш много зле, нали? Човек се чувства зле, когато не е казал нещо на приятел, не е споделил. Това е като да носиш товар на гърба си и да не можеш да седнеш да си починеш. Чрез писането този товар полита. Това е едно щастливо време. А когато превеждам, имам не ритуал, а много строга дисциплина – ако не съм сигурна в красотата на преведеното, в коректността на преведеното, го проверявам десетки пъти. Докато в писането съм свободна. Това е единствената свободна територия.

Но колко точно струва това щастие? Може би два чувала и половина, пълни с шипки, някога достатъчни, за да си купиш пишеща машина, или няколко хубави думи, които да „окрилят“ младата душа. С благ тон и топлина в очите, Здравка Евтимова си спомни насоката към писателската си дейност, която за първи път получава от поетесата Станка Пенчева. Тогавашен редактор на списание „Отечество“, тя ѝ препоръчва да си купи именно пишеща машина. Впоследствие тази машина се превръща за Здравка Евтимова в ценен инструмент за писане, в скъп приятел, а по-късно и в участник в игрите на децата ѝ. По думи на писателката, България е страна на таланти, но въпросът е не само да бъдат открити, но също така да получат подкрепа. А тъкмо такава поощрение е получила и тя самата в лицето на професор Боян Биолчев, който поискал от нея да му занесе раз-

каз, после още един и още един, докато накрая не създаде първия си сборник.

– Кое смятате за най-голямото си постижение в професията си на творец? Има ли произведение, което смятате за своето най-добро изпълнение?

– Творец? Моята професия е на преводач и редактор. Тази работа е свързана с огромна дисциплина, с много голяма възискателност. С умението да изграждаш отлични работни отношения с експерти в съответната област, в която превеждаш. Така, че когато е приключен преводът, да усещаш не само че е направен коректно, но и че вече си създал ценно приятелство.

Преводческата дейност изисква време, коректност, абсолютно внимание и съсредоточеност. Превежданият текст е като малко дете, което се нуждае от грижите на своя преводач, за да порасне голямо и щастливо. Здравка Евтимова разказва как се справя с това предизвикателство благодарение на дисциплината, на която я научил някога баща ѝ. Оказва се, че да плевеш домати или ягоди е далеч по-лесно от това да превеждаш. Защото заради едното може да останеш без вечеря и това бързо се забравя, но ако при превода пропуснеш някой плевел – целият труд заминава за боклука. Както тя се пошегува, „превеждането е чудесен лек срещу безсънието“. И добавя:

– Работата ми е много тежка. Тя поглъща много дълбоко, изсмуква те. Когато я свършиш добре, си доволен, но когато напишеш нещо, си щастлив.

Здравка Евтимова все още няма литературен агент и сама си търси издатели, като споделя, че това най-често се случва, когато участва в някой международен конкурс. Още по-интересна се оказва нелеката „рецепта“ за кандидатстване в подобно състезание: първото, което се прави, е да се изпише в интернет „Конкурс за кратък разказ“ на английски или друг език, в зависимост в коя страна е търсенето. Може да бъде Канада, Съединените американски щати или много други. Съществува и възможност да се абонираш за някой бюлетин и да получаваш ежесечна информация заедно със зададените срокове за изпращане на текст. По-трудна се оказва техническата част. Трябва да се четене внимателно какъв шрифт се изисква, какво да е междуредието, защото ако не са спазени указанията, автоматично те отхвърлят. Здравка Евтимова казва, че изчита внимателно книгите, които са публикувани от издателството, обявило конкурса, за да добие по-ясна представа за литературния му профил. Следващата част е най-щастливата по нейните думи, а именно да напишеш самия текст. Чак след това започва трудното. Редактирането е последвано от превод на английски и съответно от редакция на

превода. Едва тогава всичко е готово и текстът се изпраща.

– Но изниква въпросът каква е разликата между превеждането на свой собствен текст и на чужд текст.

– Имам много приятели, които са писатели и поети. Знам, че преводът е много скъп и те не могат да ми платят, ако им превода някой разказ или стихотворение. Ще им струва много и ще трябва да гладуват, или да не си купят нещо, което е наложително да имат. Затова, за рожден ден или за някой друг техен празник, вместо да им купя цветя, аз им превеждам нещо. Отговорността, когато превеждаш текст на друг човек, е огромна. Казвам го с чиста съвест, защото когато превеждам свой текст, ако нещо ми писне да го търся, го пренаписвам. Аз имам право, защото съм го написала и на български, докато чуждият текст е плод на нечие друго щастие. Нямам право да променям каквото и да е. Защото, според мен, промяната на неговата мисъл, промяната на неговото усещане граничи с престъпление. Много по-трудно ми е да превеждам произведения, написани от други хора. Но когато ги обичам, когато имам много топли чувства към тях, защото са ми помагали в тежки дни, като превеждам се надявам моята топлина, моят спомен за доброто, което са ми направили, да се превърне в коректност, в максимална точност и красота на техния

текст. Както казах, аз съм убедена, че сме страна на талантите. Задължение на преводача е да съхрани таланта на автора.

Освен често публикувана зад граница, Здравка Евтимова е носител и на редица международни награди. Те не са главната ѝ цел, но открито споделя, че наградата я радва, когато я спечели извън България. За нея това е потвърждение, че е написала нещо добре, защото там обикновено конкурсите са анонимни и връзки не работят:

– Както семенцето на дъба пробива земята, която понякога е много неблагоприятна, за да порасне, така се чувствам и аз. Като едно семенце, което се е преборило със сушата, с кишата.

Здравка Евтимова има зад гърба си богат опит от преживявания извън границите на България. Сред тях се нарежда и Фестивалът на книгата в Брюксел, проведен през есента на 2019 г. За съжаление, тя има възможност да присъства само за три кратки дни, но това, което остава в съзнанието ѝ като спомен, гори много по-дълго:

– Имаше един прекрасен дух. Българите, които дойдоха да ме слушат, просто се усмихваха. Радвах ми се. Никаква награда не може да купи такъв светнал и щастлив поглед... Имах чувството, че отивам при приятели, въпреки че не ги познавам. Имаше четене, имаше много въпроси. Беше много хубаво... Хората, които бяха там, успяха да създадат атмосфера, в която човек иска да диша и да остане по-дълго време... Тръгнах си с прекрасно чувство за общ дух.

Не по-малко ценен е успехът на авторката в Китай. През не толкова далечната 2015 г. в Шанхай издателство „Литература и изкуство“ публикува романа ѝ „Четвъртък“. След това е поканена да отиде за един месец на „литературна резиденция“, в която осигуряват на писателя място за пребиваване, заплащат му известна сума и единственото, което се изисква, е да твори. За тази практика Здравка Евтимова се изразява с възторг: *Мисля, че ако има рай, той е точно това.*

През октомври 2019 г. издава „Пернишки разкази“ в Китай, като ги представя на панаира на книгата в Нингбо. Сборникът има честта да бъде първата книга от проекта за превод на съвременна литература в Централна и Източна Европа. Участници в него са още седемнадесет други държави. Докато е в Нингбо, получава покана да изнесе лекции в два университета – „Уан Ли“ и „Нотингам“. С огромен възторг споделя, че залите на „Уан Ли“ са били препълнени. В университета „Нотингам“ с радост открива, че сред публиката седи български архитект, който се казва Климент Радоев. Там той преподава архитектура и е известен сред студентите със своята строгост.

Спомня си препълнените зали на панаира на книгата в Нингбо с хора на най-различна възраст: *Накъдето погледнеш, само хора, лица виждаш.* В Китай най-силно я впечатлява високото уважение, което проявяват към България, и вниманието, с което слушат разказите ѝ за нашите традиции и обичаи.

Здравка Евтимова е добре посрещната и в Италия. Романът „Четвъртък“ е преведен на италиански през английски език. Публикуван е от издателство „Беса“ под заглавие „Симфония“. Книгата участва в Международния литературен фестивал в Монтова и печели втора награда в конкурса „Синбад“ през 2015 г.

Авторката споделя тъжното предположение, че когато една творба е преведена на английски език, получава по-голям шанс за разпространение и популяризация, отколкото в превод от български на друг език. Когато една книга е публикувана в Америка и се напише добра рецензия за нея, издателите в Европа започват да проявяват интерес.

През 2017 г. издателство „Беса“ публикува и романа „Една и съща река“ в превод на Алесандра Бертучели. А през 2019 г. излиза сборникът с разкази „Жената, която се хранеше с поезия“. Същата година във Франция излиза сборникът „Невъзможно синьо“ в превод на Красимир Кавалджиев. С огромна благодарност за съвместната им работа тя споделя, че той сам избира текстовете, които да преведе, и ги подрежда в сборник.

Сред многото въпроси, които вълнуваха съзнанието ми, не исках да пропусна да задам и този:

– А какво е мнението Ви за съдбата на българската книга по света? Очаква ли я светло бъдеще?

– Много често чувам забележки от литературни критици, че българската литература трябва

да се влияе от Европа, че трябва да следваме водещите литературни течения. Аз приемам това, но искам да добавя, че е време европейската и световната литература да усетят българското влияние. Да почувстват българския дух, но не само като полъх на вятъра, който минава и заминава, а като трайно присъствие. Така че нека бъдем европейци и се запознаваме с най-високите постижения в литературата на нашите събратя. Но да не забравяме, че ние можем. Наше задължение днес и сега е да оставим не само следа, а да изградим магистрала в литературата, която да бъде почтена, искрена, да бъде талантива. А какво можем ние българите? Ние работим упорито, ние мислим упорито, когато искаме, но онова, което ни свързва, е талантът. Затова е време да построим тази магистрала.

Срещата със Здравка Евтимова ми помогна не само да разбера повече за съдбата на българската книга извън пределите на нашата страна. Когато разговорът ни приключи, си тръгнах силно развълнувана и вдъхновена. Моята работа да го пресъздам тепърва предстоеше...

Миџаела Тригорова

Да следваш съдбата си

Аз съм човек, който е съвпаднал със себе си.

Мирела Иванова

Някои казват, че българската книга и българските автори „не вървят“. Но страната ни има писатели и преводачи, нови и утвърдени таланти, с които може да се похвали пред света. Един от тях е поетесата Мирела Иванова. Родена през 1962 г. в София, завършва немска гимназия в родния си град и българска филология в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Автор е на стихосбирки, сред които „Каменни криле“, „Шепоти“, „Памет за подробности“, „Разглобяване на играчките“, „Еклектики“, „Любовите ни“. Носител е на български и чуждестранни отличия като годишната награда за поезия на Съюза на българските писатели за 1993 г., наградата на в. „Труд“ „Златен ланец“ за 1999 г., наградата за най-добра книга на Сдружението на българските писатели за 2002 г., наградата „Христо Г. Данов“ от 2003 г. Нейни стихове са преведени на всички големи европейски езици и са включени в множество антологии. Появява се в Америка и в много европейски държави. Антологията „Европа пише“, в която също участва, е преведена на много езици.

Трудно е да се изброят всички творчески занимания на Мирела Иванова. Тя дълги години е литературен наблюдател на вестниците „Стандарт“ и „Капитал“, а освен това е автор и сценарист на два документални филма за Иван Вазов: „И моите песни все ще се четат“ и „Великите

българи: Вазов“. Работи като главен уредник на Къща музей „Иван Вазов“, води своя коментарна рубрика в радио „Дойче Веле“, а заедно с Бойко Ламбовски създават предаването „Петък 13“, което се излъчва по Българската национална телевизия. Пише литературна критика и публицистика, превежда от немски език, главно поезия, при това модерна. От 2016 г. работи като драматург в Народния театър „Иван Вазов“.

Поетесата има видимо присъствие в Германия. Още през 1994 г. там излиза антологията „Чуй пътя на земята“, в която Мирела Иванова е включена редом с Блага Димитрова, Николай Кънчев, Константин Павлов, Иван Цанев, Борис Христов и Миряна Башева. Изтъквайки приноса на българистите в Германия, авторката разказва за нейните две самостоятелни стихосбирки, издадени в превод на немски език. Първата излиза през 2000 г. и е отпечатана от хайделбергското издателство „Вундерхорн“. Това е сборник с избрани стихотворения в превод на Норберт Рандов под заглавие „Самотна игра“, която през 2002 г. ѝ носи най-голямата немска награда за модерна поезия от Източна и Югоизточна Европа – „Хуберт Бурда“. Следващата книга, „Сдобряване със студа“, излиза през 2004 г. от същото издателство, този път в превод на Габи Тиман. Изданието съдържа освен 52 стихотворения и есето „Призоваване на поезията“ вместо послеслов.

В Турция стиховете на Мирела Иванова също имат много добър прием. Поетесата споменава, че

проф. Хюсеин Мевсим, преводач и изследовател на турско-българските културни и литературни отношения, сочел нея и Стефан Цанев за своите двама любими автори. В негов превод през 2004 г. в Истанбул излиза антологията „Както слънцето се отразява и в капката роса“, където Мирела Иванова присъства заедно с Елисавета Багряна, Блага Димитрова и Федя Филкова. Тази антология се появява и в Италия. „Красивият Вавилон“ също излиза на италиански език. Това е книга за разноезичието.

Българистът Томас Фрам, „истински подреден немец“ по думите на поетесата, прави пълна библиография на всички нейни публикации. Това е още един факт, който логично поражда първия ми въпрос към Мирела Иванова при срещата ни в Народния театър „Иван Вазов“:

– На какво дължите успеха си и чувствате ли се успешна?

– Да, чувствам се успешна. Аз съм човек, който е съвпаднал със себе си. Не знам на какво го дължа. Може би, че бях съсредоточена почти от юношеските си години само върху това... Посветен човек съм. Това сякаш е съдбата ми, разбрах го и някак си съм го следвала. От друга страна, бях на 27, когато падна Берлинската стена. Това беше едно огромно поемане на въздух. Все едно животът ми се отвори...

В началото на деветдесетте с Бойко Ламбовски създават „Петък 13“ – първото поетично

предаване. В София то става сензация. След него се появява и „Остров за блажени“. Може би точно разнообразието на нещата, които е правила, ѝ носят днешната популярност, както и това, че се е посветила на нещото, което иска и обича да прави, и това, че не завивда и работи винаги за другите. Често чува коментари, че е превърнала в поезия абсолютната баналност на живота. Нейната цел е да се бори, да не се предаде и да се пусне по лесното, по „евтиното“ – това е нейната вътрешна кауза от дете. Винаги е искала да направи нещо и то да бъде все по-голямо и по-голямо, да се съпротивлява на пошлостта.

Мирела Иванова е пътувала много и е създавала много контакти. През 1993 г. например обикаля почти цяла Англия. Писателката си спомня за тези години с носталгия. Тогава поезията е била особено важна. След падането на Берлинската стена настъпил разцветът на поетите, залите се „пукали по шевовете“, хората искали нещо различно, искали са нещо да се случи и са мислели, че поезията ще помогне за това. Много събития и случки наистина я разгръщат в различни посоки, но Мирела Иванова никога не си е позволила да се попилее. Тя също никога не е боравила с „евтини“ думи в своите произведения. Смята, че причините за успеха ѝ са дребни и че може би щедростта, с която е дарявала околните, се връща. Според нея успехът ѝ до голяма степен е съсредоточен в немскоезичния свят. Но казва също, че колкото и отворена да е за литература и подпомагане на своите

творчески умове, Германия не може да се похвали в момента с такава жива и енергична литература, каквато имаме ние, въпреки че там се отпускат стипендии за младите творци, предоставяйки им много възможности.

– **А какво ще кажете за социалните мрежи? Започва ли да губи поезията своя чар заради тях?**

– Поезията започва да губи своята аура. Всеки е тръгнал да става поет. Има хора, които не са прочели и два реда, пишат с езика на Вазов и Смирненски. Не казвам, че той е лош език, но това е език отпреди сто години. Днес съществува друг, всяко време има своя език и е хубаво да се разширява предишният и да се внася нещо ново, модерно като светоусещане... Днешният човек не е така цялостен – по-разпарчетосан, фрагментиран и драматичен е... За жалост, няма единна платформа за поезия, но все пак не е трудно да се различи качествено.

Говорейки с Мирела Иванова, нямаше как да не споменем и нейния съпруг – писателя Владимир Зарев, който е и дългогодишен главен редактор на сп. „Съвременник“. Неговата трилогия – „Битието“, „Изходът“, „Законът“ е посрещната с голям интерес в Германия. В Австрия излиза първо с твърди корици. Освен на немски език, произведенията на Владимир Зарев са превеждани на руски, турски, хърватски. Романът „Разруха“ постига най-голям успех и е преведен на много езици. В Германия той добива най-голяма популярност, с над тридесет

рецензии, както и коментари в радио- и телевизионни предавания. Това е един европейски роман на промените, който вероятно се е очаквало да бъде написан в Полша, Унгария или Германия, но е създаден в България.

През 2008 г. Владимир Зарев получава награда за чужди писатели, присъждана в Германия – едногодишна стипендия в международния творчески дом „Вила Конкордия“ в Бамберг, която съпругата му получава месец по-рано. Носител е на ежегодната държавна награда „Св. Паисий Хилендарски“ за 2017 г. за приноса си за развитието на националната културна идентичност и духовни ценности. През 2019 г. е удостоен с орден „Стара планина“ първа степен за изключително големите си заслуги в областта на културата и изкуството.

Някои немскоезични критици наричат Владимир Зарев „българския Балзак“, а „Разруха“ – „най-добрата книга, написана за прехода в Източна Европа“. Писателят е сравняван от критиката също и с Гогол, Булгаков, дори с Достоевски. Самият той смята, че голяма заслуга за пробива му в Германия има неговият преводач и приятел Томас Фрам, който случайно попада на „Битието“ при среща с Божана Апостолова в Пловдив. Още тогава, макар и с начални познания по български език, той е омагьосан от написаното. Няколко пъти рецензира „Разруха“ в различни медии и директорът на издателство „Кипенхойер и Вич“ е впечатлен. Фрам превежда двадесет страници от романа и ги изпраща в издателството. През 2006 г.

романът се появява на немския пазар в луксозен вариант с твърди корици, а радио „Дойче Веле“ го определя за най-успешната българска книга, излизала някога в Германия.

Мирела Иванова посреща със смях въпроса дали със съпруга ѝ са муза един за друг:

– Понякога – да. Помагаме си, уважаваме се. Още преди да се запознаем, много го харесвах като писател, още от студентските си години. Но по-късно си дадох сметка, че писателят и човекът са различни. Той също като мен е посветен човек и живее само в романите си.

– **Като за финал, какво Ви вдъхновява?**

– Мисля, че това не съм казвала на никого: вдъхновява ме само това да се спася от баналността и целия ужас на всекидневието, да окажа съпротива и да не се предам на лесното... Е, разбира се, и някоя любов, главно неосъществима, защото това е най-красивото вдъхновение... Иначе всичко ме вдъхновява! Аз пиша за всичко.

През октомври 2020 г. Мирела Иванова е поканена да участва на „Фестивала на европейските поетеси“ в Мюнхен. На тръгване ми издава, че в Германия се очаква да излезе още една нейна стихосбирка, която подготвят заедно с преводачката ѝ от немски език.

Десислава Иванова

Сред най-големите

*Шведската академия се намира пред щастливи
и съвсем необикновени обстоятелства
да може да представи пред Европа
един безспорно голям поет.*

Алфред Йенсен

Едва ли някой би могъл да състави пълен списък на стотиците български писатели, поети, илюстратори, които през десетилетията са получавали международни награди от всякакъв ранг, по различни поводи, къде ли не по света. Сравнително по-лесно е да се проследи българското присъствие сред номинираните и лауреатите на три от най-престижните литературни отличия: Нобеловата награда за литература, Международната награда за детска литература „Ханс Кристиан Андерсен“ и Европейската награда за литература.

Нобеловата награда за литература

Първите Нобелови награди се връчват на 10 декември 1901 г. Четири от петте награди по традиция се връчват в Концертната зала на Стокхолм и до днес. Изключението – Нобеловата награда за мир се връчва в Осло, като мястото за провеждане на церемонията се е сменяло неколкократно. В Стокхолм наградите се връчват от членове на шведското кралско семейство – обикновено от настоящия крал или в отделни случаи от неговия пряк наследник, като за членовете на семейството винаги има специално отредени места.¹

¹ Nobel Prize award ceremonies. The Nobel Prize. Достъпно на: <https://www.nobelprize.org/nobel-prize-award-ceremonies>

Идеята за създаване на Нобелови награди принадлежи на Алфред Нобел – химик, инженер и изобретател.² До своята смърт на 10 декември 1896 г. той има 355 изобретения, които патентова, най-известното от които е динамитът. Това, както и 90-те фабрики, които притежава, спомагат за натрупването на внушително състояние. През 1888 г., когато френски вестник по погрешка публикува некролога на все още живия Алфред Нобел. „Търговецът на смърт е мъртъв“ – така обявяват неистинската смърт на Нобел и тези думи го карат да се замисли върху това как ще го запомни светът след неговата смърт.³ Тогава Нобел започва да развива идеята за награден фонд, който да поощрява приноса на хората към света и идеята му е успешно реализирана след неговата смърт, посредством неговото завещание.

Във финалния си трети вид от 27 ноември 1895 г. текстът на завещанието на Алфред Нобел оставя парични суми и ренти на двадесет и три поименно споменати лица и изисква остатъкът от имуществото му да бъде превърнат в ликвидни

² The Man Behind the Prize - Alfred Nobel, The Nobel Prize. Достъпно на: <https://www.nobelprize.org/alfred-nobel>

³ Daven Hiskey, Alfred Nobel was also known as “the Merchant of Death”. Today I Found Out. Достъпно на: <http://www.todayifoundout.com/index.php/2011/01/alfred-nobel-was-also-known-as-the-merchant-of-death>

ценности, с които да се образува фонд.⁴ Той трябва да се раздели на пет равни части, от които да бъдат връчвани наградите на победителите. Фондът трябва да бъде разделен по този начин, защото и категориите по награждаването са пет: физика, химия, физиология или медицина, литература и мир. В завещанието ясно е отбелязано, че може да спечели всеки, без значение от националността си, за което Нобел е силно критикуван от свои сънародници. В завещанието си Алфред Нобел също така определя и лицата, които да изпълнят неговото желание – секретарят му Рагнар Сулман и адвокатът Рудолф Лилеквист, без да ги попита предварително.⁵

На 29 юни 1900 г. се учредява Нобеловият фонд, от който се управлява финансирането на церемонията по награждаване и възнагражденията на победителите. Към данни от 2017 г. паричният размер на наградата е достигнал девет милиона шведски крони.

ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ

Годината е 1912-а. Славейков вече се намира в Италия, заради проблеми с българските управляващи, а шведът Алфред Йенсен, в ролята си на поет, преводач, кореспондент и журналист,

⁴ Alfred Nobel's will, The Nobel Prize. Достъпно на: <https://www.nobelprize.org/alfred-nobel/alfred-nobels-will>

⁵ Full Text of Alfred Nobel's will, The Nobel Prizes. Достъпно на: <https://www.nobelprize.org/alfred-nobel/full-text-of-alfred-nobels-will-2>

получава възможността от Нобеловия комитет да предложи кандидат, който да бъде номиниран за Нобеловата награда за литература, връчвана през 1912 г. След като се е спрял на Пенчо Славейков, с когото се е запознал малко след пристигането си в България, Йенсен очаква писмо от българските културни институции, с което да мотивира номинацията на Славейков.⁶ Въпреки че писмото и номинацията на Славейков са вече уговорени, българите обмислят и друг кандидат – Иван Вазов. Алфред Йенсен е добре запознат с творчеството на Вазов и дори превежда романа му „Под игото“ на шведски.

В крайна сметка, два дни преди крайния срок за номиниране, на 30 януари 1912 г., без подкрепата на българските културни институции, Йенсен номинира Пенчо Славейков, като представя незавършената му „Кървава песен“ пред Нобеловия комитет с думите: *Шведската академия се намира пред щастливи и съвсем необикновени обстоятелства да може да представи пред Европа един безспорно голям поет, при когото може да се констатира наличието на поетически шедьовър*. Кандидатурата на Славейков не е разгледана, заради преждевременната му смърт на 10 юни 1912 г.

Има две стихосбирки на Пенчо Славейков преведени от Йенсен на шведски – „Коледари“ и

⁶ Шивачев, Румен. Нобеловата награда за литература и смъртта на Пенчо Славейков. В: *Култура* [онлайн]. 28 декември 2016. Достъпно на: <https://kultura.bg/web>

„Съдби на поети“. Малко след пристигането си в България през 90-те години на XIX век Алфред Йенсен пише пътеписи, свързани с балканските и най-вече със славянските държави на Балканите.

ИВАН ВАЗОВ

Патриархът на българската литература Иван Вазов също е номиниран за Нобелова награда от преподавателя в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ проф. Иван Шишманов на 30 септември 1916 г. Всъщност проф. Шишманов обмисля кандидатурата на Вазов още през 1912 г., когато е номиниран не той, а Пенчо Славейков. Не е много ясно, но се твърди, че професорът е писал писмо до Йенсен, в което пита за шансовете на Вазов да спечели Нобеловата награда през 1912 г. В писмото си също така споменава, че Вазов много искал да спечели отличието. Може би точно поради тази причина писмото от Софийския университет в подкрепа на Славейков никога не е стигнало до Алфред Йенсен.

Иван Шишманов е сред основателите на първото висше училище в България, което впоследствие е преименувано на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, както и на Българския ПЕН клуб.⁷ Номинираният за Нобелова награда

⁷ Билярски, Цочо В. Проф. Иван Шишманов като идеолог на българския културен национализъм. Сите българи заедно [онлайн]. 24 април 2010. Достъпно на: <https://www.sitebulgarizaedno.com/index.php?option=comcontent&view/article.2010-04-24>

Иван Вазов умира по време на заседание на Международния ПЕН клуб в Осло.

Кандидатурата за Нобелова награда на Вазов за наградите през 1917 г. също се осъществява с подкрепата на Алфред Йенсен. Всъщност се твърди, че една от причините Йенсен да се спре на своя приятел Славейков през 1912 г. е, защото членовете на кръга „Мисъл“ и в частност д-р Кръстьо Кръстев, му говорили против Иван Вазов.

ИВАН ГРОЗЕВ

На 23 януари 1928 г. професорът от Софийския университет Михаил Арнаудов решава да номинира Иван Грозев за Нобелова награда за литература. Номинацията е разглеждана през 1928 и 1929 г., но без резултат.⁸

Академик Михаил Арнаудов е редовен професор по Обща литературна история в Софийския университет. През 1928 г. оглавява катедрата по сравнителна литературна история, а през 1935 г. става ректор на университета. Бил е дописен и действителен член на Българската академия на науките.

От всички номинации на българи за Нобелова награда безспорно най-малко известна е тази на Иван Грозев. Въпреки че поемите му са

⁸ Попова, Емилия. Българските писатели, неполучили Нобеловата награда за литература. Библиотека България [онлайн]. 19 март 2019. Достъпно на: <https://www.biblioteka-bulgaria.bg/bg/balgarski-pisатели-nepoluchili-nobelovata-nagrada-za-literatura>

публикувани в българското списание „Българска сбирка“ (София, Пловдив, 1894 – 1915), което има тираж 1700 броя месечно, той не е особено утвърден в чужбина. За разлика от Грозев, номинираните преди него Славейков и Вазов са имали творби, преведени на шведски, докато за Грозев е известно, че няколко от пиесите му (които не са имали особено голям успех на сцената) са преведжани на френски. Въпреки това той остава един от малкото представители на мистицизма в България.

ЕЛИСАВЕТА БАГРЯНА

Годината е 1943, когато за първи път е номинирана българска жена писател за Нобелова награда. Може би е отчасти иронично, но също и съвсем на място, тази жена да бъде точно Елисавета Багряна. Принудена е да крие поемите си, тъй като любовта ѝ към поезията не се приема добре в семейството на нейния съпруг. Накрая тя избира това, което обича повече. Поезията печели пред новото ѝ семейство и това се превръща в едно от най-осъжданите ѝ решения. Така Багряна вече няма нужда да крие тетрадката си с поезия и през 1927 г. излиза първата ѝ стихосбирка – „Вечната и святата“. Следват още осем стихосбирки в периода 1931 – 1983 г.

Човекът, отговорен за номинацията на Елисавета Багряна за Нобелова награда, разглеждана през не една, а цели три години, е професор Стефан Младенов. Завършил е славянска филология

и специализирал на много места в чужбина като Виена, Санкт Петербург, Прага, Париж и Мюнхен. Той е също така и дописен член на много академии и институти по света.⁹

Въпреки че през 1943 г. не е излъчен Нобелов лауреат, кандидатурата ѝ се разглежда и през 1944, и през 1945 г. Нейната номинация е подкрепяна от члена на Нобеловия комитет Артур Лундквист.

Елисавета Багряна е удостоена със златен медал от Международната асоциация на поетите в Рим през 1969 г. Тя е превеждана не само на шведски, но и на повече от тридесет езика.

Номинациите за Нобелови награди стават публични след петдесет години, затова и единствените, за които сме сигурни, че са номинирани, са Пенчо Славейков, Иван Вазов, Иван Грозев и Елисавета Багряна. Друг автор, за чиято номинация се е говорело, е Йордан Йовков, но тази информация, за съжаление, се оказва невярна. За Нобелова награда може да бъде номиниран само жив автор и тъй като Йовков ни напуска през 1937 г., а публичната информация за номинациите е известна до 1954 г., означава, че той не е бил успешно номиниран. Единственият нобелов лауреат с български произход е Елиас Канети, който напуска България

⁹ Младенов, Стефан. *Biblioteca Slavica*. Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“ [онлайн]. Достъпно на: <http://www.libsu.uni-sofia.bg/slavica/Mladenov.html>

след смъртта на баща си, докато е още много малък, и той самият се счита за австрийски писател.¹⁰

Автори, за които само времето ще покаже дали са били номинирани за Нобелова награда или не, са Емилиян Станев, Любомир Левчев, Блага Димитрова, Йордан Радичков, Антон Дончев и Валери Петров.

Наградата „Ханс Кристиан Андерсен“

Наградата „Ханс Кристиан Андерсен“ е учредена през 1956 г. Днес тя е най-престижната международна награда за детска литература и често е наричана „Малката Нобелова награда“. Създадена е от Международния съвет за детско-юношеска литература (IBBY), който представлява организация с нестопанска цел. Целта на IBBY е да даде възможност на децата по света да четат книжки с високи литературни и художествени стойности, да насърчава издаването на качествени детски книжки и да насърчава международното разбиране чрез този тип литература.¹¹

Наградата се връчва на всеки две години от датата на създаването си до днес. За нея може да бъде номиниран всеки автор и/или илюстратор с

¹⁰ Константинов, Венцеслав. Елиас Канети: с Русчук в сърцето, В: *Култура* [онлайн]. 7 декември 2013. Достъпно на: <https://kultura.bg/web>

¹¹ Mission, IBBY. Достъпно на: <http://www.ibby.org/about/what-is-ibby>

принос към детската литература, при условието да е жив по време на номинацията си. Номинирането става чрез националните секции, намиращи се в повече от седемдесет и пет държави по света.¹² В голямата си част държавите с национални секции към Международния съвет за детско-юношеска литература са страни с добре развито книгоиздаване.¹³

На всеки две години Международният съвет на детско-юношеската литература публикува Почетен списък с най-доброто от детската литература. Всяка държава със своя национална секция към IBBY има възможността да включи до три книги от родни писатели, илюстратори и преводачи в списъка. Трите книги представят по една от категориите – „Писател“, „Илюстратор“ и „Преводач“, като третата категория е добавена през 1978 г. След 2000 г. България няма национална секция и съответно няма представители в Почетния списък. Колекции от книгите в Почетния списък се съхраняват в Мюнхен, Цюрих, Братислава, Санкт Петербург, Токио, Куала Лумпур, Тусон и до 2014 г. в Еванстън.¹⁴

¹² National sections – list, IBBY. Достъпно на: <http://www.ibby.org/ibby-worldwide/national-sections>

¹³ IBBY Organization, IBBY, Достъпно на: <http://www.ibby.org/about/what-is-ibby>

¹⁴ IBBY Honor list, IBBY. Достъпно на: <http://www.ibby.org/awards-activities/awards/ibby-honour-list>

Първият българин, който присъства в Почетния списък на Международния съвет за детско-юношеска литература в категорията „Писател“, е Ангел Каралийчев, а в категорията „Илюстратор“ – Иван Николов Кирков, като и двамата са включени през 1974 г. Малко по-късно през 1978 г., когато е добавена категорията „Преводач“, първият български преводач на детски книжки, включен в списъка, е Лъчезар Станчев. В Почетния списък можем да открием общо тринадесет български писатели, тринадесет български илюстратори и единадесет българи, преводачи от чужд език.¹⁵

АСЕН БОСЕВ

Първият български писател, номиниран за наградата „Ханс Кристиан Андерсен“, е Асен Босев. Той е автор на детско-юношеска литература, отличаваща се със своя хумор. Освен това работи още като журналист и преводач от руски език. Асен Босев е един от основателите на Българската секция на Международния съвет за детско-юношеска литература, която вече не съществува.¹⁶

¹⁵ Наградата „Ханс Кристиан Андерсен“. В търсене на българската следа. Изследване на <https://www.detskiknigi.com> и „Аз чета – сайтът за твоята книга“ [онлайн]. 2 април 2014. Достъпно на: https://issuu.com/detskiknigi/docs/andersen_award_-_part_3_bg.pptx

¹⁶ The Hans Christian Andersen Awards Nominees (1986). Достъпно на: <https://www.ibby.org/fr/subnavigation/archives/hans-christian-andersen-awards/archives-1956-2002>

ГЕОРГИ КОНСТАНТИНОВ

През 1994 г. и 1996 г. Георги Константинов е номиниран за престижната награда за детска литература „Ханс Кристиан Андерсен“. Има повече от тридесет издадени книги за деца и е превеждан на много езици, сред които английски, немски, руски и френски. Между началото на седемдесетте и началото на деветдесетте работи като главен редактор в няколко български вестници и списания.

ТОНЯ ГОРАНОВА

Тоня Горанова е българска илюстраторка, номинирана през същите години като Георги Константинов (1994 и 1996) за наградата „Ханс Кристиан Андерсен“. Завършила е Националната художествена академия и през 1988 – 2006 г. е награждена двукратно с наградата на Съюза на българските художници за високите си постижения.

Европейската награда за литература

Европейската награда за литература е учредена през 2009 г. с цел да се насърчи разпространението на литература в Европа и да се окуражи интересът към ненационалните литературни произведения. Наградата се финансира от програмата „Творческа Европа“ на Европейската комисия с цел отличените творби да получат широка аудитория извън страната, в която са издадени. Размерът на наградата е 5000 евро, а наградените също така получават въз-

можността творбата да бъде преведена на чужди езици. За тази цел лауреатите кандидатстват за финансиране от Европейския съюз, което трябва чрез преводите да разпространи спечелилите творби на чуждестранни пазари.

Държавите, които са включени в програмата „Творческа Европа“ в периода 2014 – 2020 г., са 41 – всички държави членки на Европейския съюз плюс Исландия, Норвегия, Албания, Босна и Херцеговина, Северна Македония, Черна гора, Сърбия, Грузия, Молдова, Украйна, Тунис, Армения и Косово.

Европейската награда за литература има ротационен характер. Всяка година една трета от държавите, които имат право да участват в наградите, излъчват свой победител. На всеки три години страните, участващи в програмата, определят с национални журита своя писател. До момента България има трима лауреати на наградата, като през 2021 г. ще имаме и четвърти българин носител на приза.

Наградата може да бъде присъдена само на автор с гражданство в една от държавите определени за участие в съответната година. Авторът трябва да има между две и четири публикувани книги с художествена литература, а номинираната творба трябва да е издадена до пет години преди номинацията.

КАЛИН ТЕРЗИЙСКИ

Първият българин носител на Европейската награда за литература е Калин Терзийски. Той получава приза през 2011 г. за своя разказ „Има ли кой да ви обича“¹⁷, включен в сборник с разкази със същото име. През същата година лауреати за наградата излъчват и Чехия, Гърция, Исландия, Латвия, Лихтенщайн, Малта, Черна гора, Сърбия, Холандия, Турция и Великобритания. Журито, присъдило наградата на Терзийски, е съставено от Иглика Василева, Владимир Зарев, Деян Енев, Стефан Тафров и Георги Константинов. Номинираните български автори през същата година са Емилия Дворянова, Милен Русков, Силвия Чолева и Теодора Димова.

МИЛЕН РУСКОВ

През 2014 г. отново идва ред на България да определи своя лауреат на Европейската награда за литература. Този път печели Милен Русков с историческия си роман „Възвишение“, който е номиниран и за наградата през 2011 г. Държавите, които излъчват свои представители през 2014 г., са същите, които са участвали и през 2011 г., но в добавка

¹⁷ Василева, Мила. Калин Терзийски спечели Европейската награда за литература. Аз чета [онлайн]. 11 октомври 2011. Достъпно на: <https://azcheta.com/kalin-terzijski-specheli-evropejskata-nagrada-za-literatura>

с Албания¹⁸. Българското жури през 2014 г. е съставено от Георги Константинов, Владимир Зарев, Деян Енев, Жела Георгиева и Калин Терзийски.

ИНА ВЪЛЧАНОВА

България отново има честта да награди свой автор на художествена литература с Европейската награда за литература през 2017 г. Този път носител на приза за България става Ина Вълчанова със своя роман „Остров Крах“. Другите номинирани творби за европейското отличие са „Кротките“ на Ангел Игов, „Софийски дует“ на Иван Димитров и „Любов, подслон, храна и вода“ на Николай Фернерски¹⁹. Българското жури, определящо носител на Европейската награда за литература през 2017 г., е съставено от Амелия Личева, Рада Шарланджиева, Юлия Цинзова, Иван Голев и Бойко Ламбовски. Държавите, излъчващи свой победител през 2017 г., са същите като през 2014 г.

¹⁸ Българското жури е определило носител на Европейската награда за литература, Lira.bg [онлайн]. 26 октомври 2014. Достъпно на: <https://lira.bg/archives/82559>

¹⁹ Ина Вълчанова с европейската награда за литература, Площад СЛАВЕЙКОВ [онлайн]. 21 април 2017. Достъпно на: <https://www.ploshtadslaveikov.com/ina-valchanova-s-evropejskata-nagrada-za-literatura>

Ася Боборачка

За Къщата и изчезващото занимание

Много от активните преводачи се преориентираха към други езици.

Яна Тенова

Ако никога не сте чували за „Следваща страница“, това е фондация, която работи за насърчаване на международното литературно общуване. Със своите културни програми и проекти тя допринася за популяризирането на българската книга по света. Фондацията е основана в София през 2001 г. Директорът ѝ Яна Геннова е президент на Европейската мрежа на международните центрове за литературен превод RECIT (Réseau Européen des Centres Internationaux de Traducteurs littéraires).

Фондацията е лауреат за 2015 г. на наградата „Герардо от Кремона“ за насърчаване на превода между Европа и Южното Средиземноморие. Фокусира дейността си върху т.нар. „периферни“ езици, като си сътрудничи с международни организации и местни партньори в над 25 страни. Териториалният обхват на нейните програми е основно Източна Европа и Балканите, страните от бившия Съветски съюз и арабския свят.

През 2014 г. стартира инициатива с изключителна важност както за „Следваща страница“, така и за българската литературна общност. В продължение на проекта на Фондация Translation Lab (част от кандидатурата на София за Европейска столица на културата) започва дейността си Къщата за литература и превод като първата по рода си литературна резиденция

в града. Целта е да се осъществят професионални програми за квалификация на българските литературни преводачи, както и за чуждестранни резиденти, които работят в областта на книгата: преводачи на българска литература, писатели, редактори и литературни агенти. Къщата организира многобройни публични дискусии, премиери на книги, детски и младежки ателиета, читателски клубове. Партньор в това начинание е Столична община, тъй като самата сграда, където действа инициативата, е част от културната история на София. Тук от 1936 до 1977 г. е живял и творил известният български художник Ненко Балкански. През 80-те собствеността на дома му преминава към държавата, но е оставен без поддръжка до 2014 г., когато местната администрация предприема основен спасителен ремонт. През 2015 г. Столичната община одобрява проекта на Фондация „Следваща страница“ за населяване в това пространство на Къщата за литература и превод.

Литературната резиденция предоставя възможност за творчески престой на чуждестранни преводачи и писатели. По този начин резидентската програма създава условия за общуване с професионалисти от българските литературни среди. Освен че приобщава чуждестранните участници към българската културна

среда, тя подпомага установяването на плодотворни професионални запознанства. Изискването към резидентите е да работят върху конкретен проект – писателски, преводачески или изследователски.

Преводачът играе решаваща роля за издаването и представянето на българската книга извън границите ни. Приносът на преводача, и по-специално нужното внимание, което трябва да бъде обърнато към тази фигура, е и главната причина за създаването на Къщата.

Приобщаването на преводачи от български на чужд език е основният приоритет на Фондацията. По време на работата им в Къщата чуждестранните преводачи доразвиват знанията си по нашия език, като артистичната и уютна среда е допълнителен стимул за тях. Резиденцията предоставя и възможност за сътрудничество с автора, когото превеждат, и за срещи с техни колеги, също професионално свързани с българския език.

В интервю за в. „Култура“ през 2018 г. Яна Генова нарича превода от български език „изчезващо занимание“, като уточнява: *Резидентският престой не означава един луксозен месец в София. За преводачите в чужбина отварянето на резидентската програма тук има символно значение. То говори, че някой в България отчита културното посланичество на тяхната работа. В последните тридесетина години, едновременно*

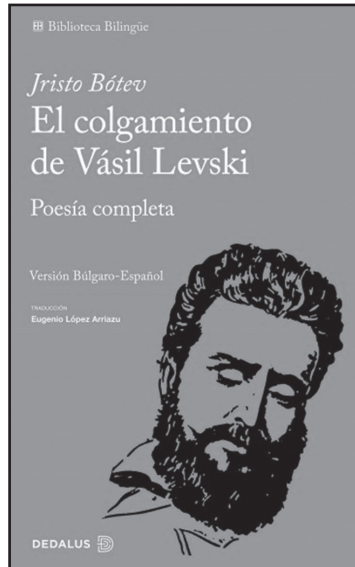
*с намаляването на броя на преводачите от български заради упадък на факултетите по българистика в чужбина, много от съществуващите активни преводачи се преориентираха към други езици.*¹

Още тогава обаче Яна Генова посочва окуражителни примери като преводача от български на немски език Андреас Третнер и холандския славист Ян Паул Хинрихс, които подновили интереса си към преводите на български автори благодарение на участието им в резидентската програма.

Пет години след основаването си Къщата за литература и превод е посетена от чуждестранни преводачи и писатели от различни краища на света, свързани с нашата литература и език. Ето част от този дълъг списък на резидентите: Магдалена Питлак е преводачка от Полша, която е първият резидент на Къщата за 2016 г. По време на своя престой тя работи върху превода на полски на „Възвишение“ на Милен Русков; Остап Сливински, писател и преводач от Украйна, който работи върху „Майките“ на Теодора Димова съвместно с авторката; Еухенио Лопес Ариасу, аржентински поет и пре-

¹ Александрова, Надежда. Първите три. Разговор с Яна Генова за инициативата „Къща за литература и превод“. В: *Култура* [онлайн]. Бр. 27 (3216), 13 юли 2018. Достъпно на: www.newspaper.kultura.bg/bg/article/view/27672

водач на стихосбирката на Ботев, излязла като двуезично издание в Буенос Айрес през 2018 г.

Стихосбирката на Ботев в превод на
Еухенио Лопес Ариасу © Dedalus

Ариасу превежда на испански език творбите на Константин Павлов, по които преподава в Аржентина; Андреас Третнер, преводач от Германия, който по време на престоя в София завършва превода си на романа на Ангел Игов „Кротките“ и работи по нов превод на стихове на Александър Вутимски; Фарид Гадами, писател и преводач от Иран, чиято творческа резиденция преминава в работа по превод на фарси (през английски език) на романа на Виргиния Захариева „9 зайци“, както и избрани разкази на Здравка Евтимова, Боян

Биолчев, Петър Денчев, Велина Минкова, Мария Донева, Алек Попов и много други; Милена Селими, преводачка и писателка от Албания, която в София работи над превода на романа на Георги Господинов „Физика на тъгата“; Томас Фрам, преводач и писател от Германия, захванал се с превода на втория том от „История на българската литература“ на проф. Милена Кирова.

За мое огромно щастие успях да се срещна с Яна Генова – „главния виновник“ за Фондация „Следваща страница“ и Къщата за литература и превод. Благодарение на нея успях да се докосна до вълшебната къща, пазителка на литературата, скрита в тих столичен квартал, и да усетя духа на изкуството в дома на Ненко Балкански. Разговорът ни беше истинско удоволствие за мен не само заради заслугите ѝ към популяризирането на българската книга, но и заради топлотата и любовта, която изпитва към своето дело. Не беше нужно да го каже, за да усетя, че това е истинското ѝ призвание и че със сигурност е сбъднала една своя мечта. Разказа ми за самото начало на Фондацията, за осъществяването на проекта, свързан с резиденцията, за общуването ѝ с преводачите. Много са преводните издания, които най-вероятно нямаше да бъдат факт днес без Фондация „Следваща страница“. Въпреки всичко, когато я попитах кое я кара да се гордее най-много, отговорът беше категоричен: *Къщата!*

Аз мога да го потвърдя – резултатът относно преводите е налице, но в Къщата... там се крие

истинската магия! Уют, изкуство, книги – един непрестанен творчески процес. Ако това е събудило интереса ви, можете да посетите следващото събитие с резидентите и да се уверите в думите ми. Обещавам ви, че ще ви посрещнат топло, с чаша чай и изкуство.

За да завърша с усмивка, а и за да се убедите колко трудно начинание е преводът от български език, ще ви споделя шегата на един мексикански преводач, когото Яна Генова цитира, смеейки се:

В Мексико има много начини да се умре от глад, но да бъдеш преводач от български е един от най-екзотичните.

Михаела Тригорова

Българският ме избра

*Всеки ден усещам, че имам
нужда от този език,*

Мари Врина-Николов

През 1973 г. във Франция, по случайност или не, пламва любов. Любов между едно момиче и един език. Сега, години по-късно, момичето е пораснало, но любовта не е угаснала. Името ѝ е Мари Врина-Николов, а езикът – български.

Мари Врина-Николов е френска българистка и преводачка. Автор е на многобройни изследвания в областта на теорията на превода и историята на българската литература. Превела е на френски произведения от Алек Попов, Вера Мутафчиева, Виктор Пасков, Георги Господинов, Емилия Дворянова, Иван Бориславов, Йордан Радичков, Йордан Йовков, Ивайло Петров, Иван Вазов, Константин Павлов, Теодора Димова и още много други.

При обичайния въпрос как е стигнала до нашия език, тя започва да разказва: *Когато бях на тринадесет години, тоест през 1973 г., моите родители бяха взели на автостоп една двойка. Те все още живеят в тази много хубава област, наречена Долината на Лоара, където има много замъци, така че много хора минават оттам. Когато се прибраха, поканиха момчето и момичето да останат няколко дена у нас, ако искат. Тези хора – млади, хубави, интелигентни – бяха българи. Спомням си, че първото нещо беше да вземем атлас, защото не знаехме точно къде е България. Те говореха френски, обаче вечерта, когато чух жената, която имаше хубав глас, да говори български, не мога да*

обясня, но това като че ли беше озарение. Искях този език да бъде мой и да го говоря като тях.

По-късно тези българи ѝ изпратили малък речник и няколко книги, една от които, по нейните думи, била ужасно идеологизирана. Но момичето било готово да се учи и с камък. Така започнало всичко.

Първите си стъпки в превода прави с разказ на Йордан Радичков. Твърди, че не си спомня какво е изпитала тогава, но това, което може да каже, е, че ако се изключат Ивайло Петров и Вера Мутафчиева, литературата на соца за едно западно момиче била малко странна, особено Радичков. За нея първата книга, която приличала като тематика и писане на това, което познавала от световната литература, била „Балада за Георг Хених“ от Виктор Пасков. Спомня си чувството, че ѝ харесвало да превежда, искала да превежда. С висшето си образование по класическа филология Мари Врина тогава вече имала опит с превод от латински и древногръцки. В първия превод от български усетила несигурност, но силното желание я накарало да продължи стремглаво напред.

– Кое Ви се видя най-трудно?

– Аз имах чувството, че този език може да бъде говорен с лекота. За мен не беше усилие. Имам голям късмет, защото обичам това, което правя. Всичко, което правя, го правя с повече от мерак. Ще Ви кажа с опита на професор, защото преподавам в момента, че може би видът на гла-

гола ми се вижда най-труден. На френски няма свършен и несвършен вид. Също така това, което ми е много интересно и върху което написах своята дисертация, са частиците.

Препятствията не я обезкуражават, но правят нещата някак по-сложни, спомня си Мари Врина: *След 1989 г. се надявах, че наистина ще бъде по-лесно да намеря издатели. Оказа се, че не. И то поради много причини. От френска страна има липса на интерес към България. Не знам защо. Имам чувството, че мои колеги, които превеждат от естонски например, намират издатели по-лесно. Второ, поради някакви причини, в момента съм единствената с френски като майчин език, която превежда от български. Защо? Не го разбирам. И това също влияе, защото означава, че не излизат достатъчно книги, преведени от български, за да има видимост. Трето, аз съм го казвала няколко пъти, писала съм го няколко пъти – политиката на България в това отношение е под всякаква критика. Просто България не ми помага.*

Но казано в един по-романтичен стил – да подарява българска литература на френския читател е нещо като мисия за нашата героиня. Това е начин да покаже благодарност на всички българи, които са ѝ помагали и са я приемали топло и радушно толкова много години. Но времето минава и остава чувство на горчивина у нея: *Защо текстове, които за мен не са по-хубави, но принадлежат на други литератури, си намират*

по-лесен път във Франция, докато за българската литература е толкова трудно?

– Според Вас влияе ли преводачът на автора или авторът влияе на преводача?

– По принцип не обичам понятието „влияние“, защото го разбирам като нещо еднопосочно. Работата между автор и преводач е взаимодействие, диалог. Писател, който е разбрал това, е Алек Попов. Виждам как, след няколко превода на една творба, той я променя. Дописва я, преписва я по друг начин. Преводите действат върху него. Но разбира се, когато превеждаш, вероятно, без да си даваш сметка, различни стилове влизат в теб. Това е обогатяване на вътрешния свят.

И тук, споменавайки вътрешния свят, споделя натъжена, че през последните 10 – 20 години хората все повтарят, че светът не отива към добро. Не знае какво означава това – дали светът е загубил нещо, дали ще отиде някога към добро, но като че ли губим взаимното уважение, при това уважението към другия в неговата другост. Вижда, че един чужденец, ако не е бял, ако не е християнин, ако има друга сексуалност, просто бива нападат. И всъщност когато хора, от които не е очаквала, се отнасят лошо, преводът се превръща в убежище в нейния вътрешен свят, който е българската литература и литературата въобще. Използва го, за да избяга от действителността. Защото в убежището на

превода е щастлива и книгите никога не са ѝ из-
неверявали.

– **А имате ли любим български писател?**

– Любим нямам. Имам любими. Един от тях е Виктор Пасков, разбира се, и безспорно Георги Господинов. Огорчават ме всички неща, които пишат и говорят срещу него, защото той наистина е писател хуманист. Грешат тези, които го критикуват за това, че уж пишел, за да се издава навън, а и знаел как. Той пише така, защото е такъв.

Вероятно малко хора знаят за брака на Мари Врина с Виктор Пасков. За него казва, че именно той обновява българската литература през 80-те години. Според нея „Балада за Георг Хених“ и „Германия, мръсна приказка“ са с крачка напред от своето време. В тези книги откриваме хуманно послание за човека, за творчеството. Послание да не губим това, което носим в себе си. Виктор Пасков остава за нея важна фигура в българската литература.

Мари Врина преподава в Националния институт за източни езици и цивилизации – INALCO (Institut National des Langues et Civilisations Orientales). Тук понятието „източни“ идва от историята. Франция е имала привилегировани отношения с Османската империя. Имало е нужда от преводачи, затова първите езици, които са се изучавали в този институт, са били османски, арабски, персийски. По-късно броят им се увеличава. В момента се изучават 103 езика, като нито

един не е от тџй наречените „западни“. В географски смисъл се започва от линията на фински, чешки и словенски. Това са най-западните езици. Преподават се шестнадесет европейски езика, много азиатски и дори няколко африкански. Чувствам се много добре в този институт – споделя Мари Врина. – *Влизам и чувам езици. И виждам всякакви хора. Все едно съм в един микросвят.*

– **Според Вас музикален език ли е българският, защото много хора твърдят, че е груб език?**

– Да, за мен наистина е музикален. Странно е, но всеки ден усещам, че имам нужда от този език. Обикновено хората имат нужда от други неща, от семейство например. Аз, разбира се, обичам децата, сестра си, родителите си, но имам нужда и да говоря, слушам и превеждам българския. Всеки език е богат по своему. От пет години уча и друг език – персийски. Но мисля, че от всички европейски езици, българският има най-богатата глаголна система. А това позволява много нюанси.

Мари Врина планира да напише история на българската литература на френски. Вижда се по-скоро като архитект на такава книга, която ще бъде колективна работа и няма да е един хронологичен наратив. Няма да бъде линейна история. Ииска да проследи процеса на формиране и осъществяване на националната идея за един език, за една литература.

За съжаление, този план още не се е осъществил, защото прави прекалено много неща, които отнемат време: оглавява магистърска програма за превод, научен директор е в издателството към университета, а освен това работи над публикации върху теория на превода. С усмивка казва, че всичко зависи от това докога ще има „акъл и очи“.

– А имате ли награди и носят ли Ви те престиж?

– Да, имам награди и те са български. Имам и една френска, която беше за „Балада за Георг Хених“ преди години. В България наградите ми са престижни, но не бих казала, че във Франция ми носят нещо. Но за мен безспорно носят признание, че това, което върша, все пак се забелязва и оценява. А това е важното.

Запитана за най-успешните си преводи, Мари Врина първо започва да говори за „Балада за Георг Хених“, защото тази книга е преиздавана пет пъти и сега издателството се готви за още едно. Твърди, че ако издателите си изпълнявали дълга да изпращат отчет всяка година, щяла да знае по-добре. Намира за успешни също „Майките“ на Теодора Димова и „Физика на тъгата“ на Георги Господинов, които са постигнали много голям брой продадени копия. Това са и три текста, които наистина много обича.

Мари Врина избягва да говори за това, което не харесва у българите, или за разликите между българското и френското общество. Споменава,

че нейната сестра е художничка и живее в провинцията от петнадесет години. Когато говори с нея, все повече се убеждава, че има голяма разлика. Мари Врина не живее във Франция, живее в Париж. Както и не живее в България, а живее в София. Това е гигантска разлика, защото обществата в големите градове са различни. Така че според нея между един французин от провинцията и един българин от провинцията вероятно има разлики, но не толкова фрапантни. По-скоро това, което има навсякъде в Европа и за което спомена по-рано, е нарастваща липса на толерантност и уважение. Има чувството, че много българи напускат страната ни не по икономически причини и не толкова заради политика, ами защото не се чувстват достатъчно комфортно в обществената среда. Това, което отново я натъжава, е национализмът, който от няколко години става по-осезаем у нас. А всеки национализъм за нея е опасност. Няма лошо да обичаш родината си, стига да не изключиш другите.

– Кажете за финал, имате ли някакво послание към българския народ?

– Коя съм аз, за да имам послание? Не съм политик. Освен това аз вече съм част от този народ.

Петя Георгиева

От кулата в Пиза
до парка „Заимов“

*Продължавам да чета
съвременните български автори.*

Джузепе дел'Агата

Нашето самочувствие като хора, граждани на света, се гради на това, че сме българи. Един от най-значимите фактори за развитието на българската литература е успехът ѝ зад граница. За да съхраним своя език и традиции, българските автори и техните произведения се нуждаят от подкрепа и популяризиране. Българската литература е част от образа на България пред света. За разпространението на българските издания преводачите играят много важна роля.

Преводът от „малки“ езици и конкретно от български, от една страна, е „занимание самотно“ и най-често нископлатено, а от друга – нелесна социална мисия, изпълнявана понякога дори на доброволни начала. Мотивацията обичайно е смесица от професионален и емоционален ангажимент: любов към българския език, към българската литература (или определени нейни автори), любов към превода като занимание, симпатия към „малките литератури“ и убеденост, че те също заслужават да бъдат четени. Понякога една личност – преподавател като Джузепе дел’Агата или писател като Радичков, може да даде силен тласък за превеждане на литературните произведения.¹

¹ Бурова, Ани, Биляна Курташева, Вера Траянова, Надежда Радулова, Нева Мичева, Светлана Илиева, Яна Генова и екип на Фондация „Следваща страница“. Превод и преход. Българската литература в превод (1989–2010): статистики, коментари, препоръки. София, 2011, с. 42. Next Page [онлайн]. Достъпно на: <http://www.npage.org/uploads.pdf>

За последните сто години са излезли близо сто книги на български писатели с преводи на италиански език.

Интересът към преводите от български на италиански нараства в края на 20-те години на миналия век във връзка с династическия брак между цар Борис III и Йоанна Савойска, дъщеря на италианския крал Виктор Емануил III от Савойската династия.² Преобладават преводи на произведения от Иван Вазов, Йордан Йовков, Елин Пелин, а по-късно и от Емилиян Станев. От средата на 80-те години с успех се издават творбите на Йордан Радичков, който е удостоен с престижната италианска награда „Гринцане Кавур“ за белетристика (1984). В последните десет години има интерес към съвременните автори Георги Господинов, Алек Попов и Анжел Вагенщайн.

Ключова фигура в изследването на българската литература е Енрико Дамиани (1892 – 1953) – преводач, преподавател и основател на периодични издания, посветени на България, Дамиани започва да учи едновременно български и полски език през 1920 г. През 1927 г. става гост-преподавател по италиански език и литература в Софийския университет. От 1929 г. до смъртта си преподава български език и лите-

² Дел’Агата, Джузепе. Сведения за италианските преводи на български литературни произведения. Bulgaria - Italia. [онлайн]. 20 ноември 2016. Достъпно на: https://www.bulgaria-italia.com/bg/bg_news/news/02792.asp

ратура в Римския университет, както и в неаполитанския Източен институт (Istituto Orientale). През 1925 г. публикува антологията „Български поети“ в две части.

На 13 април 1931 г. в Рим е създадено Италианско-българското общество с председател Енрико Дамиани, което има за цел, в съответствие със своя Устав, да запознае италианците с България, а българите с Италия. Ала най-важният резултат от това оживление в литературното сътрудничество е раждането – отново благодарение на Дамиани – на двуезичното „Итало-българско списание за литература, история и изкуство“ (Rivista italo-bulgara di letteratura, storia e arte). Списанието излиза в София в периода 1931 – 1936 г. През 1950 г. в Неапол Дамиани публикува обемна „Антология на съвременната българска поезия“, която е истински връх в неговата забележителна и всеотдайна преводаческа дейност.³

Джузепе дел' Агата

Известният италиански славист и българист професор Джузепе дел' Агата има силна връзка с България и нейното културно наследство. Страната ни присъства в повечето от неговите книги. Дел' Агата е дълбоко свързан с на-

³ Енрико Дамиани. В: *Литературен свят* [онлайн]. Достъпно на: <https://literaturensviat.com/?p=128728>

шата страна чрез своята дългогодишна научна и преводаческа дейност.

Джузепе дел' Агата е познавач и популяризатор на българската литература. Превел е на италиански редица изтъкнати автори, сред които Йордан Радичков, Емилиян Станев и Георги Господинов. Съставител е на „Антология на българския разказ“ (Antologia del racconto bulgaro) с 55 разказа от 25 автори, преведени от 16 преводачи. Сборникът е издаден в Падуа от Българо-италианската асоциация през 2006 г.⁴

Роденият през 1940 г. в Рим Джузепе дел' Агата получава класическото си образование в знаменития университет „Скуола нормале супериоре“, основан в Пиза от Наполеон. Завършва и Пизанския университет, известен с традициите си в историческото езиковедие и археологията. По-късно специализира в Карловия университет в Прага.

Дългогодишната му научна дейност, свързана с България, започва с изследване на Кирило-Методиевата школа за преводи от гръцки на старобългарски. Ученик и последовател на световноизвестния славист Рикардо Пикио, той споделя възгледа, че *днес никой не може да се занимава със*

⁴ Караджова, Даринка. Двама забележителни италиански българисти – наши съвременници (Марио Капалдо, Джузепе дел' Агата). В: *Езиков свят – Orbis linguarum* [онлайн]. Том 17, кн. 1, с. 135. Достъпно на: <http://www.ezikovsvyat.com/images/stories/last17-04.2018/15.Karadzova.132-140.pdf>

славянските модернизми и постмодернизми, ако не познава и не чете перфектно старобългарски.⁵

Дълго време се подготвях за предстоящата среща с професор Дел' Агата. Обмислях въпросите, които исках да задам. Те наистина бяха много, но имах възможността да използвам тази среща, за да науча колкото се може повече. По време на нашия разговор разбрах, че това е една спонтанна личност със страхотно чувство за хумор и наистина невероятни знания, по друг начин казано – човек-енциклопедия. Истинска наслада е да бъдеш негов събеседник. Срещата ни премина така, че не бе нужно да задавам въпроси, за да получа отговори. Професорът заговори, а аз слушах с интерес това, което имаше да каже.

– Какво предизвика интереса Ви към българския език?

– Аз съм класик, учих класическа филология в „Скуола нормале супериоре“ в Пиза – университет, основан от Наполеон, когато голяма част от Италия е била уж освободена. Университетът е създаден по модела на известното „Екол нормал сюперieur“ в Париж, откъдето излиза огромна част от елита на Франция. В Пиза се приемаха само пет човека, държаха се изпити. Аз, чест-

но казано, се явих малко на шега. А бях подготвил документи за Рим да запиша ядрена физика. Учех класическа филология и сравнително историческо езиковедие, включително старобългарски език.

– Как избирате коя творба да бъде преведена?

– Превеждам само творби на приятели. (Смее се.)

– Йордан Радичков е бил Ваш близък приятел. Как разбрахте значението на специфичните думи в творбите му?

– Когато го превеждах, често разпознавах истории, които той вече ми беше разказвал. Такава е историята за среща на един негов герой с мечка. Беше ми я разказал по време на една наша разходка в парка „Заимов“. Имаме много хубави преживявания заедно. Той беше изключително любознателен човек. Когато го развеждах из Пиза и Тоскана, проявяваше огромен интерес към всичко, което посещавахме.

– Какво е впечатлението Ви от съвременната българска литература?

– Освен Георги Господинов и Алек Попов, които познавам много добре, помогнах да се преведе на италиански и Иван Кулеков. С Господинов през 2008 г. представихме на Салона на книгата в Торино книгата му „И други истории“. После на-

⁵ Бодаков, Марин. Българистиката на Джузепе дел'Агата. В: *Култура* [онлайн]. Бр. 41, 15 октомври 1999 г. Достъпно на: http://newspaper.kultura.bg/media/my_html/2101/c_bod.html

правих и първия превод на чужд език на „Физика на тъгата“. Продължавам да чета съвременните български автори. Може би съм единственият европеец извън България, който е прочел в оригинал „Хавра“ на Захари Карабашлиев с нейните седемстотин страници. (*Смее се.*)

– Имате интерес и към съвременната българска поезия, нали?

– Малко преди Любомир Левчев да си отиде от този свят, работих върху подбор на негови стихотворения. Срегнахме се в дома му и заедно обсъждахме кои произведения да подберем. Вслушваше се и в моето мнение.

– Предполагам, че преводаческата дейност не е сред най-печелившите?

– Да, така е. Доста често съм на минус. Правя го от добра воля, по-скоро това ми е страст.

Издателство „Воланд“

Издателство „Воланд“ (Voland) публикува първите си три книги през април 1995 г. Сред първите трима издадени автори е Емилиян Станев, редом с Лев Толстой и Николай Гогол.

Интересът към славянските литератури проличава още с наименованието на издателството, свързано с герой от романа „Майстора и Маргарита“ на Михаил Булгаков.

Стремежът на издателството е да пресъздаде завладяващия свят на малко познати, но много

силни литератури. Сред съвременните автори на „Воланд“ е и Георги Господинов, когото на сайта си издателският екип нарича „изискан белетрист, поет и изследовател на литературата“, като изтъква многобройните му чуждоезични издания и международни награди.

Основателка на издателството е Даниела ди Сора, която споделя в едно свое интервю уважението си към българската литература:

Изпълва ме с гордост, че успях да създам мост между култура, която обичам и ценя, но за която в Италия знаем твърде малко. Моята „илюзия“ винаги е била да давам глас на малцинствата, на забравените литератури, игнорирани с арогантност от всички, които си въобразяват, че има само един център и една култура, от тези, които не знаят историята и богатството на Балканите, т.е. например глас като този на Георги Господинов може да се роди само там и това не е единственият глас.⁶

Мисля, че трябва да ценим българската литература така, както го правят тези, които макар и отдалеч, се стремят към нейното разпространение и развитие:

Най-лесно ми е да отговоря на въпроса защо издаваме български автори: защото са отлични, даже изключителни, и смятам, че би трябвало да

⁶ Награда на Даниела ди Сора за популяризиране на българската култура в чужбина. Viadeiserpentini [онлайн]. 2014. Достъпно на: <http://www.viadeiserpentini.it>

са познати и ценени и в Италия, заявява италианската издателка и преводачка Даниела ди Сора в анкетата на Фондация „Следваща страница“.⁷

Такива думи засилват вярата ни, че българската литература има своето важно място в живота на читателите както у нас, така и по света. Но за да докажем, че тя не отстъпва на другите литератури, са нужни още повече общи усилия.

Габриела Цанкова

Българската мечта на една американка

*Тя прави така, че българското творчество
да докосне и американските сърца.*

---

⁷ Бурова, Ани, Биляна Курташева, Вера Траянова и др.
Цит. съч.

Анджела Родел е родена в Минесота, Съединените щати, през 1974 г. Тя е певица, актриса, етномузиколог, филолог и преводач. Завършва езикознание в Йейл, участва в славянски хор в периода 1992 – 1996 г., където чува български фолклор за първи път и е очарована от албума „Мистерията на българските гласове“.¹ За пръв път идва в България през 1996 г., за да изучава българския език и фолклор в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. През 2004 г. Анджела получава стипендия „Фулбрайт“, която ѝ помага да опознае българската народна музика в Академията за музикално, танцово и изобразително изкуство в Пловдив.

Своята работа като професионален преводач от български език Анджела Родел започва през 1997 г. От 2004 г. живее и работи в България, а през 2008 г. става преводач на Фондация „Елизабет Костова“. Преподава в магистърската програма „Преводач-редактор“ към Факултета по славянски филологии на Софийския университет от 2014 г., а година по-късно става изпълнителен директор на Българо-американската комисия за образователен обмен „Фулбрайт“. Анджела Родел печели няколко конкурса за субсидиране на пре-

¹ Анджела Родел представя българската литература пред англоезичния свят. БНР [онлайн]. 3 декември 2019. Досътно на: <https://www.bnr.bg/post/101199591>

„Захвърлен в природата“ на Милен Русков в превод на Анджела Родел © Open Letter

вод от Фондация „Елизабет Костова“ и така се появяват американските издания на „Захвърлен в природата“ на Милен Русков, „18% сиво“ на Захари Карабашлиев, „Кратка повест за срама“ на Ангел Игов и „Партиен дом“ на Георги Тенев. Тези произведения стигат до американския пазар чрез издателство „Оупън Летър“, което през 2015 г. публикува и „Физика на тъгата“ на Георги Господинов. Англоезичният вариант на романа отново е дело

на Анджела Родел и достига до краткия списък от пет номинации за наградата за превод на Американския ПЕН клуб през 2016 г.

Американката е автор на превода на романа „9 зайци“ на Виргиния Захаријева, който излиза в Англия през 2014 г. Превежда и пиесата „Апокалипсисът идва в 6 вечерта“ на Георги Господинов и „Очите на другите“ на Иван Димитров, като печели правото на участие в резиденцията за драматургичен превод „ХотИНК“ (HotINK) в Ню Йорк. През 2015 г. Анджела Родел получава литературната награда „Перото“ за най-добър

преводач от български на чужд език на Националния център за книгата.²

Трудът на Анджеа Родел върху стихотворения на Иван Христов спомага за избора им при издаването на престижната американска антология „Два реда“ от 2011 г. С нейното съдействие разкази от Райко Байчев, Георги Тенев и Яна Бункина са представени в английското списание „Гранта Онлайн“ през 2011 г. Превела е откъс от романа „Разруха“ на Владимир Зарев, разкази на Захари Карабашлиев, Алек Попов, Красимир Дамянов, Ангел Игов и много други, както и „Мастиленият лабиринт“ и „Стъклени съдби“ на Людмила Филипова, пиесата „На луната“ на Стоил Рошкев, „Феноменът“ на Христо Бойчев, „Извънземното“ на Иван Димитров и „Заиданите“ на Ясен Василев. Превеждала е и поезия от различни съвременни български автори.³

В разговор с Митко Новков, поместен във в. „Култура“, американката споделя, че ритъмът, звученето, интонацията на езика са я привлекли като музикант. Разказва за среща в Лондон на преводачи на английски от различни европейски езици,

² Анджеа Родел – преводач на ноември в Столичната библиотека. Столична библиотека [онлайн]. 7 ноември 2019. Достъпно на: <https://www.libsofia.bg/page/posts/andzhela-rodell-ndash-prevodach-na-noemvri-v-stolichna-biblioteka-9189.php>

³ Анджеа Родел и мелодията на превода. В: *Монитор* [онлайн]. 1 април 2016. Достъпно на: <https://www.monitor.bg/bg/a/view/26274-Анджеа-Родел-и-мелодията-на-превода>

които били също и музиканти.⁴ Тя започва преводаческата си кариера съвсем случайно. Смята, че просто е била правилният човек в правилното време, когато не е имало достатъчно такива като нея. Мисли, че е като медиатор между автора и издателя и че е научила наистина много от авторите, с които е работила.

С Анджеа Родел се срещам в началото на декември 2019 г. На въпроса ми над какво работи в момента тя изрежда четири новели на Георги Марков. Само няколко седмици по-късно ще дойде новината, че е удостоена с наградата за литературен превод на Английския ПЕН клуб за едно от тези произведения – „Портретът на моя двойник“.⁵ Казва, че се чувства странно да превежда автор, който вече не е сред живите, и е страшно да си сама в невъзможността да обсъдиш творбата и превода с него. Чувството за отговорност в подобен случай е много по-голямо. Анджеа твърди, че щом превеждаш, трябва да действаш и като литературен агент – отиваш и се опитваш да продадеш автори на американските издатели.

⁴ Новков, Митко. Анджеа Родел, българката от Америка. В: *Култура* [онлайн]. 14 март 2016. Достъпно на: <https://www.kultura.bg/web/анджеа-родел-българката-от-америка>.

⁵ Анджеа Родел с най-високата награда за превод на български роман. Площад СЛАВЕЙКОВ [онлайн]. 21 декември 2019. Достъпно на: <https://www.ploshtadslaveikov.com/andzhela-rodell-s-naj-visokata-nagrada-za-prevod-na-balgarski-roman/>

Според Анджела в Съединените щати доминират шест много големи издателства, които почти не се занимават с преводна литература и никой от българските автори не е успял да пробие в тях, макар че Георги Господинов е опитвал. Има обаче няколко бутикови издателства, които се занимават с преводна литература като „Арkipелаго“ и „Оупън Летър“. Специално за „Хайка за вълци“ Анджела е търсила издател в продължение на 6 – 7 години. Малките издателства, които се занимават с преводна литература, разчитат на субсидии от държавата на автора, а до преди няколко години България не е имала такава програма. Анджела се радва, че вече се осъществява програмата „Преводи“ на Националния център за книгата, макар и да е далеч по-малка от тези на повечето европейски страни.

Разговорът ни се насочва към американската читателска аудитория. Анджела е убедена, че хората, които четат преводна литература в Съединените щати, са предимно, дори изцяло, езиковеди, представители на университетските среди и такива, които се интересуват от Източна Европа. Преводачката смята, че те остават приятно изненадани, тъй като американските програми за творческо писане слагат авторите в някакъв тип рамка. В България няма такъв тип индустрия. Всеки е самоук, със собствени и интересни подходи, което Анджела смята за много освежаващо за американските читатели, които са свикнали на един определен тип разказване.

Тя издава своята тайна за начина, по който превежда. По-лесно и приятно за работа е, когато разделя романа на части, за да се чувства така, сякаш е покорила вече един от няколко върхове, когато една част е преведена. Споделя за тактика, научена от преводачката Иглика Василева – предишната вечер да четеш десетте страници, които ще превеждаш на следващия ден, и тогава да заспиш. Така подсъзнанието върши мистични неща и действа само. *Това спане помага!* – твърди с усмивка Анджела. Работи върху чернова и когато е готова, оставя текста за седмица-две, за да забрави българския оригинал и когато го прочете отново, да го осмисли само на английски. Признава, че винаги има нужда от помощ за някои изрази, термини и теми. И едва след като приключи всичко, тогава го обсъжда с автора и прави корекции.

Анджела Родел е човек, който пише книги с различни думи, за да може, както тя самата казва, повече хората да ги разбират. Тя не сбъдва само своята мечта, а и тази на българските автори и книгоиздатели – тя прави така, че българското творчество да докосне и американските сърца.

Румяна Панджарова

Огънят, който не
изпепелява, а създава

*Изпитвам голямо удовлетворение,
ако успея да доведа до читателя
гласа на автора.*

Лиляна Шабакова

В днешно време Испания е любима страна на много от нас – прекрасен спомен за онези, които са я посещавали, и красив блян за тези, които все още не са имали тази възможност. Добрите взаимоотношения между нашите две държави и членството им в Европейския съюз правят много по-лесно пътуването и в крайна сметка позволяват заселването на много българи в Испания. Но дали това не е предпоставка и за представянето на българската литература на толкова използвания испански език? Нека видим какви са фактите и да разберем какво имат да кажат преводачите на нашите книги – тези, които бранят и разпространяват българското слово.

Българската реч е представена на испаноговорящия свят още през 1878 г., когато в списание „Испанско и американско просвещение“ е публикуван текстът на българския химн „Шуми Марица“. Преводачът му е неизвестен и до днес, като се знае само псевдонимът, с който се е подписал – „Хаджи Челеби“. Това обаче се оказва само искра, която не успява да предизвика пожар в онзи прекалено ранен етап.

И все пак, след дълъг период на затишие, през 1944 г. в Испания излизат преводите на „Български разкази“ на Елин Пелин и „Жетварят“ на Йордан Йовков, а по-късно, през 1949 г., и „Под игото“ на Иван Вазов. И трите са дело на прево-

дача Тодор Нейков, който си сътрудничи с Мануел Мария де Барандика за първия, а за другите два – с Хуан Едуардо Сунига.¹ Нейков продължава да превежда от и на испански, и натрупвайки опит, през 1975 г. успява да направи самостоятелен превод на „Гераците“.

Така пътят на преводите от български на испански език е проправен, като броят им към 2012 г. достига 44 в Испания, 3 в Аржентина, 7 в Мексико, 3 във Венецуела, 2 в Перу, като единични преводи излизат и в други испаноговорящи страни. В Куба постигнатите резултати са изумителни – там на испански излизат цели 48 български произведения.²

В периода на социализма в България има няколко издателства, специализирани в чуждозични преводи на български книги. Най-старото от тях е „Издателство на чужди езици“, което в периода 1958 – 1967 г. издава на испански език 9 книги. След него се появяват издателствата

¹ Хуан Едуардо Сунига е носител на орден „Св. св. Кирил и Методий – I степен“ за заслуги в популяризирането на българската култура и литература в Испания и по случай неговия стогодишен юбилей през 2019 г. – Б. а.

² Данните са взети от: Иков, Венцислав, Traducción de literatura búlgara al español, 2012. Изследването се основава на данни от Index Translationum на ЮНЕСКО и на Испанската агенция за ISBN. В него не се посочват преводите, включени във вестници, списания и други медии. – Б. а.

„София прес“, което има 11 превода на испански, „Свят“ – 13 и „Български художник“ – 15.³

Въпреки че не се знае кой е преводачът на част от текстовете, може да се каже (за тези, за които има сведения), че усилията, положени за осъществяването им, са разпределени поравно на двете страни. Реализираните преводи от българи са 24, от испаноговорящите – 21, а в сътрудничество – 9.⁴

В началото на нашия век сред преводачите от български на испански език изпъкват имената на Лиляна Табакова, Живка Балтаджиева, Таня Лалева, Венцислав Николов, Виктория Лефтерова (превела две книги с разкази на Радичков – „Барутен буквар“ и „Ноев ковчег“) и Мария Вутова (превела „Физика на тъгата“ и наскоро „Естествен роман“ на Георги Господинов).

Потърсих Лиляна Табакова и Живка Балтаджиева, които се съгласиха да отговорят на въпросите ми и да разкажат малко повече за предизвикателството да превеждаш български книги на един от най-използваните езици – испанският. Разговорът ми с Лиляна Табакова се проведе лице в лице, а с Живка Балтаджиева се свързах чрез интернет поради голямото разстояние между София и Мадрид. Реших някои от въпросите ми да бъдат еднакви и към двете преводачки.

³ Данните са взети от: Иков, Венцислав. Цит. съч.

⁴ Пак там.

Испания като пристрастие

Разговорът ми с Лиляна Табакова започна с разказ.

– През 80-те години започнах да чета латиноамерикански автори, които се превеждаха на български по онова време, тогава бяха излезли доста значими книги като „Сто години самота“, тогава излезе и Хулио Кортасар... И аз, в гимназията, като всички ученици, не исках да чета дължителната литература, исках да се докосна до нещо различно. Така се пристрастих към латиноамериканската литература и до ден днешен я преподавам.

– Как разбрахте, че искате да станете преводач на книги?

– Аз съм от семейството на писател и журналистка, която дълги години се занимаваше с литературната страница във в. „Народна култура“, и за мен това беше най-естественият път.

– Как успяхте да се сближите достатъчно с испанската култура, за да можете да превеждате толкова успешно?

– С много, ама много, много четене. Днешните младежи са невероятни, будни, интелигентни, но четат много по-малко. В свят на поглъщане основно на визуална информация това за тях е много по-естествено. Мисля, че най-до-

брийт начин човек да навлезе дълбоко в културата на една страна не е единствено пребиваването в нея, но и четенето.

Аз имах възможността да направя специализация в Куба. Тогава имаше подписани договори за сътрудничество между Хаванския и Софийския университет. В четвърти курс почти половината студенти от специалността „Испанска филология“ заминавахме за Хавана. Часовете по различните дисциплини – лингвистика, цивилизация и литература, бяха изключително полезни за нас.

– **Какво е за Вас Испания?**

– Испания е една прекрасна страна, която много обичам. Изключителният ѝ принос в световната литература оправдава пристрастието ми към нея.

– **Кое е по-трудно – да превеждате от испански на български или обратното?**

– Разбира се, че обратното е много трудно и в много случаи – нерядно. Позволих си да превеждам от български на испански просто защото имах съзнанието, че щом някой иска тези книги да бъдат преведени, те ще бъдат преведени. И не тръгнах с увереност, напротив, знаех, че имам испански колеги, които щяха да ми помогнат много сериозно. Те не фигурират като съавтори на преводите, а като редактори, но без

тяхното съдействие резултатите нямаше да бъдат толкова добри.

– **Спонсорират ли се Вашите преводи?**

– Това е интересна тема. Нещата се случват само ако испанско издателство реши да издаде някоя българска книга. Досега не ми се е случвало аз да предложа книга, убедена в нейните качества, и някой да я приеме. Обикновено тези споразумения стават на Международните панаири на книгата, където агентите на писателите се договарят с издателствата. Нашите писатели в повечето случаи нямат свои литературни агенти.

Издателствата искат да имат успех и затова избират да преведат на испански тези автори, които вече са го постигнали, като са били преведени на някои от „големите“ езици (английски, френски, немски), например Анжел Вагенщайн, Георги Господинов и Леа Коен. Има някои, преведени от други езици: от английски като Мирослав Пенков, Веско Бърнев и Николай Грозни, или от немски – Илия Троянов.

Като цяло всичко е много хаотично и неорганизирано. Министерството на културата нееднократно е давало стипендии на чуждестранни издателства, които искат да преведат българска литература, и това се оказва доста успешно с англоезичните преводи. Също така, Националният център за книгата към Нацио-

налния дворец на културата предоставя субсидии, но това далеч не е достатъчно. Необходима е цялостна, добре обмислена стратегия, насочена не само към финансирането, но и към пропагандирането на българската литература.

– Чете ли се много българската литература в Испания?

– Не, има определени лобита и, разбира се, за всяка книга се предава от уста на уста, че е много интересна. Някои книги, поради художествената си стойност, надхвърлят тези тесни граници – така се случи с „Петокнижие Исааково“ на Анжел Вагенщайн на световно ниво. В Испания този роман беше номиниран за „Най-добър роман на годината“ от Асоциацията на книжарите, която е много сериозна организация. Истината е, че нашата литература просто не е позната.

И все пак – много се пише и започна да се превежда най-доброто. Моята голяма гордост например е антологията, която направихме благодарение на намесата на един млад испански поет – Хуан Антонио Берниер, който покани Рада Панчовска и мен да участваме в подбора и превода на осем български поети. Това беше във връзка с един голям поетичен форум в Кордоба, където по време на фестивала „Космопоетика“ се провеждаха много културни събития. Едно от тях бе публикуването на преводни поетични книги. Поради известността на този фестивал

голяма част от любителите на поезията в Испания се запознаха със стихове на Христо Фотев, Николай Кънчев, Биньо Иванов, Иван Теофилов, Иван Цанев, Катерина Йосифова, Кирил Кадийски и Рада Панчовска.

– Споменахте „Петокнижие Исааково“ на Анжел Вагенщайн. Известни са преводите Ви на испански на „Кой?“ на Елена Алексиева и „Консорциум Алтернус“ на Леа Коен. С кой превод се гордеете най-много?

– Може би с единствения си друг превод на поезия, на същия този млад човек – Хуан Антонио Берниер, чиято двуезична стихосбирка беше издадена от „Жанет 45“. Казва се „Философията и две врабчета“. Много от нас, прочели „Под игото“ в доста несъзнателна детска възраст, сигурно не се сещат, че това е заглавието на една от главите в романа. Поезията на Берниер е невероятно пестелива, но многопластова и аз наистина се гордея с този превод. И отново работих с колеги и приятели – Марин Бодаков е редактор на книгата, а Митко Новков участваше активно в нашите срещи и беше добър коректив. Винаги е хубаво да има още една гледна точка, още една преценка.

– А кой беше най-трудният?

– Най-трудният... Аз и мой колега – Красимир Тасев, преведохме от македонски на испански

книга на Гоце Смилевски. Става дума за един, да го наречем, „еволуирал“ език, който има претенциите да бъде нов, различен от българския. Беше много трудно и отговорно наистина да проверяваме всяка дума, всеки ред по много пъти – затрупахме се с речници, енциклопедии, разговаряхме с хора...

– **Какво Ви дават преводите?**

– Изпитвам голямо удовлетворение, ако успея да доведа до читателя гласа на автора, неговото светоусещане, стила му, не само смисъла на разказаната история.

– **Вие сте професор, преподавате латиноамериканска литература в Софийския университет. Смятате ли, че Вашите студенти ще тръгнат по Вашия път и ще превеждат български книги?**

– От две или три години, успоредно с педагогическия профил, възстановихме и преводаческия профил в рамките на бакалавърския курс (магистратура по превод имаме отдавна), така че студентите, които проявяват интерес, имат възможност да работят по-усилено в тази насока. Въпреки че пътят на литературния преводач не е никак лек и често се налага той да се препитава чрез други занимания, аз все пак бих искала да вярвам, че някои от студентите ми биха поели по него.

Испания като мечта

Сред преводите на испански на Живка Балтаджиева е „Странният рицар на свещената книга“ на Антон Дончев (заедно с Таня Лалева), „Пространства“ на Блага Димитрова и „Поезия“ на Христо Ботев.

Двуезичното издание на стихосбирката на Ботев в превод на Живка Балтаджиева © Amargord Ediciones

На въпроса *Как започна всичко?* тя отговори пространно. Разказа за детските си години в Сливен, за самотата, която я е подтикнала да се научи сама да чете и пише, за перипетиите в Софийския университет. За това как дори след спечелена стипендия за нея е било трудно да запише българска филология, за работата в радиото след дипломирането, за безработицата и след това за отдел „Поезия“ на списание „Пламък“...

Един ден от Българската телеграфна агенция предложили на съпруга ѝ да стане кореспондент в Мадрид. Живка Балтаджиева си спомни:

– Бях отдавна омъжена, майка на две дъщери и автор на една тъничка стихосбирка. Никой от нас не знаеше испански. Но Испания беше за мен един дългогодишен сън. Нейните поети и писатели, нейните художници бяха неразривно присъстващи в съзнанието ми. Исках да бъда в думите и багрите им, в потока на въображението им.

Тогавя тя убедила мъжа си да приеме предложението. Захванали се да учат езика през малкото оставащи месеци до заминаването им.

– **Какво Ви привлече в испанския език?**

– Бях влюбена в испанската литература. В Сервантес от деветгодишна. А после се появи прекрасната антология на испанската поезия в превод на Далчев и Муратов и ме покори окончателно. Но не бях имала възможност да уча испански. В Сливен нямаше къде, а после в София нямаше кога. Учих испански с учител само няколкото месеца през 1983 г. В Испания учех сама, четейки много и превеждайки си с речник.

– **Как успяхте да се сближите достатъчно с испанската култура, за да можете да преведете толкова успешно?**

– За да може да се преведе добре един литературен текст, трябва да се познават двата

езика, културата, историята. И да се обича този текст. Човек трябва да се вглежда във всичко и да не спира да открива и опознава.

Решаваща роля за сближаването също има и работата ѝ като преподавател по литература в Университета „Комплутенсе“ в Мадрид.

– Необходимостта да преподавам една толкова деликатна материя на друг език беше невероятен стимул – споделя Живка Балтаджиева. – А липсата на преводи на български автори просто ме принуди да превеждам стихове и разкази, за да могат студентите да почувстват истинската сила и красота на тези творби. Ето така, без да искам, станах и преводач. Но аз съм превела много малко книги. И още по-малко са публикувани.

– **Кое е по-трудно – да преведете от испански на български или обратното?**

– И двете са еднакво трудни за всеки, който не може да им се посвети системно. Аз съм превела над петстотин стихотворения на Лорка и три от пиесите му. Също и други автори. Не съм намерила обаче издател в България. Очаквам да публикувам един нов превод в Испания на Пейо Яворов, „Изворът на белоногата“ на Петко Славейков и кратка антология на Елисавета Багряна. Имам издателите, но все още се вглеждам в направеното. Аз работя бавно.

– **Испанските издатели подкрепят ли преводите Ви?**

– Харесват ги и ги публикуват. Разпространяват ги. Каква по-голяма подкрепа от тази?

– **Някой подпомага ли финансово работата Ви – от Испания или от България?**

– Моите спорадични преводи никога не са били спонсирани. Само за Ботев кандидатствах веднъж за помощта на Министерството на културата, но дори не ми отговориха. Получих подкрепа от Къщата на преводачите в Тарасона, Арагон. От България – не! А за преводите на Блага Димитрова и Антон Дончев – отникъде. А и не бях търсила. Не живея от преводите. В днешно време трябва наистина само с това да се занимаваш, да му се отдадеш напълно.

– **Как избирате какво да превеждате?**

– Според моя личен вкус, но вкус на човек, който десетилетия се занимава със сравнително литературознание.

Живка Балтаджиева също уточни, че преводът на романа на Антон Дончев „Странният рицар на свещената книга“ е бил поръчка от издателството.

– **Ако можехте да се върнете назад във времето, бихте ли изучавали някой друг език?**

– Ако можех да се върна във времето, бих научила най-малко още три езика. За съжаление,

вече съм на 72 години. Друга машина на времето, освен паметта и космическите телескопи, още не е създадена и квантовата физика нещо се бави...

– **По какво работите в момента? Превеждате ли някоя българска книга?**

– Като преводач съм съсредоточила вниманието си изцяло върху Пейо Яворов, Петко Славейков и Елисавета Багряна. Но аз съм и автор. Публикувала съм в Испания освен преводите и ред авторски книги. Поезия. Тази година беше невероятна. През януари публикувах нова книга в много специално издание за колекционери, през април стихосбирката ми „Бягство в реалността“ имаше трето издание, а в началото на септември излезе друга книга – „В края на зелената гора“. Подготвям и книга с есета, и две други книги със стихове. Ето, това е, което можете да очаквате от мен в следващите две години.

***

Това бяха срещите ми с две изтъкнати български преводачки на нашата литература на испански език. Искях обаче да разбера какво означава за един испанец да превежда българска литература на родния си език. Открих Марко Видал – млад писател и преводач на поезия, който в момента живее в София и работи в Испанския културен институт „Сервантес“.

Пътят към България

Марко Видал първо ми разказа за трудното си детство и за пребиваването на майка си в приют за жени, жертви на домашно насилие, където е бил заобиколен от рускини и украинки. Това се оказва много важен момент, защото още тогава той започва да учи руски, а по-късно записва славянска филология, където по случайност открива българския език, но остава силно впечатлен и решава да продължи да го учи.

– През първата ми учебна година се запознах с поезията на Христо Ботев и Блага Димитрова в превод на Живка Балтаджиева и започнах да се интересувам повече от поезия. Започнах да чета българска литература на испански. И след като прочетях нещо на испански, търсех оригинала и така започнах да чета и на български. Също така, културата ме привлече – народните песни, българските гласове... Беше нещо необяснимо.

– Как избирате какво да превеждате?

– Обикновено превеждам стихотворения, които изключително много съм харесал. За мен лично най-важното е социалното усещане в дадено стихотворение и то да предава не само силна емоция, а и да подтиква към бунт, било социална или сексуална революция, било описание на декаданса или на мизерията... Също така е важно творбата да разбуди бунтарското у човека, да го накара да се изправи срещу статуквото.

– Според Вас кой е най-четеният български автор в испаноезичния свят?

– За съжаление, българската литература не е много търсена в Испания. Има около 60 български заглавия, преведени на испански. Според мен най-четеният автор в последните години е Георги Господинов. Скоро беше издаден романът му „Физика на тъгата“ в превод на Мария Вутова.

– Над какво работите в момента? Превеждате ли някоя българска книга?

– В момента превеждам стихотворенията и разказите на Александър Вутимски и силно се надявам този проект да види бял свят. Вутимски е сред любимите ми български автори и съжалявам, че не е добре познат в България.

***

Ето три творчески съдби, свързани с превода от български на испански език. Пътят им е труден, но ако не беше такъв, нямаше да е толкова интересен. Радвам се, че успях да се докосна до хора, които поддържат съзидателния огън на литературата ни и осветяват името на България. А с последователната си работа и творчеството, което влагат в пресъздаването на българските творби, поставят литературата ни наравно с тази на другите народи.

Анастасия Тергова

С българска
поезия в сърцето

*Всички сме хора, но сме различни и трябва
да търсим връзки помежду си,
без значение от какви култури сме.*

Кристофър Бъкстон

Анна и Кристофър Бъкстон може да са ви познати от телевизионния екран и печата, където са отразявани многото организирани от тях културни събития, свързани с българската книга и литература. Или може би сте чели за тях в някоя от многобройните публикации в онлайн пространството и електронните литературни платформи. А е възможно и да сте попадали на имената им по рафтове на големите български книжарници.

Във всеки случай, ако сте почитатели на произведенията на класическата българска поезия и проза и случайно се интересувате от това как звучат те в превод на английски, името Кристофър Бъкстон със сигурност ви е познато.

Партньори както в живота, така и в работата си, Ани и Кристофър са вдъхновяващ tandem със значителен и неоспорим принос към популяризирането на литературата ни извън границите на България. Имах честта да се срещна лично с тях в техния дом в английския град Колчестър.

В уговорения неделен ден им гостувам за вкусен обяд и вълнуващ разговор, който ми подари както съдържанието на този текст, така и много храна за размисъл през последвалите дни и седмици.

В следващите редове ще научите повече за приноса на тези две личности към българската литература и култура. Ако си направите труда да прочетете текста ми докрай, мога да обещаая, че и вие ще получите обилна порция от това мисловно блюдо.

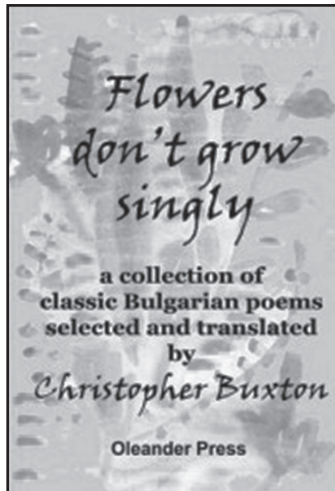
Когато пристигам в уговорения час, Ани и Кристофър ме посрещат топло в своя дом. Докато той любезно ми помага да смъкна палтото си, тя поема инициативата да смъкне всякакви официалности помежду ни и ме кани в кухнята им.

За тези, които никога не са чували за семейство Бъкстон, разбира се, набързо ще разкажа за тях, преди да се впусна в подробностите за нашата среща.

Кристофър Бъкстон е писател и преводач, роден и израснал в Англия и завършил английска и американска литература в Университета в Кент през 60-те години на миналия век. Влюбва се в българската история, език и култура и в очарователната Анна в края на 70-те години, когато идва в Бургас да преподава английски език в местната английска гимназия. Там той е учител и на Петя Дубарова. След пристигането си в България, Кристофър научава от нула езика ни за три години и, воден от интереса си към нашата култура, започва да превежда класическа и съвременна българска поезия и проза. Той подготвя и издава

антология с преводи на класически български автори, като заглавието ѝ пресъздава стиха на Петко Славейков „Не растат саминки в поле цветовете“. Подбира и превежда произведения на Димчо Дебелянов, Пейо Яворов и Атанас Далчев, които издава в три самостоятелни поетични книги. Кристофър Бъкстон превежда и редица съвременни български автори. Освен преводач, е и писател. Автор е на пет романа и две детски книги. За своя принос към популяризирането на българската литература и култура по света той е носител на награда от Министерството на културата.

Анна Иванова-Бъкстон е родом от Бургас. Завършила е английска и българска филология във Великотърновския университет, както и учителска следдипломна квалификация в Англия и последваща магистратура. Зад гърба си има многогодишен учителски опит, който натрупва след преместването си на Острова в началото на 80-те години, като в края на своята кариера е директор на колежа в Уитам. Ани е потомка на Вълчан Вой-

Антология на класическа българска поезия, издадена от Кристофър Бъкстон
© Oleander Press

вода, което си проличава, когато човек общува с нея, тъй като моментално правят впечатление нейният дух и начинът, по който говори. Сякаш те кара да искаш да я слушаш, както и написаното от нея те кара да искаш да продължиш да четеш. Ани е писател и преводач със задълбочен интерес към изследователската дейност с историческа насока. Автор е на книгите „Тамара Шишман и Мурад I“ и „Европейските султанки на Османската Империя“. Третата ѝ книга *From Disunity to Disintegration* („От разединение до разпад“), налична в момента само на английски език, пресъздава падането на Второто българско царство. В близко бъдеще се очаква да бъде публикувана поредицата ѝ от български народни приказки на английски език. Анна Бъкстон е превела на български език някои от най-успешните книги на съпруга си.

Ани и Кристофър са активни членове на различни културни сдружения, като организират и участват в множество събития, популяризиращи българската култура в Англия и у нас.

Връщам ви в уютната кухня, където вече съм се настанила на един стол и минута по-късно Кристофър Бъкстон сяда срещу мен и на свободен български ме пита откъде желая да започна разговора и каква информация ме интересува. Мен, разбира се, ме интересува всичко, което мога да науча за тях, и докато Ани приготвя обяда до нас, Кристофър се впуска да разказва как за пръв път я е срещнал:

– Седмица след като пристигнах в България, се запознах с Ани. Тя играеше тенис на маса с една приятелка в клуб, типичен за онова време. Беше направен за наблюдение на чужденците, работещи в Бургас, и на българите, които говорят английски. Първият ми въпрос на български към бъдещата ми жена беше: *Карате или кола?*

Прихвам да се смея, а Ани добавя:

– Чудя се аз какво ме пита той... Играя ли карате, за каква кола става дума?!

Смисълът на въпроса ми става ясен, когато Кристофър пояснява, че е искал да я попита: *Карате ли кола?*

– Интересна подробност е – разказва Ани, – че аз съм се родила в сградата, където беше този клуб. Там тогава се е намирала Първа инвестиционна банка. Баща ми по това време е бил директор на банката и на най-горния етаж е имал апартамент, където е живяло семейството му. Когато баба ми отива да вземе майка ми и мен от родилния дом и с фойтон се прибират към апартамента, майка ми поглежда нагоре и вижда, че всички прозорци са облечени в червено. *Ама какво става, този човек какво е направил, докато ме е нямало*, чуди се тя, а се оказва, че баща ми провесил наниз с лютивичушки да съхнат. Аз съм посрещната с лютивичушки на същото място, където се запознах с Крис.

Засмивам се, а Кристофър продължава:

– Бях специализирал като учител тук, в Англия, но също имах квалификация за преподаване

на английски като чужд език. Започнах да работя в различни държави – Португалия, Норвегия. Това е фантастичен начин да пътуваш. Научих малко португалски, а в Норвегия живях в едно село и много бързо научих норвежки. Моят принцип е, че няма смисъл да живея някъде, без да разбирам езика. Преди да дойда в България, нищо не знаех за нея, освен че е комунистическа страна. Реших, че щом съм опитал фашизъм в Португалия и социалдемократия в Норвегия, защо да не опитам и комунизма.

Преди да дойде в страната, Кристофър е извикан на среща при тайните служби в Лондон с още пет души, заминаващи за България. Инструктират ги много да внимават какво говорят, с кого общуват и в какви любовни връзки се впускат. Съдбата, естествено, си има собствен план...

Питам Кристофър за общите им интереси с Ани и за любопитството му към България и историята ни.

– Нашите интереси много съвпадаха. Винаги съм бил на мнение, че за да разбере нещо от културата на една страна, трябва да разбере нещо от нейната история. Ани също страшно много се интересуваше от история.

– **А с какво Ви привлече българската литература?**

– Исках да разбира културата ви. Защо въобще четем? Четем, за да научим нови неща, да

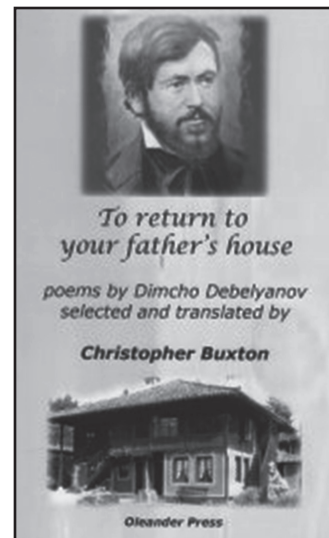
видим различни гледни точки. Когато отиваш да гледаш един комик, който говори за живота, всички се смеят на новия начин, по който известен на всички проблем е погледнат от различен ъгъл. Всички сме хора, но сме различни и трябва да търсим връзки помежду си, без значение от какви култури сме. За мен това е много интересно. Аз съм много щастлив, че съм израснал в епоха, в която любопитството към други култури, литератури и история беше много голямо. За мен е нормално да отворя книга например за човек, който се събужда като хлебарка, както при Франц Кафка, и съм свикнал със сблъсъци на различни реалности. А когато започнеш да четеш и на друг език, особено когато все още не разбираш всичко, фантазията ти започва да работи. За мен срещата на един език с друг език е нещо фантастично! Когато започнах да чета на български, първата книга, която прочетох, беше „Снаха“ на Георги Караславов. От нея научих много интересни изрази и разбрах колко са важни в българския език възклицания като *Аууу!* и *Брее!* – смее се Кристофър. – След „Снаха“ започнах да чета трилогията на Димитър Талев за цар Самуил и това много ме вдъхнови, защото разбрах, че в българската история има невероятна драма, подобна на шекспировата, и страхотно съвпадение на теми. Така се родиха и моите романи, свързани с българската история.

– **Как започнахте да се занимавате с преводаческа дейност?**

– С преводите започнах като идеалист. Мислех си, какво мога да направя аз. Четях българска литература – и съвременна, и класическа. Когато намерех нещо, което много ме вълнува, започвах да превеждам, без да мисля дали ще получавам някакви пари от това. И после, след като съм превел вече част от книгата, отивах при различни издатели и им я предлагах.

– **Кой беше първият автор, който преведохте?**

– Димчо Дебелянов. Мисля, че първо преведох „Спи градът“. Започнах с българска поезия и с Дебелянов по простата причина, че винаги търся връзки между Англия и България. В случая връзката не е, че той е бил убит от британски войник, а това, че е писал поезия за войната, което е много подобно на нашите известни поети

Стихосбирка на Димчо Дебелянов в превод на Кристофър Бъкстон
© Oleander Press

от същата епоха. След това започнах да превеждам и много други класически автори.

– Крис впоследствие беше помолен да преведе много негови стихове и да ги прочете на английски и сега вървят на запис за туристите в къщата на Димчо Дебелянов – допълва Ани. – Издадох я и на диск.

През 2016 г. излиза антологията на класическа българска поезия на английски език в превод на Кристофър. В нея са включени стихове на Христо Ботев, Петко Славейков, Иван Вазов, Атанас Далчев, Никола Вапцаров, Дора Габе, Елисавета Багряна и други класически автори. Логично идва следващият ми въпрос:

– Имате ли любими творци сред българските класици?

– Димчо Дебелянов и Атанас Далчев. Аз бягам от абстрактната поезия. Атанас Далчев се превежда много гладко, тъй като е автор, който използва много ясни образи и това помага много. Превеждам писатели и поети, които ми харесват. При литературния превод е важно да го има това вътрешно чувство. Бях много вдъхновен и от римата „идиоти-патриоти“, когато превеждах Ботев. Много съм благодарен, че на български има такава хубава дума – „идиот“, която се римува с „патриот“. Много интересно е, че сте дали тази рима на англичаните. Усетих страстта, която има в Ботев. Много ми харесва откровеността на българската поезия. Да я превеждаш е трудно и отне-

ма доста време, но ти дава много хубаво усещане. Най-различни неща съм превел и още много искам да преведа. Направил съм и мой уебсайт точно с тази цел – да може да се чете на английски нещо българско, тъй като няма много места, където това може да се прави.

– Сайтът има голяма посещаемост от читатели от цял свят – уточнява Ани.

– Какви предизвикателства срещате при преводите?

– Предизвикателство за мен е винаги, когато някой ми каже: *Това е непреводимо!* А иначе има интересни проблеми при българския език. Най-вече с времената на глаголите. Българските писатели по много естествен начин започват един абзац в сегашно време, после прескачат в минало време, пак отиват в сегашно и накрая в най-различни вариации на миналото време, което общо взето не е прието в английския език. Там времето трябва да се запази. В английския можеш да напишеш цял роман в сегашно време, ако искаш.

Има толкова колоритни изрази, които понякога нямат вариант на английски, и тогава трябва да намеря нещо подобно. Нали разбираш, че буквален превод не може да има. Още един проблем, особено при класиците – ако гледаш да превеждаш всичко дословно, не се чете добре. Алеко Константинов например гледа към своя герой Бай Ганьо с един такъв снобизъм. Аз си задавам въпроса

дали българите трябва да са благодарни на Алеко Константинов, или не за това, че е създал такъв стереотип за лошо държащ се българин.

– Срещате ли някакви пречки пред издаването на Вашите преводи?

– Пречка е авторското право. Има хора, които са наследници на велики писатели, но може би не разбират, че никой не може да очаква големи печалби от преводи. Интересното е, че съвременните български поети нямат такива претенции, те са просто благодарни и много по-отворени да бъдат превеждани, защото знаят, че така ще бъдат популяризирани. Другото нещо, което направихме с Ани, е отварянето в България на нашето малко издателство „Олеандър Прес“.

Чрез издателството си Ани и Кристофър публикуват преводите на българските класици, както и своите авторски произведения, както на български, така и на английски. Изданията на „Олеандър Прес“ се предлагат основно в България, но могат да бъдат поръчани и онлайн от сайтовете на Ани и Кристофър. Изданията на английски, предлагани онлайн в Англия и Америка, могат да бъдат закупени чрез „Амазон“, като за тяхното публикуване писателите използват платформата CreateSpace базирана на технологията за „печат при поискване“, при която физическо копие на книгата се отпечатва след поръчка в сайта.

– Какво Ви прави впечатление, ако сравните преводите на българска литература в миналото и сега?

– По времето на комунизма имаше преводи, но за съжаление, не бяха особено качествени. „София Прес“ правеше тогава преводи на най-известните писатели от онова време като Стоян Даскалов и Георги Караславов. И все пак имаше преводи. А сега почти няма преводи на класиците – споделя с тъга Кристофър. – Няма преводи на Елин Пелин, на Йовков. Бяхме преди време в Тбилиси. Влязохме в книжарница с литература за чужди езици, където имаше цял рафт от пода до тавана само с преводна грузинска литература на английски.

– Отиди в голяма българска книжарница и попитай за книги на английски език на български автори. Ще ти посочат малка купчинка от книги, като половината ще са негови – посочва Ани към Кристофър. – Всъщност, тук-там се намират преведени книги, но те много рядко са в България. Намират се в Америка, в Англия, в „Амазон“ и на други места онлайн.

– Много препоръчвах „Възвишение“ на Милен Русков да се преведе – казва Кристофър. – Това според мен е най-великият съвременен роман в България.

– Той в края на краищата се преведе – добавя Ани, – но първоначално преводът беше публикуван само в интернет. Никъде другаде.

Когато една книга се публикува в интернет обаче не се знае кой ще я види и колко души ще я прочетат. Освен това зависи и какво се публикува. Трябва да се публикуват книги, които хората ще намерят за интересни. Това, че нещо е на английски, не означава, че хората ще го четат.

Кристофър е написал и две детски книги, а сега Ани върви по стъпките на българските народни приказки. Обръщам се към нея:

– Вие в момента се занимавате с преводи на български народни приказки на английски и с тяхната история. Може ли да разкажете повече?

– Аз съм страшно развълнувана от този проект. Никога не съм очаквала, че толкова интересни неща ще излязат. Направи ми впечатление, че моята внучка страшно се интересува от народните приказки, харесва ги и иска непрекъснато да ѝ ги чета. В началото беше голяма мъка, тъй като всяко изречение трябваше да го чета първо на български и веднага след това да го превеждам на английски. И се позамислих... Щом на нея са ѝ толкова интересни, много вероятно и на други деца, които говорят английски, да им бъдат интересни. Защо не взема да ги превода?!

Така събрах около двадесет приказки, всичките фантастични и с елементи на магия в тях. Когато започнах да ги превеждам обаче, установих, че текстовете всъщност не позволяват съвсем точно да ги превода, а трябва да ги пре-

разкажа. Например в една приказка се разказва за момък, който живее в колиба със съпругата си. Тя току-що е дошла при него и той отива на работа, а на другия ден като се връща, вместо колибата вижда разкошен дворец. Оказва се, че тя била принцеса, омагьосана да бъде костенурка, докато някой не поиска да се ожени за нея. Той се съгласил да се ожени и на другия ден, като се прибира, гледа огромния дворец и ахва, а тя му отговаря: *Това е подарък за сватбата ни, от мен към теб. А моята внучка казва: Ама каква сватба? Аз не чувам нищо за сватба.* Децата искат всичко да е описано подробно, да няма празноти.

Но още по-интересно беше, когато реших да търся произхода на всяка приказка. Беше ми попаднала статия на изследователи от английския университет в Дърам, в която изказват предположение, че някои от популярните приказки по света са отпреди 6000 и дори 8000 години. Те слагат като разделящо събитие преместването на келтите в Англия и отделянето им от индоевропейските държави. При изследването на тези приказки учените намират сходни мотиви. Накрая достигат до около 75 приказки, за които смятат, че са най-старите в света. Когато започнах да изследвам произхода на българските народни приказки, които бях подбрала, за някои от тях не можах нищо да намеря. Обаче, както споменах, в тях има фантастични елементи, а тези изследователи казват, че всички приказки, които имат елементи на магия, са много стари.

– От какви източници проучвате и се информирате?

– Търся информация навсякъде, където мога да намеря такава – от български книги, от интернет, от книги, презаписани от стари разказвачи, от Братя Миладинови. Например всички змейове и дракони произлизат от Изтока, там е най-силна културата за драконите. И си казвам, българите, преди да дойдат на Балканския полуостров, са живеели в онзи район. Друг пример е мотивът за горния и долния свят. Горният свят и долният свят са нещо много уникално в българските приказки, където долният свят е копие на горния. Като отидеш там, срещаш същата конструкция – царство и цар с проблеми, ти пак живееш при някаква баба. Това не е като при гръцката митология например, където долният свят е светът на мъртвите. Тук световите са свързани и това идва от друга култура, струва ми се от Индия. Там има първоизточници, които показват такива подземни алтернативни светове. Много интересно как например една девойка я свалят през три подземни свята, после тя се връща и я хвърлят шест свята надолу.

Всичко е едно и също, няма разлика между тукашния и горния свят – продължава Ани. – Стигайки до Индия, аз почвам да се чудя за това как слънцето, дете се жени за моми, краде ги, има майка, има дом, е много уникално нещо, което го има само в персийската култура. Това про-

излиза от Персия – Иран, Ирак, откъдето нашите предци са минали и са живели в близост. После те вече са стигнали до Каспийско море, Черно море. В приказките се появяват морската царица, водният цар, реките. Впоследствие, когато българската държава става християнска, се появяват кръстът, попът, църквата, такива символи. Моята теория е, че всички тези елементи са донесени от старите българи по пътя им към Балканите. Има някои изключителни неща. Например в една приказка се описва цунами и като се разтърсих, установих, че в Черно море е имало двадесет и седем цунами.

Написах една статия, която описва всички тези неща, и я изпратих на изследователите от Дърам. Ръководителят на това изследване ми отговори: *Аз не мога да потвърдя или да отрека дали те са ги донесли, но е изключително вероятно. Всички Ваши разсъждения са абсолютно правилни и не мога да открия нищо погрешно в тях.* Кое то за мен беше много голямо окуражаване. Остават ми още две приказки, за да свърша с цялата колекция.

– А публикували ли сте вече някои от преведените народни приказки?

– Все още не. Ще публикувам една-две от тях в сайта си, които няма да сложа в колекцията. Проблемът е в това, че като аз ги завърша и Крис ги редактира, трябва да намеря художник, който да ги илюстрира. Това е скъпо и ще трябва да се

опитам да намеря някой, който да спонсорира работата на художника, или да направя сделка с издателство, което да плати на художник.

– Вие се занимавате и с българската история, написали сте няколко исторически книги. Откъде идва интересът Ви към това?

– Аз като пра-пра-внучка на Вълчан Войвода съм отраснала още от малка с историите за миналото на семейството, които баща ми разказваше почти като приказки, и любовта ми към историята се завъди от това.

Във Великотърновския университет един от предметите ми беше „Фолклор“, който страшно много обичах. Когато дойдох в Англия, завърших магистратура тук и тъй като много ми хареса изследването и работата по магистратурата, реших, че искам да продължа с докторантура за историята на Самуил. Та... бях приета, но когато отидох да се запиша, възникнаха проблеми със заплащането на курса и от университета ми предложиха да отложат следването си с една година. Впоследствие обаче всички мои приятели ме съветваха, че, ако искам да напиша книга, мога да го направя и без докторантурата. И така, аз се отказах. Точно по това време интересът ми се промени и реших да изследвам Второто българско царство и падането му.

Ани разказва за първата си книга, посветена на Мурад I, издадена в дигитален формат. Работата ѝ над нея я вдъхновява за следващата

й творба, в която разказва за европейските султани на Османската империя. Третата ѝ книга, която засега не е преведена на български е за Второто българско царство. Има и още един проект, който е започнала, за началото на руското царство и за дъщерите на Ярослав Велики.

Ани е превела и няколко от книгите на Христофър, включително „Бележникът на дявола“ – най-новата му книга за Георги Димитров.

– Какво е да работите заедно?

– Интересите ни са много подобни – отговаря Христофър с усмивка. – Подаваме си много идеи, като тенис на маса. Аз се интересувам най-вече от истинските връзки между една и друга култура и моите може би най-успешни романи се въртят около този сблъсък между различни култури и Изтока и Запада. Когато говорим за Ани и нейния интерес например към Самуил – първата книга, която аз четох след Георги Караславов, беше за Самуил. После по същото време, когато Ани се готвеше да прави докторат за Самуил, аз работех по книгата „Радослава и викингският принц“, в която има страхотна история с една българска принцеса от неговото семейство. А първият ми роман – „Далече от Дунава“, се базира на нещо, което открихме заедно с Ани съвсем случайно в Нормандия – една българка, която спасила живота на френски рицар от времето на битката в Никопол.

– Там беше просто такова чудо – разказва Ани. – В Нормандия отиваме в някакво село, за което никога преди не бяхме чували, и в църквата питаме: *Тук освен тази църква има ли нещо друго интересно да се види?* И те ни казват: *Да, има параклис на един рицар от Никопол.* Оказа се, че ключът от параклиса се държи от една жена, която, макар и трудно, се съгласи да ни го отключи. Така научихме историята за една българка, която спасява ранения рицар от Никопол, тръгва с него из Европа и накрая стига чак до Нормандия, до неговия дом, като по пътя му ражда дете. Това за мен беше страхотно, просто подарък от Господа. Темата включва и сблъсъка с изгнанието, което чувства всеки българин, който знае, че никога няма да се върне вече в България. Както аз бях в началото.

– Нямахме тогава „Райънеър“ – шегува се Кристофър.

След като смехът утихва, заговаряме за дейността им по популяризирането на българската литература и култура в Англия.

– Голяма част от вашата дейност, свързана с България, всъщност е тук, в Англия, чрез сдруженията, в които членувате, и събитията, които организирате.

– Още с идването си в Англия ние се присъединихме към две организации – разказва Ани. – Едната се казваше Bulgarian Community

Organisation (Организация на българската общност), която се състоеше от стари имигранти. Другата е British-Bulgarian Friendship Society (Британско-българско общество за приятелство), съществуваща още от комунистическо време. Мерсия Макдермот също участваше в нея. Работихме усилено в тези организации за опознаването на българската култура и история в Англия. Провеждаха се най-различни събития – гостувания на български оркестри и хорове, посещения на учители, изложби. Организирахме семинари за общите проблеми в религията и образованието. Напоследък времената се промениха и Организацията на българската общност вече не е така силна. Новодошлите българи не чувстват нуждата да са част от такава организация. През последните десет години, ако не и повече, ние сме в Управителния комитет на Британско-българското общество за приятелство, като Крис е заместник-председател.

– Ани ръководи събитията и пише списание – намесва се Кристофър, – което по принцип се издаваше на всеки три месеца, но наскоро се реши, че наместо това дейността ще се споделя в социалните медии, тъй като много хора се присъединиха към тази общност и така ще има достъп до по-широка публика. В Българския културен институт, с който нашата организация работи много близко, сега се организират събития, каквито ние преди правехме. Организирахме посещения на различни български писатели.

Участвахме в представянето на Алек Попов, Теодора Димова и на други автори.

– Кога е имало най-много интерес към българската литература и история, които представяте – преди около десет-двадесет години или сега?

– Интересът не е спирал, но проблемът е как да достигнем до по-големи медии – отговаря Кристофър. – Това не зависи само от нас – шепа хора, които работим в сферата. Нужна е според мен подкрепата на българското правителство. Давам прост пример: отиваме на едно събитие в Британската библиотека, темата е за балканската литература. Аз говоря за българската литература и съвременните български писатели. Там са Алек Попов, Капка Касабова, присъстваха представители на всички Балкански страни. Цялото посолство на Румъния беше там, цялото албанско. А освен писателите, единствената българка беше Ани.

– Какъв е пътят напред, за да се подобри тази подкрепа?

– На първо място – осигуряването на пари за литература и култура. България трябва да има фонд, в който да влага, да поощрява писателите, да им дава пари да пътуват и да публикуват в чужбина. Трябва поне 7 – 8 превода на година да се финансират от държавата, за да може да се занесат на международни панаири, да се видят от други страни, чуждестранни издатели да закупят

правата и те да се продават по чужди книжарници. Преводите на немски език са в сравнително привилегировано положение, защото в Германия много издават чужда литература и доста български писатели имат свои издания там. Но с преводите на английски е много трудно. Британският и американският пазар са претъпкани с местна литература. За да се пробие на тези пазари, произведението трябва да е много силно, много специално и интересно – споделя Ани, а Кристофър допълва:

– Макар английското общество да е много разделено, все пак в Англия има авторитетни публикации, които хората четат. Например преди Коледа много хора ще отворят един вестник, в който са записани най-добрите книги за тази година. И между другото, Капка Касабова е там с нейния роман „Границата“ и с мненията ѝ за най-добрите книги. Но защо? Защото тя е оценена. Няма никой да каже: *Аа, кой ще чете Капка Касабова, коя е тя?!* Но за съжаление, в България, макар и да има критици и то доста свестни критици, никой няма доверие в тях, защото се предполага, че всичко се плаща. Има в медиите абсурдни изказвания като тези на един човек, чието име няма да споменавам, че само трима български писатели заслужават каквото и да е внимание от читателите. Такива изказвания не помагат, но понеже името е известно, хората обръщат внимание. Трябва да се научим да показ-

ваме, че имаме богата палитра от писатели, защото иначе си отрязваме крилата.

Съгласявам се напълно с него. Накрая идва ред и на въпроса, който ме заинтригува още от момента, в който научих за преподавателската дейност на Кристофър в България.

– Вие сте били учител на Петя Дубарова. Какъв спомен сте запазили за нея?

– Тя беше много талантива. Интересите ѝ не бяха към английския език, но беше много добра ученичка и изкарваше шестици. Явно най-вече се интересуваше от литература и поезия. Всички отидохме да гледаме филма „Трампа“ с нея, когато излезе. Много гордо чувство беше това.

– Много интелигентно дете – добавя Ани. – Голяма трагедия. Кристофър беше от шепата колеги от английската гимназия, които отидоха на погребението. Нали знаеш историята на Петя Дубарова и в какво беше обвинена тя?

Признавам, че доколкото знам, е инцидент във фабрика, но че не съм съвсем наясно с подробностите, при което Ани продължава:

– Това стана в период, когато Тодор Живков се притесни, че децата от елитните гимназии – английска, немска, френска – губят връзката с народа и с работата. И решиха да въведат учебна практика и един ден в седмицата да ходят в завод или някаква фабрика. Практиката на Петя беше в бирената фабрика и учениците, с една голяма

кука, решават да сложат на поточната линия някакви кибритени клечки или нещо подобно, така че спират продукцията. И можеш да си представиш... Фабриката разярена на английската гимназия, гимназията – на учениците, ужас от всички страни.

А Кристофър допълва:

– Стана голямо обвинение. Нали има тази тенденция в българската психика, че все някой трябва да бъде виновен. Но това е съвпадение на много неща според мен.

– Петя беше правила няколко други опита за самоубийство – разказва Ани. – В къщата ѝ явно е имало много успокоителни хапчета. И всеки път, когато тя е правила опит, е била спасявана. Но този път никой не е дошъл и просто...

– Гениално дете, много хубави стихове е писало. Какво ли щеше да стане с нея, ако беше живяла по-дълго? – казва в заключение Кристофър.

След края на този разговор, Ани и Кристофър ме развеждат из дома си. Очите ми попадат на пакети с опаковани книги и успявам да се сдобия с три нови попълнения към библиотеката си, подписани лично от авторите.

Сбогувам се със семейство Бъкстон и усещам, че главата ми гъмжи от вдъхновение и идеи как да разкажа за срещата ни, за да я споделя по най-добрия начин с вас, читателите.

Надявам се да съм се справила и да съм подхранила размислите ви, както обещах. Ако не съм

успяла, дано поне да съм ви предала частица от вдъхновението, което изпитах, защото да общуваш с хора като Ани и Кристофър Бъкстон наистина е дар. Срещата с тях усилва вярата, че българското го има – при това не само у дома, а и по света, и че докато интелигентни хора се борят за него, то няма да загине.

Венелин Лазаров

Има нещо българско в Дания

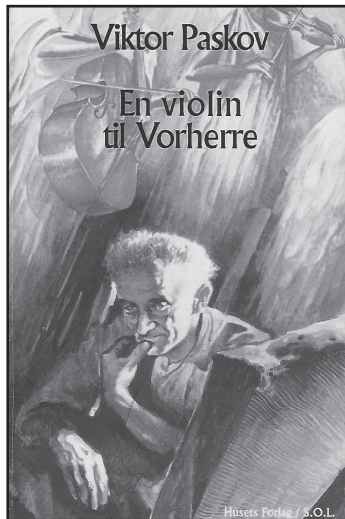
*Без преводачи световната литература
няма да е световна!*

Хеле Далгор

С превод на българска литература се занимава още от 80-те години на миналия век. От завършването на висшето си образование до пенсионирането си работи в отдела за славянски езици на Университетската книжарница в Орхус, Дания. Дълги години е председател на Датско-българското дружество в града, на което е и един от основателите. Превежда и от руски език. За нея преводаческата дейност не е хоби, а истинско творческо занимание.

Тя е Хеле Далгор – единственият активен преводач от български на датски език в момента.

Датското издание на „Балада за Георге Хених“ в превод на Хеле Далгор © Husets Forlag

Целта ѝ е да запознае датските читатели с писатели от различни поколения – Блага Димитрова,

Виктор Пасков, Георги Господинов, Генчо Стоев, Николай Кънчев, Борис Христов, Камелия Спасова. През 2019 г. е отличена с литературната награда „Перото“ за преводите от български на датски език на произведенията на Георги Господинов „И други истории“ и „И всичко стана луна“.

Потърсих Хеле Далгор, за да науча повече за връзката ѝ с България. Тя с готовност откликна на въпросите ми, макар от разстояние:

– **Откъде се породи интересът Ви към славянските езици и по-точно към българския език?**

– Всичко започна през септември 1964 г., когато постъпих в Университета в Орхус, веднага след гимназията. Бях записала два семестъра пропедевтичен курс по руски език. Искях да чета класическа руска литература в оригинал. В гимназията в часовете по световна литература нашият учител ни беше дал откъси от „Престъпление и наказание“, разкази на Чехов и още някои произведения. Стана ми много интересно. Освен това тогава имах гадже, който учеше руски език сам, и всичко това ми изглеждаше загадъчно и примамливо. Скоро разбрах, че Русия има много богата култура, за която малко се говореше в Дания. На Русия се гледаше само като на център на комунизма. По време на престоя ми в Московския държавен университет като стажантка от август 1968 г. до юни 1969 г. попаднах в много интересни кръгове с дисиденти и разбрах за втората действителност в съветското общество. Тогава реших,

че имам задача да просветя датската читателска публика с преводи и статии.

В Университета в Орхус издавахме списание, където имаше възможност да се публикуват преводи. Смених погледа от старата литература и се насочих към съвременни автори. От интереса си към руското дисидентско изкуство бях решила, че втората ми специалност ще бъде изкуствознание, но скоро разбрах, че ще ми отнеме много време. Тогава реших да изучавам още един славянски език. Един семестър учих чешки, но не ми беше по душа. Насочих се към Балканите, но имаше доста студенти в югославската секция. Тогава видях обява от датското Министерство на образованието за едномесечен летен семинар по български език през август 1972 г. в София и реших да се възползвам от това. Попитах професора по южнославянските езици Гунар Сване дали ще ме приеме да завърша при него българска филология. Той се зарадва много, защото бях рядък случай. Имаше само още една студентка, Ерика Кнудсен, която беше пред завършване на магистратура по българска филология. Тя е превела Йордан Йовков.

Отидох до София и се отдадох на българския. Много ми стана интересно и приятно. Харесах и езика, и хората. За разлика от Съветския съюз, нямах чувството, че ме преследват. Разбира се, наблюдавах какво правят чуждестранните студенти и с кого общуват, но все пак атмосферата беше по-непринудена.

В Орхус в Катедрата по славянска филология през 1973 г. (годината, в която завърших руска филология) бяха поканили лектор по български език, мен и още една студентка, която се интересуваше от средновековна българска литература. Но самата мисъл да можеш да убедиш някое датско издателство, че има интересни прояви на съвременна българска литература беше равно да летиш до Луната. Към средата на 70-те години в Орхус се появи едно издателство: „Хусетс Форлаг“. Редакторът, Карстен Код Хансен, беше убеден в необходимостта да се отворят очите на датските читатели към друго освен англо-американската литература. Той почна да издава немски автори, южноамерикански автори, испански, италиански, японски, и – балкански! Бяхме няколко души, които се събраха в един вид съвет, включително Пиринка Пенкова и Ерика Кнудсен. Съставихме много дълъг, обоснован (с основания) списък с много имена, от който бяха издадени Елин Пелин, Йордан Йовков, Йордан Радичков, Николай Хайтов и Генчо Стоев. Преводът на романа „Цената на златото“, който направихме заедно с Пиринка Пенкова, излезе през 1982 г. Удивителното беше, че два централни столични вестника поместиха рецензии, които излъчваха възхищение: *изключителен роман с рядък художествен катарсис, екзистенциален роман извън времето, показва цената*

да съхраниш съвестта си и честта си, когато си представител на някаква власт (прави се паралел с комунистическото общество). „Цената на златото“ е захранващо, силно и чисто произведение на изкуството с богатство от материал за размишляване. Рецензентът, Оле Вестерхолт, беше върл антикомунист и преводач на Солженицин.

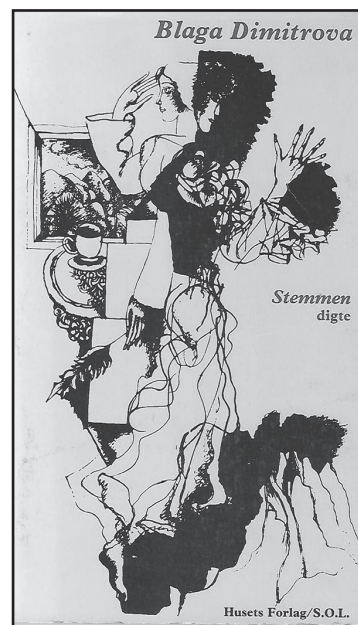
– Как датските читатели приеха първите Ви преводи?

– Не мога да преценя, защото не съм общувала с много хора по въпроса, но важна беше рецензията на народните библиотеки, в която пише, че „Цената на златото“ вероятно няма да стане бестселър, но че е важна и трогателна книга, която заслужава библиотеките (и библиотекарите) да работят с нея.

– Как избирате автора, който ще преведете?

– Чета рецензии, получавам препоръки от познати литератори, ориентирам се. Случаят с романа „Естествен роман“ от Георги Господинов беше, че самото издателство „Хусетс Форлаг“ беше получило екземпляр. Дадох ми го да го прочета и бях във възторг. Преведох романа и издателството го публикува с голям успех. В рецензията си в един от многотиражните датски вестници „Екстрабладет“ един от големите литературоведи в Дания пише: *Скъпи читатели, бихте ли чели български роман? А, не? И ако добавя, че е постмодернистка*

история за един писател, който пише роман. Още по-лошо? Двойно обидно, защото това е супер готин роман.

Стихосбирката „Глас“ на Блага Димитрова в превод на Хеле Далгор © Husets Forlag

– Имате ли любим български автор?

– Имам даже няколко, разбира се, защото има много различни посоки на творчеството им. Но първата любов, освен Генчо Стоев, беше Блага Димитрова. Нейните стихове успях да превърна в поезия на датски под заглавие „Глас“ (Stemmen) – пак „Хусетс Форлаг“, през 1986 г. С нея се сблизихме. От началото на 80-те години до смъртта ѝ през 2003 г. бяхме в близък контакт. Голяма победа беше, че въпреки съпротивата на Любомир Левчев (тогавашният председател на Писателския съюз) успях да извоювам нейното идване в Дания на Фестивала на балканските литератури, организиран от „Хусетс Форлаг“ през 1988 г. Там бяха Данило Киш и други известни писатели. А освен това: Николай Кънчев, Борис Христов, Георги Господинов, Алек Попов...

любяма победа беше, че въпреки съпротивата на Любомир Левчев (тогавашният председател на Писателския съюз) успях да извоювам нейното идване в Дания на Фестивала на балканските литератури, организиран от „Хусетс Форлаг“ през 1988 г. Там бяха Данило Киш и други известни писатели. А освен това: Николай Кънчев, Борис Христов, Георги Господинов, Алек Попов...

– **Бихте ли ни споделили повече за отношенията Ви с българските автори?**

– Радвам се, че имах и имам добри отношения с писателите, които превеждам и които бих искала да превеждам. Уважавам ги и се радвам на техните успехи!

– **За повечето от читателите преводът е достъп до чуждото произведение, но какво значи той за Вас?**

– Преводът – това е разширяване на кръгзора! Без преводачи световната литература няма да е световна! Преводът е посредничество. Преводът е голяма работа – за преводача това е изгубване на собственото мислене и влизане в друг човек, в друг манталитет. Колкото и да си несъгласен с автора, стоиш пред нравствен императив – предай мислите, думите, всичко на едно за твоите читатели... Естественният език, това е голямото предизвикателство.

– **Каква беше Вашата детска мечта?**

– Исках да стана зоолог.

– **Кои са най-хубавите Ви спомени от пътя, изминат до тук?**

– Когато излезе „Сборник стихове и песни“ на Владимир Висоцки в мой превод на датски. Когато излезе „Цената на златото“ на Генчо Стоев. Когато посрещнах Блага Димитрова в Орхус. Когато издателството и ние преводачите посрещ-

нахме девет руско-съветски поети през 1989 г. за турне из Дания (Вознесенски, Ахмадулина, Окуджавя, Иля Кутик, Алексей Парщиков и други). Когато издателството „Йенсен и Далгор“ се съгласи да издаде „Физика на тъгата“ на Георги Господинов.

– **Какво превеждате сега?**

– Превеждам романа „Интернат“ от Сергей Жадан. През 2018 г. излезе на датски романът му „Месопотамия“ в мой превод.

– **Какво желаете да осъществите през 2020 г.?**

– Ако става дума за преводи, да започна работа над „Черната кутия“ от Алек Попов. А иначе, искам да мога да чета все повече, но очите остаряват и чета бавно, след като съм превеждала на компютъра цял ден.

– **И в заключение, какво бихте казали на българските читатели?**

– Да бъдат любопитни, да се радват на живота, колкото и да е труден. С радост и усмивка проблемите се решават по-лесно! И освен това, нека има повече средства за културен обмен. Преводната художествена литература да бъде достъпна за всички, икономически достъпна, за да може хората да четат не само криминални романи, ами да се радват и на своите млади национални автори. И да има мир и демокрация!

Мишел Паликарска

Всеки превод е
предизвикателство

*Българският език е част
от моя светоглед.*

Мария Ширяева

Освен че поколения българи от ранно детство са прочели голямо количество руски книги, много български книги са превеждани за рускоговорящите читатели.

След преломната 1989 г., и особено в началото на XXI век, английският език навлиза още по-ударно и придобива все по-голяма известност. Руският език обаче никога не отстъпва изцяло мястото си. Него бранят преводачите от руски на български език, от български на руски език, както и проектите, обединяващи по един или друг начин българската и руската култура.

За първите двадесет години на демократичния преход в България руският език е на второ място в класацията на езиците, на които е превеждана българска литература с 84 произведения, отстъпвайки единствено на френския език.¹

През изминалото десетилетие особено важно място в популяризиране на съвременната българска литература в рускоезичното пространство заема проектът „Нов български роман“.

Началото му е дадено през 2012 г. в Москва с двустранно споразумение, подписано от тога-

¹ Бурова, Ани, Биляна Курташева, Вера Траянова, Надежда Радулова, Нева Мичева, Светлана Илиева, Яна Генова и екип на Фондация „Следваща страница“. Превод и преход. Българската литература в превод (1989–2010): статистики, коментари, препоръки. София, 2011, с. 18. Next Page [онлайн]. Достъпно на: <http://www.npage.org/uploads.pdf>

вашния министър на културата Вежди Рашидов и Екатерина Гениева – генерален директор на Държавната библиотека за чуждестранна литература „М. И. Рудомино“. Документът предвижда издаването в Русия на десет български романа, а десет произведения на съвременни руски писатели да се преведат в България.² Още на следната година проектът има реален резултат. След дълго отсъствие българският роман се завръща на руския книжен пазар с пет заглавия, предизвикали силен читателски интерес: „Майките“ на Теодора Димова, „Естествен роман“ на Георги Господинов и трилогията на Анжел Вагенщайн „Прокудените. Двадесетият век“. Освен добрия старт на проекта, на срещата си в Москва министърът на културата Петър Стоянович и Екатерина Гениева обсъждат различни форми на сътрудничество. Руската страна предлага създаване на преводаческа школа и организиране на съвместни семинари, както и публикация в списание „Вестник Европы“, посветена на съвременните български поети и писатели.³

Нов тласък проектът получава в края на 2019 г. със споразумение за продължаването му,

² Български романи ще бъдат превеждани на руски. Lira.bg [онлайн]. 21 ноември 2012. Достъпно на: <https://lira.bg/archives/35941>

³ Министър Стоянович договори в Москва със съвместно финансиране да бъдат преведени на руски романи на съвременни български автори. Министерство на културата [онлайн]. 1 октомври 2013. Достъпно на: <http://mc.government.bg/newsn.php?n=3863>

този път с подписите на директора на Българския културен институт в Москва Буряна Ангелакиева и Михаил Шепел, сегашния генерален директор на Държавната библиотека за чуждестранна литература. Церемонията по подписването се провежда в присъствието на представители на Министерството на културата на България в Санкт Петербург на 15 ноември 2019 г. в рамките на VIII Международен културен форум.

Освен сътрудничество на държавно ниво присъствието на българската книга в Русия има най-различни проявления. Интересен е примерът с руския литературен сайт „Новости литературы“, който през 2013 г. препоръчва списък с произведения от български писатели, преведени на руски език. Представени са Павел Вежинов, Борис Априлов, Чавдар Шинов, Светослав Минков и Богомил Райнов, като за всеки от тях има биографична бележка и справка за творчеството им.⁴ Принос за популяризирането на българската литература има и Агенция „Живая классика“. Голям е интересът на рускоговорящите читатели към книгата на Светла Тодорова „Ванга отвъд предела“, която дава сведения за един от най-големите български феномени.

Литературното сътрудничество между България и Русия е темата на разговора ми с прево-

дачката Мария Ширяева, който тя любезно прие да направим дистанционно, преодолявайки дялящите ни километри между Кърджали и София.

Мария Ширяева е родом от Москва. Изучавала е българска филология в Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“. От години живее в Кърджали, където се занимава с преподавателска работа и с преводи – както от руски на български език, така и от български на руски език. Владее нашия език по-добре от някои българи, макар и да признава, че първоначално е подхождала към изучаването му с известен скептицизъм. В трети курс е искала да изучава полски, но решила да даде шанс на българския.

Сред нейните преводите са „Естествен роман“ на Георги Господинов, „Канела“ на Елин Рахнев, „Когато искам да мълча“, „Кратки приказки за досънуване“ и „Сладоледена реторика“ на Зорница Христова, „Ти си следващият“ и „Избрани стихотворения“ на Любомир Левчев, както и финансираните от програма „Култура“ на Столичната община детски книжки „Вкусна география“ и „Градска география“. Превела е и други съвременни произведения, за които споменава в нашия дистанционен разговор.

– Нека започнем с въвеждащ въпрос – какво е за Вас българският език?

– Българският език за мен преди всичко е един от най-съвършените инструменти на

⁴ Руски литературен сайт препоръча български писатели. Lira.bg [онлайн]. 19 юли 2013. Достъпно на: <https://lira.bg/archives/49426>.

правенето на мислите и измислиците ми видими. Нещо като магическа пръчица, която лесно може да се сбърка с обикновена съчка, ако не я ползваш всеки ден за малки ежедневни магии. Тази пръчка размахвам всеки ден, при това почти винаги си давам сметка, че не съм много добра магьосница. Понякога намисленото от мен не съвпада с казаното или написаното, понякога не съм точна в изказа, а понякога вълшебните сили на историческата памет, която се крие в думите, се активизират и се получава нещо по-дълбоко и стойностно, отколкото съм могла да подозирам. Българският език е и част от моя светоглед – колко нови неща, наблюдения, знания съм получила точно чрез него! Това е нещо като тайна стаичка, в която без определен ред и логика са натрупани книги, статии, откъси от вестници, преведените от мен стихове, разкази, романи, отделни герои, изказвания на моите приятели, клетвите на неприятелите, случки, вицове, редове от народни песни... Всичко, което някога съм считала за тъжно или весело, важно или глупаво. Много често се крия в нея и сглобявам от разни откъси нови неща. Това е и извор на вдъхновение, когато съм изправена пред белия лист. Всяка буква в това словосъчетание – „български език“ – е лицето или на моя учител, или на моя приятел. Защото този „свещен език“ не е „на моите деди“ и всеки ден излизам на нивата със страх, че пак ще

се прокрадне някаква грешка, и пак няма да ми стигне вода да си поля посятото. Но пак излизам. Удоволствието от всякакъв вид общуване е по-силно от страха!

– В началото на трети курс в университета сте искали да изучавате полски, но сте предпочели българския. Какво Ви накара да промените намерението си?

– Преди да отговоря на така поставения въпрос, ще се наложи да уточня някои факти. Винаги съм искала да изучавам полски език и даже много сериозно съм обмисляла идеята да изчакам още една година, за да запиша полонистика. Работата е там, че в нашата катедра „Славянски филологии“ дълго време съществуваше една особеност – всяка година се обявяваше кой език (т.е. коя филология) набира първокурсници. Обикновено езиците бяха два – единият южнославянски, другият западнославянски. Кандидат-студентите можеха да избират само между тези две възможности – да изучават езика, който им се предлага, или да чакат следващия „сезон“. Годианата, в която кандидатствах, беше българо-словашка. Стратегически избрах българския език с опция да уча полски като втори славянски (а вторият славянски обикновено нахлуваше в живота на студентите точно в началото на трети курс). Планът ми се провали, като резултат учих чешки, часовете по полски

посещавах заедно с по-малките от нас полонисти, а българският остана с мен завинаги. Ето как един стратегически неверен план се превърна в съдба. Разбира се, изобщо не съжалявам. Преди университета съм чувала много неща за България от колегите на баща ми – геолози от София и Варна. Точно те са ми показали какво е баница и луканка и с какво последната се отличава от лукчета. Те са ми давали да чета списанията „Паралели“ и ЛИК само да видят как едно детенце в трети клас се справя с езика им и да се посмеят на воля. Точно те са ме разсмивали с нещата, които са „наопаки“ – кимването за „не“, ударенията. Радвам се, че предисторията на моята любов беше свързана с много хумор, смях и усмивки. Сигурно затова ученето на този език винаги е било удоволствие за мен. И все още е.

– **Вие сте превели на руски език „Естествен роман“ на Георги Господинов, който участва в проекта „Нов български роман“. Какво мислите за идеята на проекта?**

– Освен този текст на Георги Господинов, превела съм и още два романа за проекта. Нещо повече – самата идея да се издаде поредица съвременни текстове беше частично моя. С нея за първи път отидох в едно много прогресивно издателство – НЛО. Откъм идейно съдържание начинанието бе прието изключително добре, но тогава не можахме да намерим

нужното финансиране. След време „Иностранная литература“ подписа договор с Българския културен институт и нещата започнаха да се случват. Но оттогава първоначалният списък с автори се промени доста. Понеже се наемси и Министерството на културата, имената се редактираха спрямо нови икономически и политически настроения и, честно казано, критериите, които държах да бъдат заложиени в основата на проекта, доста се трансформираха. Някои заглавия, ако погледнете списъка с издадените досега томове, не са романи, а понякога не са дори и съвременни.

Успокоявам се обаче с това, че поне има някакво движение, някакво вълнение, дори и мъртво, все нещо става. И ако с романите се получи така, двата тома със съвременни български пиеси, издадени по инициатива на Майя Праматарова и Българския културен институт, са безкомпромисно добри. Надявам се, че ще има още много събития, свързани с презентацията на руските преводи на стойностни български заглавия. Дори и с оглед на това, че понятието „стойностен“ е твърде субективно.

– **А с кой свой превод се гордеете най-много?**

– Всеки превод за мен е предизвикателство. Работя върху него всеотдайно и изолирано, постепенно потапяйки се в един изграден от автора свят. Някои писатели даже ми се сърдят,

че не им пиша, не ги разпитвам защо в текста има тази или онази дума, не искам консултации за използваните от тях диалектизми или жаргонизми, не ги моля да изолират цитатите и да ми посочат първоизточника. Нямамо комуникация, казват те. Но за мене самият текст е комуникация. Преди всичко аз съм читател, след това ПРЕ-водач, тоест този, който е проучил маршрута, видял е подмолните течения и подводните камъни и сега може да ПРЕВЕДЕ, а читателите да стигнат до едно потайно място, в което ги очаква самият автор. А ако питам създателя на топографията, удоволствието да съм първооткривателката ще се загуби. Така че всеки текст за мен е една карта.

А с кой от „пътеводителите“ се гордея най-много? С най-трудните, може би. С Радичков, с Боян Папазов и неговите езикови плетеници, и то в пиеси. С „Германката“ на Таня Шахова, в която цялата първа част е написана на един диалект с много етнографски подробности, с които нямам право да досаждам прекалено на руския читател, но трябва да ги предам точно. Гордея се с лирическите си опити за летене – с преводите на Силвия Чолева, Марин Бодаков, Надежда Радулова, Елин Рахнев – всички тези текстове, в които не бива да се разтичам, трябва да съм точна и откъм интонациите, ритъма. Общо взето, работя достатъчно бавно, за да не бера срам за нито един свой текст.

– Вероятно сте забелязали, че напоследък екзотичните езици като японски, китайски, корейски и арабски се предпочитат пред славянските езици. Какво бихте посъветвали проходящите преводачи, които имат желание и интерес да работят с руски, но така и не се престрашават да последват желанията си поради по-слабия интерес към рускоговорящи кадри? Дали е по-добре да следват вътрешния си глас, или да се съобразят със сегашните обстоятелства?

– Моди винаги ще има, но всеки език си има собствено място, не може да бъде заличен или изтласкан от някой друг. Напоследък забелязвам все по-голям интерес към рускоезичната литература, така че не знам дали наблюденията Ви за по-слабо търсени рускоговорящи кадри са точни. Даже напротив. Убедена съм, че има нужда от нови преводачи, които не само ще следват модата, а ще бъдат активни и искрени в интересите си така, че да заразят с тях и издатели, и читатели. Да останат будни. Не знам дали това прилича на съвет, по-скоро е пожелание към тях, смесено с надежда.

Позитивният поглед на Мария Ширяева върху езика ни и нейната отдаденост към него свидетелстват, че българският не се говори и не се употребява единствено в териториалните рамки на нашата малка страна. Любовта, с която се отнася към него и към професията си, от която той е незименна част, потвърждава, че жажда и

страст по българския език има и винаги ще има. Естествената мисия на всеки българин обаче, още с първата му изречена дума, е да разпространява езика ни и така все повече хора от близо и далеч да разберат за него и да се влюбят в омайните му звуци.

А колкото до руския език и мястото му сред преводите на българска литература – финалът на интервюто ни говори най-красноречиво по темата. Всеки език има свое собствено място и няма как да бъде заменен, както каза Мария Ширяева. Затова сред езиците понятието „време“ не важи. Интересът към даден език се засилва и отслабва, но, веднъж появил се, никога не изчезва напълно. Това важи не само за руския език в България, но и за българския език и в Русия, и по света.

Валерия Власенко

Литературата обича смелите

*Бих искала да покажа на украинските
читатели разнообразието на
българската литература.*

Анна Багряна

Когато за първи път чува за своята българска съименница Елисавета Багряна, решава да научи български език. Няколко години по-късно среща своя бъдещ съпруг и така съдбата ѝ окончателно се свързва с България. Днес е една от най-изтъкнатите преводачки на българска поезия, а преводите на стихове на Елисавета Багряна ѝ носят „Летящо сребърно перо“ – една от многобройните ѝ награди.

Родена в малък град близо до украинската столица, Анна Багряна е възпитаничка на Киевския национален университет „Тарас Шевченко“. Професионалният ѝ път започва в различни медии, като включва и ръководството на списание „Гранословие“. Днес разнообразното ѝ литературно творчество включва няколко поетични книги, романи, разкази за деца, пиеси и дори либрето за първия украински мюзикъл. Член е на Националния съюз на писателите на Украйна. Произведенията ѝ са преведени на няколко езика, а пиесите ѝ са поставяни в Украйна, САЩ и Северна Македония.

Получих възможност да проведе интервю с тази възхитителна жена. На всички въпроси тя ми даде много искрени и точни отговори.

– **Какво Ви подтикна да пишете?**

– Любовта към словото. Като дете обичах да чета и се опитвах сама да пиша поезия и приказки. В пети клас твърдо реших, че след като завър-

ша гимназия, ще уча филология. Дори не съм обмисляла други възможности.

– **Какви произведения превеждате и имате ли любими сред тях?**

– Превеждам произведения както на класици, така и на съвременни автори – поезия, проза, драматургия, документална литература, творби за деца. Езиците, от които превеждам, са български, македонски и полски. По-рядко ще откриете мой превод от друг език. Има автори, които познавам и харесвам, но има и такива, за които разбирам повече, докато работя върху превода. Нямам любими писатели. Говорейки конкретно за преводите от български език, бих искала да покажа на украинските читатели разнообразието на българската литература.

– **Каква е тайната на успешния превод?**

– Смятам, че писатели, учители по литература, литературни критици трябва да се включат в превода. Важно е също така преводачът да харесва текста, който превежда – тогава ще може по-добре да го преживее и възпроизведе на друг език. Всъщност преводът на литературно произведение е неговото ново раждане, а преводачът до известна степен е съ-създател. Е, и най-важното – трябва много добре да познава езика, на който превежда, за да усети всичките му нюанси и тънкости. Именно поради тази причина никога не превеждам от моя роден език на други езици. Превеждам само на украински.

– **Защо избрахте да превеждате от български език?**

– Когато бях на деветнадесет години, на една от творческите вечери в Съюза на писателите, се запознах с известния украински поет и преводач от български език Дмитрий Белоус. Той се интересувал от българската поезия, защото обичал да рецитира наизуст стиховете на любимите си български поети – в оригинал и в собствен превод на украински. Именно чрез него научих за поетесата Елисавета Багряна. И тогава си обещах, че непременно ще науча български и ще преведа творбите на моята литературна съименница.

През 2008 г. на Стружките поетични вечери в Македония Анна Багряна се запознава със своя бъдещ съпруг, българския поет Димитър Христов. Започва да учи български и да превежда. Така през 2009 г. в превод на украински език излиза подбор от стихосбирката „Вечната и святата“ на Елисавета Багряна. Самата Анна Багряна казва, че не е избрала тя превода – съдбата го е избрала за нея, защото, в крайна сметка, тя е просто украински филолог.

– **Колко време отнема преводът на една творба?**

– Всичко зависи от обема на произведението и от сложността му. Понякога да се преведе едно стихотворение отнема повече време, отколкото превода на една пиеса. Особено ако се превежда класическа поезия. Тогава трябва стриктно да се придържаш към поетичните рими, ритми и мелодии и в същото време да не загубиш в прево-

да образите, създадени от автора. Голяма отговорност е да се превежда класика. На съвременните преводачи е по-лесно, защото сега повечето поети пишат в свободен стих, тъй наречения верлибър. Освен това, ако познаваш автора лично, винаги можеш да го помолиш за съвет, да интерпретира дума или образ, да обясни какво е искал да каже. Може би най-лесният превод е на произведенията на днешните белетристи и драматурзи, защото са написани на съвременен език, без голям брой турцизми и архаизми, и затова не толкова често човек трябва да поглежда в речника. Средно ми отнема от един до шест месеца, за да преведа една книга в проза. Много зависи от обема на произведението и колко време отделям на ден за превод, защото наред с преводаческата работа, аз пиша и редактирам произведения на колеги.

– **Важно ли е да се настроите на вълната на писателя, когато превеждате произведението му?**

– Много е важно при превода да изпитате онези емоции, които авторът е изпитвал, докато пише своята творба. Но, разбира се, също толкова важно е да подходите професионално и отговорно, така че окончателният вариант да звучи естествено на езика, на който се превежда – все едно е писана на него от самото начало.

– **Как според Вас може да се предизвика интересът на читателя?**

– Ако книгата е интересна, читателите със сигурност ще я намерят. Необходима е обаче и

реклама. Много е добре, когато авторът има възможност да дойде в страната, в която е преведена творбата му, да направи няколко представления или срещи с читатели. Когато представихме сборника с разкази „Вихърът“ на българския писател и лекар Златимир Коларов в Националния литературен музей на Украйна, хората в залата ликуваха. Историите му са трогателни, докосват душата, защото са взети от живота и са много умело написани. Обичам да превеждам такива книги. В крайна сметка, докато работя над тях, не само се радвам на работата си, но и научавам много от авторите.

– **Какъв съвет бихте дали на младите писатели и начинаещите преводачи?**

– На първо място – да се заровят в речниците: тълковни, правописни, синонимни, фразеологични. Те ще бъдат много полезни както за литературната, така и за преводаческата работа. И още нещо, да се чете възможно най-качествена литература: на местни и на чужди автори, на класици и съвременници. Ако имат възможност, да посещават литературни студия, семинари, творчески вечери, премиери – реални и виртуални, да общуват и с млади амбициозни автори, и с вече известни писатели. Всичко това насърчава саморазвитието. Да не се отчайват, да не се страхуват и да не спират на половината път. Литературата обича смелите, трудолюбивите и упоритите.

Олга Янкова

7355

*На китайския книжен пазар
преобладават класическите
български творби.*

Чен Инг

Числото, което виждате в заглавието, е разстоянието в километри от София до Пекин. Път, по който културното различие нараства с всеки километър. Българската книга разтваря кориците си до Китай, за да изтъкне разликите и да изненада местните читатели, но и за да скъси разстоянието, като позволи малкото прилики да сближават двата народа.

За да се възприеме обаче всяко българско литературно произведение в Китай, то първо трябва да бъде представено на китайски език.

Интересът към чуждоезичните текстове в Китай започва с навлизането на будизма в страната и векове наред се ограничава с преводи на религиозни текстове. Първата европейска литературна творба, преведена на китайски език, е „Дамата с камелиите“ на Александър Дюма-син и е публикувана през 1893 г. Не след дълго имената на българските писатели Георги Раковски, Христо Ботев и Иван Вазов са споменати в статия от 1908 г., озаглавена „Тъжни струни“ от Джоу Дзожън. Тя е посветена на литературата на народите от Европа, които са се борили за независимост през XIX век.

Следващото разлистване на българската книга в Китай става възможно благодарение на Лу Сюн (брат на Джоу Дзожън) – революционер, мислител, писател и преводач. Признат като патриарх на съвременната китайска литература, той пръв превежда разказа на Иван Вазов „Вълко на война“

и го отпечатва през 1921 г. в списание „Сяошуо Юебао“ („Белетристичен месечник“). През 1935 г. Лу Сюн превежда и разказа „Една българка“, който е поместен в списание „И уън“ („Преводна литература“).¹ Съществуват различни мнения за преводите на тези два разказа. Според проф. Ли Външуан, преподавател по българска филология в Института по европейски езици и култури на Пекинския университет за чужди езици, Лу Сюн е превел тези два разказа на Вазов от есперанто още в началото на века и ги е поместил в том I на списание „Модерна преводна белетристика“.² Друг голям китайски писател, Мао Дун, превежда от английски език „Иде ли?“ на Иван Вазов и „Старият вол“ на Елин Пелин.

В периода от основаването на Китайската народна република (1949 г.) до началото на реформите за отварянето ѝ към света интересът към българската литература се увеличава. През петдесетте години на миналия век в България идват да следват много китайски студенти. Първата версия на „Под игото“ на китайски език излиза през 1952 г. в превод през английски език от видния писател, преводач и представител на китайския модернизъм Шу Чжусен. Той запознава китайските

¹ Илиева, Лилия. Рецепция на българската литература в Китай: Условия и резултати. В: *Езиков свят - Orbis Linguarum*, № 6, 2008, с. 70 – 75.

² Външуан, Ли. Българската литература в Китай. В: *Понеделник*, год. XIII, 1 – 2, с. 104 – 106.

читатели и с други български произведения, сред които „Очите на свети Спиридон“ и „На оня свят“ от Елин Пелин.³

Преводите на българска литература през десетилетието след 1950 г. са много – излизат около 40 книги. Сред тях са „Негостолюбиво село“, „Отечество любезно“, повестта „Митрофан и Дормидолски“ на Иван Вазов, събрани стихотворения на Христо Ботев, „Тютюн“ на Димитър Димов, избрани творби на Никола Вапцаров, „Снаха“ и „Танго“ на Георги Караславов, „Българи от старо време“ на Любен Каравелов, „По жицата“ на Йордан Йовков, „Овчарчето Калитко“ на Иван Хаджимарчев, „Гарчо“ на Стоян Даскалов, „Земя“ на Елин Пелин, „Нонкината любов“ на Ивайло Петров и осем сборника. През втората половина на века българските литературни произведения вече се превеждат на китайски език от оригиналните им текстове. В Китай се заражда и развива българистиката, сред чиито основатели се откроява името на професор Ян Йендзие.

Традицията в изучаването на българския език и литература поддържа и проф. Чен Инг. Тя продължава изграждането на своеобразния мост на културен обмен през разстоянието от 7355 км. Проследява пътя на българската книга до Китай, като заема длъжността Директор на Катедрата по български език и култура към Факултета по европейски езици на Пекинския университет за чужди езици.

³ Външуан, Ли. Цит. съч., с. 105.

В изследванията си проф. Чен Инг разграничава различни периоди в разпространението на българската литература в Китай. Според нея 50-те години на миналия век са повече „години на възрастните“ и по-малко „години на децата“. Това е компенсирано през 80-те години – период, определен от проф. Чен Инг като „втори подем на българските преводи в Китай“, когато нараства интересът на китайския читател към българската литература за деца. Изумителен период – деца в Китай се приспиват, слушайки български приказки, вероятно в пълен синхрон с децата в България, ако не се отчита часовата разлика, разбира се.

През този период Лиу Джъбай и Джан Цинцай са съставители и преводачи на три сборника с български приказки. Първият излиза под заглавие „Окото на пирата“ през 1983 г. с 31 народни приказки (сред тях „Неволята“, „Приказка за бъчвата“, „Магаре и кон“, „Който не работи, не трябва да яде“), преразказани от изявени български писатели като Елин Пелин, Ангел Каралийчев и Ран Босилек. През 1984 г. са издадени „Избрани български приказки за деца“ с 35 произведения от девет български писатели, сред които „От вар момиче“, „Безценното камъче“, „Братче и сестриче“, „Мечка и мравки“, „Морският княз“, „Алчният просяк“, „Недоволната трънка“, „Чудната борина“. През 1992 г. под заглавие „Двеминутни хумористични приказки“ са издадени български народни приказки, габровски анекдоти и прочутите при-

казки за Хитър Петър. Това издание е възприето много добре от китайските читатели – тиражът нараства на сто хиляди, а книгата се преиздава най-малко дванадесет пъти.

Един от най-добрите съвременни български писатели – Валери Петров – става известен на китайските читатели със своята „Бяла приказка“. Това е избор на най-добрия преводач на българската народна и литературна приказка – Лиу Джъбай, която публикува превода си през 1991 г. в брой 24 на китайското тримесечно списание „Приказки за деца“.⁴

Българската литература предизвиква интереса на китайските читатели през 90-те години на миналия век. През 1996 г. в престижната поредица „Световна кратка проза“, издавана в Шанхай, излиза том с разкази на автори от Източна Европа. В него, редом със световноизвестни произведения, са включени „Една българка“ и „Иде ли?“ на Иван Вазов, „Голгота“ на Георги Стаматов, „Андрешко“ на Елин Пелин, „Албена“ на Йордан Йовков, „Дамата с рентгеновите очи“ на Светослав Минков, „Кучето Гуджук“ на Емилиан Станев, „Козият рог“ на Николай Хайтов, „Хляб“ от Йордан Радичков. Преводите са дело отново на Лиу Джъбай, както и на Ю Дзинбин и Чън Дзюоин.

⁴ Инг, Чен. Българската литература за деца в Китай. В: *Български език и литература*, год. LIV, книжка 2/2012, с. 148 – 153.

Стихотворението „Бялата скамейка“ на Богомил Райнов дава заглавието на сборник с българска поезия, издаден през 1996 г. в Шанхай в тираж три хиляди. Преводите са на Ян Йендзйе – професор по българска литература, която дълги години е преподавала в Пекинския университет за чужди езици.⁵

В началото на новия век интересът на китайския читател към българската литература за възрастни и за деца се поддържа периодично от разнообразни по жанр и тематика произведения.

През 2015 г. по писателската програма на университета Фудан в Шанхай е издаден романът „Четвъртък“ на Здравка Ефтимова. За втори път писателският ѝ талант докосва китайския читател чрез програмата „16+1“, когато през 2019 г. нейните „Пернишки разкази“ излизат под логото на „Нингбо Пъблишинг“.

Антологията „Български повести и разкази“, издадена през 2018 г., включва 41 произведения от 18 автори с цел да представи развитието на белетристиката ни през цялото минало столетие. Подборът и преводът са на Ю Джихе, живял и работил в България в продължение на десет години.⁶

⁵ Илиева, Лилия. Цит. съч., с. 73.

⁶ Yuezhu, Cheng. Bulgarian Literary Classics Get Chinese Translation. *China Daily* [онлайн]. 5 май 2018. Достъпно на: <https://www.chinadaily.com.cn/a/201807/05/.html>

По този дълъг, понякога и турбулентен път на българската книга до Китай, успяват да преминат съвсем малко съвременни български автори. Конкуренцията в преводната литература на огромния китайски книжен пазар е главозамайваща.

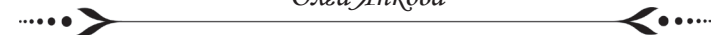
Корица на антологията, издадена в Китай през 2018 г.
© China Daily

За популяризирането на съвременната българска книга в Китай допринасят и организации, които работят за разширяването на връзките между двете страни. Такъв пример е Българо-китайската асоциация за бизнес развитие. Нейният представител в Китай е Сабина Попова. На Международния панаир на културните индустрии в Шенджен през 2018 г. са представени над 2300 изложители пред повече от 20 000 посетители.

Именно на българския щанд там Сабина Попова представя иновативната „Приказка от два свята“ на Никола Райков. Впоследствие авторът сключва договор с китайското издателство „Хайтян“, което по-късно купува правата и за книгата му „Добросъчета“ в превод на младата българистка Лин Юсан.⁷

През декември 2019 г. Институтът Конфуций организира Семинар по културен обмен в чест на седемдесетата годишнина от установяването на дипломатически отношения между Китайската народна република и Република България. Такива събития стопяват километрите и рушат границите между две наглед далечни култури. Един от гостите на семинара беше и изтъкнатата българистка проф. Чен Инг, с която имах възможността да разговарям. На въпроса ми „Бихте ли казали нещо повече за съвременната българска литература, преведена на китайски език?“ проф. Чен Инг отговори на български език, с прекрасен китайски акцент и мила усмивка. Според нея на китайския книжен пазар преобладават преводите на класически български творби. Фактът, че най-превеждан автор е Иван Вазов, а любима детска книга е „Ян Бибиян“, обяснява интереса на китайските читатели към класическата ни литература.

⁷ Издават иновативна книга на български автор в Китай. Infoz [онлайн]. 6 декември 2018. Достъпно на: <https://www.infoz.bg/world/5220-izdavati-inovativna-kniga-na-balgarski-avtor-v-kitai>

Освен изследовател на нашата култура и литература, проф. Чен Инг е и преводач. Както ми сподели при срещата ни в Института Конфуций, предстои ѝ нелеката задача да преведе „Физика на тъгата“ от Георги Господинов по пътя към необятността на китайския език. Бих искала някога и аз да имам това издание, дори само заради километрите. Само 7355 са.

Георги Георгиев

Поезия във времето и пространството

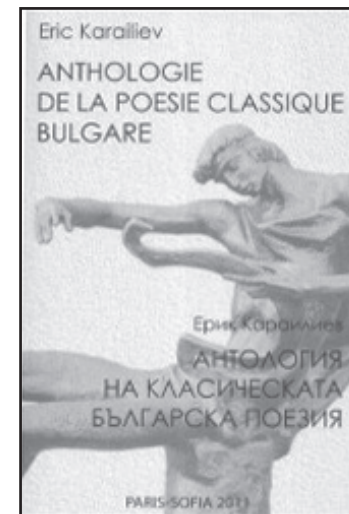
*С красотата и изяществото си грабва
сърцата на милиони.*

Българската поезия сама по себе си е уникална. С красотата и изяществото си грабва сърцата на милиони. Оказва се обаче, че тя не топли само нашите сърца, а и тези на хората по света. България е добре позната в чужбина със своята литература и своите творци. Класиците на родната поезия винаги са предизвиквали интереса на чуждестранните преводачи. Съвременните ни поети също не остават по-назад в това отношение. Но освен вълнуващата информация за преводи в чужбина, често можем да попаднем на доста негативни публикации относно ниското финансиране от страна на държавата и по-конкретно, от Министерството на културата. Нека оставим това настрана и да проследим преводната българска поезия, като се фокусираме върху последните години.

През 2004 г. в Италия се появява поетична антология, която е дело на Леонардо Пампури. Роден в България през 1914 г., той живее в страната ни до 1948 г. Голямата му любов към българската поезия го подтиква да създаде поетична книга с произведения на класически поети от различни епохи като Христо Ботев, Иван Вазов, Петко и Пенчо Славейкови, Пейо Яворов, Валери Петров. Антологията, озаглавена „Рози и тръни от Балкана“ (Petalì di rose spine dei Balcani), става реалност с подкрепата на Фондация „България – Италия“

и съдържа както преводните варианти, така и оригиналите на поетичните творби.¹

На следната година на бял свят излиза още една двуезична поетична книга, този път на български и френски език. „Антология на класическата българска поезия“ е издание на „Изток-Запад“, а съставителството и преводът принадлежат на Ерик Караилиев. Предговорът към изданието е на Атанас Попов. Целта на книгата е да представи на френската публика най-доброто от българската поезия. За издаването ѝ имат принос различни институции, включително ЮНЕСКО, българското Външно министерство, БТА и посолствата на двете страни. Авторът на превода подбира сто творби от дванадесет емблематични поети: Христо Ботев, Иван Вазов, Пейо Яворов, Димчо Дебелянов, Христо Смирненски, Никола Вапцаров, Атанас Далчев,

Двуезична антология на класическата българска поезия © Изток-Запад

¹ Шаханова, Елена. Рози и тръни от Балкана (Антология на българската поезия). Милано. България – Италия [онлайн]. 23 май 2004. Достъпно на: https://www.bulgaria-italia.com/bg/bg_news/news/00393.asp

Елисавета Багряна, Пеньо Пенев, Радой Ралин, Дамян Дамянов и Петя Дубарова.²

Следващото поетично откритие са стиховете на Пенчо Славейков на немски език, издадени във Виена през 2008 г. Сборникът носи заглавието „Сън за щастие“ и включва шестдесет стихотворения в превод на българиста Георги Бонев, който живее в австрийската столица.³

Няколко години по-късно, през 2012 г., излиза двуезичната хайку антология на български, френски и франкофонски поети. Тя включва сто и трима автори, като всеки от тях е представен с по пет творби. Книгата, озаглавена „Градът“, е издадена от „Фарго“, а преводът на френски и от френски е дело на Сидония Пожарлиева, Александра Ивайлова, Аксиния Михайлова и Георги Георгиев. Тя излиза на бял свят със съдействието на Българския хайку съюз.⁴

През същата 2012 г. стиховете на младия поет Бисер Бойчев са публикувани в периодичната литературна антология „Нашите гласове“ (Voci Nostre), която се издава с подкрепата на Регионалният съвет за културата на италианския регион

² Караилиев, Ерик. Антология на класическата българска поезия. Париж и София: Изток-Запад, 2005.

³ Дамянова, Юлия. Стихове на Пенчо Славейков в превод на немски език. Deutsche Welle [онлайн]. 29 септември 2008. Достъпно на: <https://www.dw.com/bg>

⁴ Бонов, Йонко. Градът, отразен в лаконизма на хайку. В: Дума [онлайн]. 15 декември 2012. Достъпно на: <https://duma.bg/gradat-otrazen-v-lakonizma-na-hayku-n44843>

Макре. Освен творбите на местни автори, в антологията са включени и чуждестранни майстори на словесността, живописиста и фотографията. Бисер Бойчев е носител на първа награда в международен литературен конкурс на град Анкона за 2012 г.⁵

Не можем да пропуснем нашите поети, включени в индийската антология на съвременни световни поети, излязла през 2014 г. (The Second Genesis: An Anthology of Contemporary World Poetry).⁶ България е представена със стихове на поетесата Мира Душкова в превод на Весислава Савова и на поета Божидар Пангелов в превод на Петър Кадийски. В антологията са отпечатани, в превод на английски език, творбите на сто и петдесет поети от петдесет и седем страни. Представени са и биографиите на авторите и съставителите, както и приложения с имената на авторите, заглавията и първия стих на всяка творба в оригинал.

В „Световен годишник за поезия 2014“ (World Poetry Yearbook 2014), издаден в Китай, са включени десет български автори: Мая Митова, Емилия Пройнава, Христина Борисова, Славимир Генчев, Станка Бонева, Кристин Димитрова,

⁵ Стихове на студент от ТУ-Габрово отпечатани в италианска антология. GabrovoNews [онлайн]. 10 септември 2013. Достъпно на: <http://www.gabrovonews.bg/news/58059/>

⁶ Български поети включени в антологията The Second Genesis. Културни новини [онлайн]. 24 юни 2014. Достъпно на: <https://kulturni-novini.info/sections/13/news/19521-balgarski-poeti-vklyucheni-v-antologiyata-the-second-genesis>

Божидар Пангелов, Милка Пиналска, Весислава Савова и Йорданка Радева.⁷ Изданието се публикува с подкрепата на Международния център за превод и изследване на поезията. Материалите са обсъдени и преведени съвместно от известни поети и преводачи от САЩ и Китай. Очевидно интересът към българската поезия е нараснал, защото в предходното му издание от 2013 г. били включени четирима поети: освен отново поканените Кристина Димитрова и Станка Бонева, в него присъствали също Дачо Господинов и Иванка Денева.

През 2019 г. се издава двуезична книга „Яворов и морето/Yavorov et la mer“, по случай сто и двадесет години от пристигането на Пейо Яворов в Анхиало, днес Поморие. В книгата са събрани творбите му от „анхиалския период“, като преводът на френски е на Атанас Ванчев дьо Траси. Съставител на сборника и автор на проекта е журналистът Стоян Тончев, а предговорът е написан от доц. д-р Ярмила Даскалова.⁸

„Самотата изтрива обувките си“ е заглавието на антология на българската поезия, която излиза в началото на 2019 г. в Кайро. Публикувана от египетското издателство „Сефсафа“, поетич-

⁷ В Китай излезе Световният годишник за поезия. Културни новини [онлайн]. 22 юни 2015. Достъпно на: <https://kulturni-novini.info/sections/13/news/21666-v-kitay-izleze-svetovniyat-godishnik-za-poeziya>

⁸ Представят „Яворов и морето“ в Бургас. Liberta [онлайн]. 1 юли 2019. Достъпно на: <https://www.liberta.bg>

ната колекция включва над двадесет съвременни поети. Съставителството и преводът на арабски език принадлежат на известния преводач и поет Хайри Хамдан. Книгата е представена на Панаира на книгата в египетската столица.⁹

Антологията „Самотата изтрива обувките си“ на арабски език © Sefsafa

Това е само една малка част от преводните издания на български поети, но става ясно, че нашата поезия е търсена по света. Красотата и звучността на родната лирика се предават чрез изкуството на превода до чуждоезичните читатели из цял свят.

⁹ Димчева, Анжела. Представиха антология на българската поезия на арабски език. В: *Труд* [онлайн]. 31 януари 2019. Достъпно на: <https://trud.bg>

Райко Газенов

От двете страни
на окена

*Има огромна необходимост англоезичните
читатели да чуят автентични гласове
от райони на света, които, за съжаление,
те все още не познават.*

Сюзън Къртис

Две издателства с обща мисия – популяризиране на преводната литература сред англоезичната читателска аудитория. Американското „Оупън Летър“ и английското „Истрос Букс“ са издателства, които представят и български творци с увереност, че са достойни да бъдат познати на света. Мотивацията им е ясна – да разширят литературния кръгзор на читателската аудитория в САЩ и Великобритания, която познава предимно своите местни автори. И двете издателства се стремят да покажат творчеството на колкото е възможно повече чуждоезични писатели и така да представят историята и културата на различни страни и народи.

„Истрос Букс“ – Мисията Лондон

Истрос е древногръцко и тракийско наименование на долното течение на река Дунав, която извира от Германия, преминава през Словакия и продължава към страните от Югоизточна Европа: Унгария, Хърватия, Сърбия, България и Румъния. Речният ѝ басейн се простира и до други съседни страни, като един от нейните основни притоци, Сава, пресича Словения и Босна и Херцеговина, като същевременно охранява и езерата на Македония, Черна гора и Албания. Това са страните на фокус за издателство „Истрос Букс“ (Istros Books), свързани с река Дунав, която про-

тича през Европа и символизира идеала за свободен поток на знания и културен обмен.

Където качеството няма граници – това е мотото на издателството, което се обръща от своя сайт към британските читатели: Ние вярваме, че добрата литература може да надхвърли националните интереси и да ни говори с общия глас на човешкия опит. Откривайки съвременни гласове и преоткривайки забравени, „Истрос Букс“ работи усилено, за да ви донесе най-доброто, което литературата от Югоизточна Европа може да предложи. А това е район с невероятни истории за разказване!¹

Издателството е основано през 2011 г. от Съюзън Къртис, която отговаря за издателската политика и редакторската дейност. Нейният сътрудник и помощник Давор Пукляк се занимава с дизайна и предпечатната подготовка. „Истрос Букс“ подбира писатели с утвърдено място в националните си литератури, но и с международно признание. Сред авторите му са седем носители на Европейската награда за литература, както и един от най-известните съвременни философи – словенецът Славој Жижек.

През 2014 г. издателството предоставя на британските читатели сатиричния роман „Мисия Лондон“ на Алек Попов, който предизвиква много положителни отзиви в пресата.

¹ Istros Books – where quality has no borders [онлайн]. Достъпно на: <http://istrosbooks.com/about-us>.

Англиското издание на „Мисия Лондон“ © Istros Books

Свързах се със Сюзън Къртис и тя ми изпрати още интересна информация за пътя на авторите от Югоизточна Европа към читателите във Великобритания. Преводната литература на британския пазар е само около 4 – 5%, защото издателите се въздържат да инвестират в чуждоезични произве-

Произведението е наречено „голям европейски роман“, а авторът му е сравнен с Ярослав Хашек и Илф и Петров. Още същата година романът е представен и отвъд океана, като на събитието в Ню Йорк освен писателя участва и издателката Сюзън Къртис.² Алек Попов е поканен да участва и в организираните от „Истрос Букс“ през 2016 г. „Балкански ден“ в Британската библиотека в Лондон.³

² Петрова, Петрана. Алек Попов и „Мисия Лондон“ на мисия в Ню Йорк в края на октомври. 6 октомври 2014. Аз чета [онлайн]. Достъпно на: <https://azcheta.com/alek-popov-i-misiya-london-na-misiya-v-nyu-jork-v-kрая-na-oktomvri>.

³ Balkan Day: A Rich Heritage of Stories. Istros Books [онлайн]. 7 юни 2016. Достъпно на: <http://istrosbooks.com/articles/balkan-day-rich-heritage-stories-60>.

дения. Според нея границата, която е трябвало да бъде премахната между Изтока и Запада след 1989 г., продължава да съществува в главите на хората. Това прави тяхната работа още по-трудна, защото културата и литературата на страните от Централна и Източна Европа остават все още непознати.

В едно свое интервю Сюзън Къртис дава ясен отговор на въпроса защо е решила да създаде издателство, което да представя литератури, малко известни във Великобритания:

Твърдо вярвам, че има огромна необходимост англезичните читатели да чуят автентични гласове от райони на света, които, за съжаление, те все още не познават. Такава мисия може да се затвърди с културни събития, които представят тези писатели и тяхното творчество в по-широкия контекст на европейската култура. Британският пазар е доминиран от големите играчи, обсебени от стремеж за търговски успех. Затова малките издателства играят жизненоважна роля за поддържането на качеството на художествената литература, както и за осигуряването на условия и платформа за изява на чуждоезичните писатели да достигнат останалата част от света.⁴

⁴ Weber, Hannah. Q&A with Susan Curtis-Kojakovic of Istros Books: Bringing Balkan Literature to the World. B: *Balkanist* [онлайн]. 27 ноември 2016. Достъпно на: <https://balkanist.net/susan-curtis-kojakovic-istros-books-bringing-balkan-literature-to-the-world/>

Трите процента на „Оупън Летър“

„Оупън Летър“ (Open Letter) е издателство за литературен превод на Университета в Рочестър, което се стреми да разшири достъпа на американските читатели до световната литература. Екипът му издава десет заглавия в превод всяка година, като представя влиятелни и обещаващи автори, за които вярва, че ще бъдат класиците на утрешния ден. „Оупън Летър“ осъзнават ролята си за издигане на книжовната култура на онази част от читателската аудитория в Съединените щати, която слабо познава чуждозичната литература.⁵

През лятото на 2007 г. издателството стартира своя сайт „Три процента“. Названието на тази електронна платформа не е случайно. Така издателският екип привлича внимание върху проблема, че преводната литература представлява само 3% от всички книги, издадени в Съединените щати. При това, делът на художествената литература и поезия е още по-малък – под един процент. Създателите на „Три процента“ допълват:

Още по-срамно е, че само малка част от тези заглавия се отразяват от медиите. Така, въпреки качествата на преводните книги, пове-

⁵ Open Letter. Literary translations from the University of Rochester [онлайн]. Достъпно на: <http://www.rochester.edu/College/translation/threeppercent/about/>

чето от тях остават практически незабелязани и никога не намират своята публика.⁶

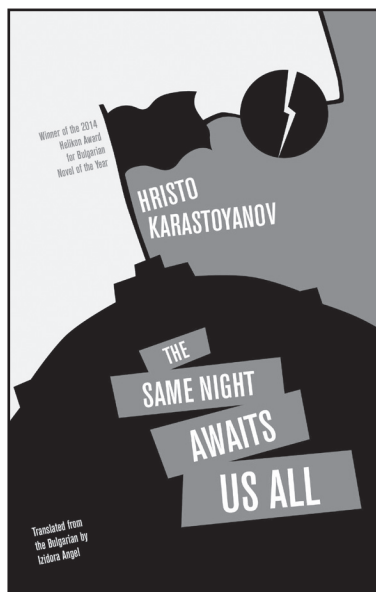
Проектът е насочен не само към читатели, но и към студенти, издателски редактори и преводачи, с намерението да се популяризира съвременната световна литература. Сайтът осигурява информация за международното книгоиздаване, публикува рецензии и осигурява образци както на вече преведени издания, така и на книги, които очакват своя преводач и издател. „Три процента“ предоставя възможност на студентите от Университета в Рочестър да публикуват своите отзиви и преводи. Така този проект се превръща в среда за израстване на ново поколение литературни ентузиаста.

Общо седем са българските книги, издадени от „Оупън Летър“, пет от които са преведени от Анджеला Родел, останалите две – от Олга Николова и Изидора Анжел. Решаващо за българската колекция на издателството е сътрудничеството с Фондация „Елизабет Костова“, което започва още през 2010 г.

Първото българско заглавие, издадено от „Оупън Летър“, е „Захвърлен в природата“ на Милен Русков. Романът излиза през 2011 г. в превод на Анджеला Родел. Тя е преводачката и на публикуваните през 2013 г. „18% сиво“ на Захари Ка-

⁶ Three Percent. A resource for international literature at the University of Rochester [онлайн]. Достъпно на: <http://www.rochester.edu/College/translation/threeppercent/about/>

рабашлиев, и „Кратка повест за срама“ на Ангел Игов, както и последвалите „Физика на тъгата“ на Георги Господинов (2015) и „Партиен дом“ на Георги Тенев (2016). През 2013 г. излиза и романът на Албена Стамболова „Това е както става“ в превод на Олга Николова. Най-новото издание на „Оупън Летър“ на български роман е „Една и съща нощ“ на Христо Карастоянов, публикувано в превод на Изидора Анжел през 2018 г.

Американското издание на „Една и съща нощ“ на Христо Карастоянов
© Open Letter

***

Тези англоезични издателства от двете страни на океана ни вдъхват вяра, че както ние, българите, четем чужди автори и ги хвалим, в другите страни също се възхищават от нашите писатели. Надявам се преводът на български произведения да не спира, за да може целият свят да научи повече за нашата богата култура. Българските автори имат правото да бъдат международно известни. Нека заедно го осъществим.

Рапица Радева

На един клик
разстояние

Мечтата ми е да видя все повече
българи и техните деца в САЩ и Канада
да четат на български език.

Ивета Аризанова

Над два милиона са българите, емигрирали в чужбина. Далеч от родината те водят своя живот, адаптират се към различна култура, заобикаля ги чужда реч. В такива условия е притеснително лесно човек да отвикне да използва родния си език и дори да го забрави. Емигрантът, повече от всеки, има нужда от досег със своята идентичност. А какъв по-подходящ начин да се осъществи този контакт, ако не чрез литература на майчиния език?

Почти всеки има роднини в чужбина и със сигурност повечето от нас са забелязвали как, когато тези роднини си дойдат в България, обикновено захващат да четат някой роман на български език или си купуват по няколко книги, които да вземат със себе си, като си тръгват. Постоянно се изпращат колети, купуват се книги при всяко завръщане в родината, дебне се кой познат ще пътува към България, за да може да се поръчат книги за децата или пък за възрастните, жадуващи да четат на родния си език. Винаги са се търсели всевъзможни начини литературата на български език да стигне до тези, които нямат лесен достъп до нея. Някога това е било значително по-сложен процес, но сега, с помощта на интернет и електронната търговия, съществува много по-лесна и бърза алтернатива за сдобиване с желаните книги – онлайн книжарниците.

Там, където броят на българските емигранти е голям, възниква и голяма нужда от литература на

български език. Затова не е изненада, че се появяват все повече дейни и амбициозни българи, които се заемат с благородната и нелека задача да създадат платформи, чрез които да доставят на сънародниците си литературата, която желаят. Вече има няколко онлайн книжарници, базирани в чужбина. Без съмнение, занапред ще се появяват още.

Титлата „първа българска онлайн книжарница“ с гордост се носи от „Българска книга зад граница“ (<http://www.bgknigite.com>), която е базирана в Берлин – столицата на държавата с най-голям брой български емигранти. Книжарницата е създадена с цел да предостави на българите в чужбина възможност да поддържат връзката си с родните традиции, история и език, предлагайки им книги на достъпни цени и с бърза доставка. *Моята родина е там, където е библиотеката ми* – това е мотото на „Българска книга зад граница“, която се стреми да се превърне в най-голямата онлайн книжарница на издания на български език в чужбина.

Има и онлайн книжарници, специализирани в доставка на книги до Великобритания, където живеят над 250 хиляди българи. „Книжарница Англия“ (<http://www.knijarnica-anglia.com>) е създадена през септември 2016 г. Базирана в България, книжарницата изпраща книги към Великобритания на достъпни цени, като предлага огромно разнообразие от жанрове. Сайтът ѝ се обновява ежеседмично с най-новите заглавия на българ-

ския пазар и предоставя професионални ревюта, откъси от произведенията, новини и интервюта с автори от цял свят. „Книжарница Англия“ предлага промоции, както и индивидуална доставка на книги, които не присъстват в сайта.

Друга онлайн книжарница, която е на разположение на българите във Великобритания, е „Родна стряха“ (<https://www.rspastore.co.uk/>). Базирана е в Лондон и предоставя по-ограничен избор от книги, но за сметка на това сайтът предлага не само литературни произведения, но също сувенири и българска козметика.

Още една книжарница под името „Родна стряха“ можем да открием и в Кипър. Към момента тя няма собствен сайт, а използва фейсбук страницата си като платформа (<https://facebook.com> – Първа българска онлайн книжарница в Кипър „Родна стряха“). Тя почти всекидневно се обновява с нови привлекателни заглавия, които желаещите могат да си поръчат.

Вече все по-ясно се очертава картината в Европа. Има онлайн книжарници в страните с по-големи български общности. Разстоянията не са толкова непреодолими, което прави възможно съществуването на книжарници, които са базирани в България, но са предназначени за българи зад граница. Какво обаче се случва със сънародниците ни, които се намират отвъд Атлантическия океан?

Съединените щати са една от държавите с най-голям брой български емигранти – над 350 хи-

ляди. Голяма част от тях са семейни и всеки родител би желал да предостави на детето си възможност да се докосне до майчиния език. Логично е търсенето на детска българска литература да е голямо. Тук идва на помощ „Зайо Букс“ – първата българска онлайн книжарница в САЩ, която доставя книги на български език и за другата северноамериканска страна – Канада (<https://www.zayobooks.com/bg>). Онлайн магазинът предлага разнообразни категории, покриващи всички възрастови групи. Възможна е и поръчката на поздравителни картички, които могат да стоплят сърцата на хиляди българи или да се превърнат в прекрасен подарък.

Имах удоволствието да установя връзка с основателката на книжарница „Зайо Букс“ Ивета Аризанова. Тя с ентузиазъм откликна на поканата ми за разговор и ми даде възможност да надникна в интересната история на онлайн книжарницата, която радва толкова много българи в Америка.

– Кога е създадена книжарницата?

– През лятото на 2016 г. Спонтанно! Четейки един исторически роман за Ботев, който е толкова разтърсващ и въздействащ, реших, че задължително трябва да го предложа на най-близките си приятели, а защо не и на други сънародници. Бях убедена, че те ще изпитат същото вълнение и вероятно имат същата силна потребност, макар и далеч от родината ни, българското да бъде около тях. Направих проучване и установих, че предлагането на

книги на български език в САЩ е изключително ограничено, да не кажа, че липсва. Така постепенно идеята ми се разви и стигнах до решението да започна да внасям книги от България и да ги доставям чрез електронна книжарница на желаещи българи и семействата им.

– Какво Ви вдъхнови?

– Вдъхнови ме любовта ми към книгата. Тя се дължи най-вече на моята майка. Тя е филолог. Била е учител по литература, заместник-директор на училище, след това началник на инспектората по образование в Търговище, а сега е директор на Дирекция хуманитарни дейности в моя роден град – Попово. От малка помня колко много обича да чете. Библиотеката ни беше внушителна. Така започнах и аз.

– От кои щати най-често получавате поръчки?

– Приятно изненадани сме, че имаме поръчки от почти всички щати, като най-много са от Ню Йорк, Илинойс, Калифорния и Масачузетс. Щастливи сме, че сънародниците ни в Канада също използват услугите на „Зайо Букс“. Приятно е да отбележим, че за краткото време от основаването на нашата книжарница на 25 ноември 2017 г. голям процент от нашите клиенти се връщат вече многократно! Това е изключително важно за нас. Расте и делът на нови клиенти и читатели и ни

радва фактът, че все повече сънародници в САЩ и Канада научават за нас.

– Кои са най-продаваните книги в момента?

– Едни от най-продаваните книги, откакто стартирахме книжарницата, са „Моята първа книга за българските празници и обичаи“, „Пипи Дългото чорапче“, „Весела азбука за най-малките“, разказите на Йовков, „До Чикаго и назад“ на Алеко Константинов. Много от коледните ни детски книжки, както и класически и съвременни приказки за деца, също предизвикват интерес. Бих добавила и някои от съвременните произведения като „18% сиво“ на Захари Карабашлиев, „Щъркелите и планината“ на Мирослав Пенков и „Български работи“ на Иво Сироматов. Внасяме и книги на съвременни български автори като Георги Господинов, Мая Дългъчева, Антон Борисов, Божана Апостолова, Ангел Игов. От чуждата преводна литература бих посочила „Скандинавска митология“ от Нийл Геймън, „Перлата, която се освободи от черупката си“ от Надя Хашими, книгите на Луиз Пени. Като цяло ни прави впечатление, че от преводната литература най-предпочитани са трилърите.

– Голям ли е интересът към онлайн книжарницата?

– Щастливи сме, че интересът към нашата онлайн книжарница расте и все повече сънародници научават за нас и стават наши клиенти и читатели. Продажбите ни растат в сравнение с всяка пред-

ходна година и се радваме, че интересът към книжарницата ни не стихва, а се увеличава.

– Как преценявате какви книги да поръчате?

– При стартирането в края на 2017 г. заложихме на своята интуиция и внасяхме предимно детски книги и класическа литература. Показахме се прави. Наистина произведенията на класическите автори като Йордан Йовков, Иван Вазов, Алеко Константинов и книгите за най-малките и подрастващите се търсят най-много. Вероятно заради носталгията, която всеки българин носи в себе си, където и да живее по света, и заради желанието на родителите да научат на родния език своите деца. Когато започнахме, предлагаме малко над триста заглавия. В момента броят им е над две хиляди! Предлагаме и сувенири, красиви български картички, календари, мартенички за Баба Марта. Нашите читатели играят голяма роля във вземането на решения какви книги да внасяме. Вслушваме се в тях. Стараем се да удовлетворим интереса на всеки наш читател.

– Работите ли с определени издателства?

– Постепенно разширихме партньорствата си с българските издателства. Отне ни време. Трябваха много срещи и разговори, за да започнем работа с някои от най-големите от тях. Взаимното доверие вече е в основата на доброто ни партньорство. Процесът на работа с тях е изключително приятен и удовлетворяващ. Доволни сме от високото ниво

на професионализъм, всеотдайност и коректност, които получаваме от екипите на издателствата, с които сме в делови отношения.

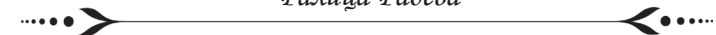
– Имате ли планове за по-нататъшно развитие?

– Мечтата ми е да видя все повече българи и техните деца в САЩ и Канада да четат на български език. Да не забравяме историята и традициите си. Да ценим създаденото и завещано ни от българските автори словесно богатство.

Бих желала да разнообразим още повече предлагането в нашата книжарница, за да удовлетворим максимално потребностите на своите читатели. Радваме се, че вече работим и с български училища тук, в САЩ. Надяваме се да разширяваме тази дейност и да съдействаме според възможностите си за доставянето на книгите на български език отвъд океана. Работим и с български автори от САЩ и Канада, като предоставяме възможност техните книги да се предлагат за българската читателска аудитория в Северна Америка и чрез нашата онлайн книжарница.

Разговорът ни завършва с пожеланието към екипа на книжарница „Зайо Букс“ да не престава да носи радост на сънародниците ни отвъд океана.

Прекрасно е, че се намират мотивирани и дейни българи, които съумяват да използват предимствата на онлайн търговията и правят възможна връзката между емигранта и родната литература. Занапред със сигурност ще има още

повече такива книжарници. Интересът към тях е гарантиран, защото всеки, който е далеч от родината, би желал да има частица от нея при себе си. А тази частица е само на един клик разстояние.

Габриела Панева

За България с любов

*Няма нищо по-хубаво от това да
опознаваш родината си отново и отново...*

Издателството, което привлече вниманието ми и за което мисля, че трябва да се знае повече, създава книги за българското – за онова магическото, което ни кара да се гордеем със сравнително малката ни, но удивителна страна. То предизвиква възхищение у чужденците, но и у нас самите. Защото няма нищо по-хубаво от това да опознаваш родината си отново и отново...

Имах прекрасната възможност да се срещна с Вяра Канджева и Антоний Ханджийски – основателите на Издателска къща „Борина“. И двамата са завършили география в Софийския университет и споделят обща страст в обикалянето и опознаването на всички кътчета на България.

Вяра Канджева взима активно участие като писател, редактор и фотограф на книгите, които издават, но също е сценарист. Научно-популярен филм по неин сценарий е отличен с две награди от фестивал във Франция и награда от фестивал в Китай. Самата тя изминава хиляди километри сред българската природа, за да я заснема, описва и популяризира в списания, вестници, книги и филми.

Антоний Ханджийски е писател, фотограф и дизайнер на издаваните книги. Занимавал се е и със спелеология. Бил е сред организаторите и активен участник в експедициите до най-дълбоките карстови пропасти и сложни пещерни системи в света, познати по онова време – Гуфър Берже във

френските Алпи през 1969 г. и Пиер Сен Мартин в Пиренеите през 1973 и 1976 г. Автор е на сценарии за четири научно-популярни филма от поредицата „Съкровищата на България“, излъчвани по БНТ – „Сред мрак и вода“ (1978), „Обители в скалите“ (1979), „Каменните щитове на България“, I и II част (1982).

Преди да представя срещата ми с двамата ѝ основатели, ще разкажа малко по-подробно за Издателска къща „Борина“ и книгите, които издава. Създадена е през 1990 г. в бурен период за България и е сред първите частни издателства след демократичните промени. Запазената ѝ марка са илюстрираните книги с информация за българската природа, култура, традиции, език и религия. „Борина“ предлага книгите си на осем езика – български, английски, френски, немски, испански, италиански, руски и японски. Трудно е да се изброят проектите им, повечето от които са реализирани в многохилядни тиражи – „Земя, наречена България“, „Иконите в България“, „България – илюстрирана история“, „България в европейските картографски представи“, „Българската писменост – европейски феномен“, „България – страна на съкровища“, „България – люлка на европейската цивилизация“. Някои от тези книги вече са библиографска рядкост.

Сред най-новите книги са „Открийте България“, „България – началата на рударството, металургията и древните съкровища“, „България – забележителни места“ и най-значимата им книга

„Голяма книга за България. Природно и културно наследство“. За нея Вяра Канджева и Антоний Ханджийски твърдят, че е иновация за българското книгоиздаване. В 22 теми и много подтеми, развити в 260 страници текст и илюстрирани с над 1100 цветни снимки, книгата представя многоликото природно и културно наследство на България.

Издателска къща „Борина“ е участвала със самостоятелен щанд на Панаира на книгата във Франкфурт последователно през 1993, 1994 и 1995 г.

Посрещната съм от лъчезарната и любезна госпожа Канджева. Настаняваме се в приветливия офис, обградени от книгите, които издават, и фотографии от важни моменти за Издателска къща „Борина“. Няма как да не забележа снимката на папа Франциск, който държи книгата „Християнско изкуство в България“. Научавам, че и други две техни книги са стигнали до Ватикана – „Иконите в България“, подарена на папа Йоан Павел II, и „Съкровища на християнското изкуство в България“, издадена под патронажа на Ватикана и Община Рим в сътрудничество с българското Министерство на културата.

Вяра Канджева ми разказва накратко как са започнали и каква е целта на книгите, които издават. С усмивка се връща назад към студентските си години. Споделя, че Антоний Ханджийски издава първата си книга още като студент във втори курс. В началото издавали книги само на английски език, но поради големия интерес към тях и от

сънародниците ни, започнали да създават и български им вариант.

В този момент към нас се присъединява и Антоний Ханджийски. Двамата обясняват, че главната им идея е да представят България и нейното културно излъчване пред света, защото за да оцениш и уважаваш някого, първо трябва да го опознаеш. Другата водеща цел е противодействие на липсата на информация за България. Чрез книгите си изтъкват както прелестите на българската природа, така и българския принос в изграждането на европейската цивилизация. Надяват се така да помогнат за формиране на добро отношение към България и българите, към сътвореното в българските земи в продължение на много столетия. Споделят ми, че не само чужденци, но и много българи също са изненадани колко малко знаят за своята родина и това провокира интереса им да прочетат, да пътуват, да видят. И колкото повече научават, толкова по-голямо е основанието им да се чувстват горди, че са родени точно тук.

Разговорът ни се насочва към многобройните им пътуванията, за които разказват с голяма страст. Изминали са десетки хиляди километри, посетили са безчет забележителни места, сред които и такива, познати на малцина. Започват като журналисти. Първите им книги излизат в различни издателства преди 1989 г., а днес в творческия си актив имат общо над двадесет авторски книги. При това, почти всяка книга на „Борина“ е илюстрирана с фотографии, направени от тях самите. Казват,

че за да създаваш и издаваш книги – собствени или на други автори, трябва да имаш хъс и подготовка. Интересен е фактът, че една от книгите им – „Високи Западни Родопи – Батак, Девин, Доспат“, е трябвало да бъде подготвена, написана и издадена в тримесечен срок. Това е много малко време, но Вяра Канджева споделя, че са успели да се справят благодарение на тридесетгодишния издателски опит, който е от решаващо значение, както и натрупаната с годините информация, безбройните пътувания в издирване, изследване и популяризиране на природните и културно-историческите паметници в България.

Интересувам се към каква аудитория са насочени книгите им. Отговорът е прост – те са за всички, които се интересуват от историята на България и българските земи, за младите българи, които живеят в чужбина, за родените деца в чужбина, които тепърва ще опознават страната ни и които искат да разберат повече за това откъде идват. За родителите им е важно да ги запознаят с културата, езика, традициите и историята на България, макар често книгите да са поръчвани на чужд език, тъй като децата по-лесно ще ги прочетат. Дори да не са израснали в страната ни, или да не владеят българската реч така добре, както езика на чуждата страна, в която са родени, тези деца трябва да знаят и да се гордеят с корените си, с България, защото тя винаги ще бъде техен гостоприеман дом.

Книгите на „Борина“ се ползват като сувенирни подаръци от различни институции – Президентството, Народното събрание, министерства, както и от банки и фирми. Към тях проявяват интерес читатели от Европа, Съединените щати, Австралия и Япония, заинтригувани от красотите на българската земя.

А какво е съотношението на продадените книги на български и тези на чужди езици? Антоний Ханджийски уточнява, че се продават повече книги на чужд език, особено на английски. Точна статистика нямат, но предполага, че съотношението е 5:1 в полза на книгите, издадени на чужд език. Обяснява ми, че това е нормално, като се има предвид колко малък е пазарът в България, за разлика например от Англия или Германия – държави с многомилионно население и развит пазар.

Показват ми най-ценната или по-скоро най-събирателната книга, която са издали, защото, по техни думи, всяка издадена книга има своята стойност. Но тази, която „няма аналог“ в страната, е „Голяма книга за България. Природно и културно наследство“. Оставам смаяна от информацията, която са предоставили заедно с красивите снимки, които те лично са направили. Казват, че с книгите на „Борина“ целят да запълнят празнотите в информацията за България. В повечето чуждестранни книги за световното културно наследство България най-често отсъства просто защото не е добре позната. Споделят с мъка, че държавата не инвестира достатъчно в културата ни и в ней-

ното популяризиране, за разлика от много други страни. Този въпрос е важен и за развитието на културно-историческия и тематичния туризъм, за който напоследък все по-често се говори. В съзнанието на Антоний Ханджийски изскача интересна случка. Разказва за университетски преподавател от Англия, който след като попада на тяхна книга за християнството и произхода на българската азбука, поръчва много други книги на „Борина“ за историята на България, за да обогати лекциите си за студентите, на които преподава.

При раздялата ми с Вяра Канджева и Антоний Ханджийски те не пропускат да изразят мнението си, че най-важно е човек да има интерес към заобикалящия го свят, да пътува, да чете, да бъде любознателен. Тръгвам си впечатлена и вдъхновена от срещата ми с тези интересни събеседници и от страстта и любовта, с която говорят за работата си, посветена на България.

Маргарита Спасова

Кръговратът на книгообмена

*За авторите и издателите е добре
книгите им да са представени в
чужди библиотеки.*

Селима Труева

Българската книга достига до много страни по света и чрез отдавна установената практика библиотеките да разменят свои издания и така взаимно да подпомагат попълването на книжните си фондове.

Международният библиотечен обмен поставя своето начало още през 1694 г., когато Френската кралска библиотека получава правото да разменя дублетните екземпляри на книгите за чуждестранни издания. Това е динамична система, която през вековете непрекъснато се развива и усъвършенства като основно средство за комплектуване на чуждите фондове в обществените библиотеки. Обменът на издания между библиотеките е регламентиран от международното право и вътрешните норми на страните като еквивалентна безвалутна размяна. Целта му е да се комплектуват библиотечните фондове и да се разширява библиотечно-информационното обслужване на науката, техническия прогрес и културното и общественото развитие в отделните страни.¹

Историята на книгообмена в България започва, когато библиотеката на Българското книжовно дру-

¹ Кискинова, Мадлена. Международният обмен на научни публикации и Централната библиотека на БАН – израз на продължително сътрудничество между българските и чуждестранните учени. – В: Информационен бюлетин на Централната библиотека на БАН [онлайн]. бр. 6, юни 2008. Достъпно на: <http://cl.bas.bg/za-centralna-biblioteka-1/byuletin-na-cb-na-ban/byuletin-na-cb-na-ban>

жество изпраща свои книги в чужбина и получава издания в замяна, за да попълни фондовете си. Днес Централната библиотека на БАН извършва международен книгообмен с близо 800 научни институции от 61 държави.²

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ също има богати традиции в обмена на издания с чуждестранни библиотечни институции. Имах възможността да се срещна със Селима Груева, която завежда Отдел „Набавяне и регистрация на чуждестранни издания“. Още в началото на нашия разговор тя потвърждава значението на международния обмен, чрез който български книги достигат до чуждестранни библиотеки, и уточнява: *Специално за нашата библиотека разменянето на периодика и книги е един доста добър начин да обогатяваме нашата колекция от чужди книги по-евтино, защото книгите по света са доста по-скъпи.*

Научавам, че парите за пощенските разходи се взимат главно от общия бюджет на библиотеката. Разликата обаче е в това, че Националната библиотека получава финасова подкрепа вече над пет години от Фондация „Америка за България“, която отпуска средства за покриване на пощенските разходи. По този начин се помага на българската книга да достигне до света. Освен това през всяка от последните две години Националната библиотека печели проект на Министерството на културата, който финансира

² Централна библиотека на БАН [онлайн]. Достъпно на: <http://www.bas.bg/>

купуването на чужди книги за фонда и на български книги за партньорите на библиотеката.

Другият начин за набавяне на български книги за чуждите партньори са даренията. Когато има интерес от чужбина към някой автор или издател, ние директно се обръщаме към него с молба за съдействие, за да дари самите книги – споделя Селима Груева. – Естествено, за авторите и издателите е добре книгите им да са представени в чужди библиотеки. За нас също е от полза, тъй като така съумяваме да изпълним ангажиментите си към своите партньори и да постигнем баланс в обмяната на книги и периодика. За да имаме някакво количество книги за книгообмен, трябва или да ги закупим, или да ги получим като дарение.

Към 2018 г. Националната библиотека поддържа активни връзки с около 100 библиотеки от 38 държави, на които се предлага основно художествена литература, но и специализирани издания за изкуство, история, етнография, обществени науки и фолклор.

Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“ също има дългогодишен опит в международното сътрудничество за обогатяване на фонда си и за разпространение на български книги в чужди библиотеки. Заместник-директорът Биляна Яврукова, която завежда международния обмен, разказва: *В Университетската библиотека книгообменът е започнал още през 1905г., когато излиза първият том от Годишника на Софийския университет. Оттогава всеки негов том се изпраща в чужбина*

на определени институции. Изпращат се така наречените „пилотни бройки“, след което институцията решава дали проявява интерес. Доста по-трудно е било някога. Най-силно развитие в книгообмена има през петдесетте, шестдесетте и седемдесетте години. През този период на разцвет дори сме изпращали издания, без да получаваме нищо в замяна. Това се правеше и с пропагандна цел. Този период отдавна е отминал, най-вече поради финансови причини. През последните години се забелязва бавен спад. В днешно време това се дължи на изключително високите пощенски разходи.

За изпращането на една книга в Европа е необходимо да се заплати такса от около 20 лева. Тази сума се взима от общия бюджет на институцията, която изпраща книгата. С други думи – няма целево държавно финансиране на изпращането на български издания. През 2004 г. е направена ревизия на партньорите в книгообмена и е установено, че от около 1000 те са спаднали на 600. По-късно, през 2009 – 2010 г. са станали 400, а към днешна дата са малко над 200. Освен това книгообменът се базира най-вече на периодични издания, а с дигитализирането на традиционните хартиени носители и поради липсата на място в библиотеките, електронният вариант на изданията става по-достъпен и предпочитан. Идеята на книгообмена е била да създаде възможност на библиотеките да комплектуват литературата, до която трудно биха достигнали чрез пазара. В днешни дни обаче той е доста по-достъпен, а глобализацията е поредната причина книгообменът да замира.

Няма как да не попитам за чисто техническата страна на изпращането на български книги на чуждестранни библиотеки. На въпроса ми каква е разликата спрямо предоставянето на периодичните издания Биляна Яврукова отговаря: *Периодичните издания са в основата на международния обмен, но изпращането на книги е по-трудоемко. Нашата библиотека разменя основно Годишника на Софийския университет. Винаги базата на книгообмена е била „Ние ви изпращаме едно периодично издание и вие ни изпращате едно периодично издание“. От Университетското издателство получаваме по определен брой екземпляри от Годишника. Събираме ги два пъти в годината по няколко тома, защото за да изпратим един том, са ни нужни около 20 лева, но за да изпратим пет тома, които правят един цял пакет, можем да се оправим и с около 30 лева. Чисто финансова е причината да изчакваме да се съберат повече броеве. Когато излезе нова серия от Годишника например, ние дигитализираме корицата, заглавната страница и съдържанието, след което го изпращаме и очакваме заявки.*

Сериозен проблем, за който разбирам по време на разговора, е нередовното излизане на периодичните издания. *Например по даден проект започва да излиза ново научно списание. Често се случва след първите няколко броя проектът да приключи поради липса на финансиране и списанието да спре да се издава. Това изглежда непрофесионално в очите на партньорите ни и ги отказва от съвместна работа с нашите библиотеки. При книгите е*

различно, там се работи с оферти и с ограничен брой библиотеки, защото не всички институции издават книги и не всички предлагат книги за книгообмен. Подготвяме оферта и я изпращаме, чакаме около месец да пристигнат поръчките, след което ги систематизираме. Невинаги успяваме да удовлетворим всички поръчки, тъй като невинаги разполагаме с достатъчно екземпляри. Със заповед на Ректора получаваме по десет екземпляра от всяко заглавие, което излиза от нашето Университетско издателство. Пет от тях отиват за фонда на Университетската библиотека, а другите пет отиват за книгообмен.

В течение на разговора разбирам защо връзката ни с Украйна по книгообмен е прекратена. Техният интерес към български книги и периодични издания не е бил никак малък, но за съжаление, българските куриерски фирми нямат договор с Украйна.

В своята прогноза за бъдещето на книгообмена Биляна Яврукова е скептично настроена: *Ще намалява. Смятам, че ако Годишникът премине изцяло в електронен вариант, обменът му ще спре. Може би до някакъв етап ще се запазят книгите. Ако в един момент нашето издателство спре да ни дава книги, ние всъщност ще спрем и да изпращаме оферти.* Нейното предложение за връщане на динамиката в книгообмена е увеличаване броя на книгите, които им се предоставят. Според нея при периодиката няма какво повече да се направи.

Благодарности

Благодарни сме на всички, които с ентузиазъм откликнаха на поканата да се включат в нашата книга:

На Алек Попов, Георги Господинов, Здравка Евтимова и Мирела Иванова – всепризнатите автори, които вдъхнаха част от своята магия на книгата ни.

На Анджела Родел, Анна Багряна, Анна и Кристофър Бъкстон, Джузепе дел' Агата, Мари Врина-Николов, Мария Ширяева, Марко Видал и Хеле Далгор – преводачите, които ни показаха как човек може да обикне българския език, без значение каква е народността му и къде живее.

На Атанас Попов, Евгения Панчева, Живка Балтаджиева и Лиляна Табакова – преводачите, от които разбрахме как любовта към чуждите езици може да отвори много врати за българската литература.

На Светлозар Желев – директора на Националния център за книгата, който с желание прие поканата ни за среща и сподели с всички нас дългогодишния си опит.

На Елизабет Костова и Яна Генова – ръководителите на изключително важни за българската книга организации, които ни разказаха подробно

за усилията в подкрепа на превода и разпространяването на родната ни литература.

На Антоний Ханджийски и Вяра Канджева – издателите, превърнали своите книги в посланици на българската история и култура, и на Ивета Аризанова, прокарала свой път на българското слово към сънародниците ни отвъд океана.

На Биляна Яврукова и Селима Груева, от които научихме за една интересна и малко известна функция на библиотеките.

На уредниците в литературните музеи, които ни открянаха врати към миналото с интересни сведения и документални свидетелства – Мая Амиджева и Георги Питов от Къщата музей на Никола Вапцаров в Банско и Катя Зографова от музея на поета в София, както и на Цветина Иванова и екскурзовода Мирослав Стоилов от Къща музей „Иван Вазов“ в столицата.

Благодарим за ценното съдействие на Марин Бодаков, както и на Антоанета Тотоманова, Екатерина Пейковска, Елина Керелезова, Райна Камбелова, Светлана Дичева и Тотка Монова, които ни помогнаха да установим връзка с голяма част от героите на нашата книга.

БЪЛГАРСКАТА КНИГА ПО СВЕТА

Българска. Първо издание

Всички издателски процеси са извършени от студентите от II курс, специалност „Книгоиздаване“, във Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Предпечатна подготовка
Румяна Панджарова

Формат 16/60x84
Печатни коли 19

Факултет по журналистика и масова комуникация
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
София, ул. „Московска“ 49

Печатница на
Университетското издателство
„Св. Климент Охридски“
София

Книгата не е предназначена за продажба.

ISBN 978-619-7567-01-4